

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 1 лістапада 1985 г. № 44 (3298) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

Ніл ГІЛЕВІЧ

**КЛОПАТ УСІХ
І КОЖНАГА**

НАДЗЕННАЯ РАЗМОВА

Рэцэнзуем
перакладныя
кнігі

Проза

АПАВЯДАННЕ

Алены ВАСІЛЕВІЧ

Паэзія

Новыя вершы

Веры ВЯРБЫ

Успаміны

Янкі БРЫЛЯ

пра Уладзіміра
КАРАТКЕВІЧА

А. А. БЕМБЕЛЬ у майстэрні.

Фота Ул. КРУКА

Споўнілася 80 гадоў выдатнаму савецкаму скульптару, народнаму мастаку БССР, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі рэспублікі, прафесару Андрэю Ануфрыевічу Бембелю — стваральніку вядомых твораў манументальнай і станковай пластыкі, што ўвайшлі ў залаты фонд савецкага выяўленчага мастацтва.

Роздум мастака пра час і пра сябе, пра некаторыя праблемы станаўлення і развіцця сучаснай нацыянальнай скульптуры чытайце на стар. 11.

ДНІ СССР У ІНДЫІ

Масавым мітынгам грамадскіх Дзлі ва ўніверсітэце імя Джавахарлала Нэру ў Індыі пачаліся Дні СССР, прысвечаныя 68-й гадавіне Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Адносіны паміж Індыяй і Савецкім Саюзам адпавядаюць інтарсам народаў дзвюх краін, падкрэсліў, выступаючы на мітынг, генеральны сакратар таварыства Сябры Савецкага Саюза К. Р. Ганеш. Умацаванне індыйска-савецкай дружбы асабліва важна цяпер, калі імперыялістычныя сілы праводзяць курс, які тоіць у сабе небяспеку ядзернай катастрофы, указаў ён.

Вядомы грамадскі дзеяч прафесар П. Н. Шрывастава, які выступіў ад імя студэнтаў і выкладчыкаў, універсітэта, адзначыў, што ў Індыі пастаянна расце цікавасць да Савецкага Саюза. Далейшаму развіццю двухбаковых адносін садзейнічаў удзел вялікай групы індыйскіх юнакоў і дзяўчат у XII Сусветным фестывалі моладзі і студэнтаў у Маскве, сказаў ён.

У праграме дзён, арганізаваных па ініцыятыве таварыства Сябры Савецкага Саюза і Індыйска-савецкага культурнага таварыства, — мітынгі, семінары, выстаўкі, прысвечаныя Савецкаму Саюзу.

ТАСС.

АСОБНЫМІ БРАШУРАМІ

«Комплексная праграма развіцця вытворчасці тавараў народнага спажывання і сферы паслуг на 1986—2000 гады» — так называецца брашура, якую выпусціла выдавецтва «Беларусь» на беларускай мове. Змест яе складаюць партыйны дакумент, накіраваны на далейшае павышэнне дабрабыту народа, паляпшэнне ўсіх бакоў жыцця савецкіх людзей, стварэнне спрыяльных умоў для развіцця асобы.

Асобнай брашурай на беларускай мове выдавецтва «Беларусь» выпусціла і матэрыялы кастрычніцкага (1985 г.) Пленума ЦК КПСС. Змешчаны даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова, пастанова Пленума ЦК КПСС «Аб праектах новай рэдакцыі Праграмы КПСС, зменах у Статуте КПСС, асноўных напрамках эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і на перыяд да 2000 года».

ГЭТА АГУЛЬНАЯ СПРАВА

Аб удзеле пісьменнікаў у выкананні пастановаў ЦК КПСС «Аб мерах па паляпшэнні выкарыстання клубных устаноў і спартыўных збудаванняў» вялася размова на сходзе Магілёўскага абласнога аддзялення СП БССР.

Дакладчык намеснік сакратара аддзялення П. Шасцерыкоў зазначыў, што паляпшэнне работы клубаў, бібліятэк і іншых культурна-асветных устаноў — гэта і пісьменніцкая справа, пазнаёміў таварышаў з мерапрыемствамі сакратарыята СП БССР па выкананні важнай партыйнай пастановы.

М. Шумаў, Я. Усікаў, М. Лухераў, С. Басуматрава і іншыя адзначылі, што магілёўскія літаратары часта выступаюць у клубах, бібліятэках, чырвоных кутках рабочых інтэрнатаў. З удзелам пісьменнікаў адбылося шмат літаратурных вечароў, сустрэч, прысвечаных

40-годдзю Вялікай Перамогі. Добрае ўражанне пакінулі такія мерапрыемствы ў абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна, у Чавускім і Быхаўскім раёнах, у Магілёўскім будаўнічым тэхнікуме, прафтэхучылішчы кулінарнай, у школах і піянерскіх лагерах. Найбольш запамінальнымі былі вечары, сустрэчы з удзелам пісьменнікаў-франтавікоў А. Іванова, П. Шасцерыкова, М. Шумава. Пасля апублікавання пастановы ЦК КПСС пісьменнікі выступалі ў парку Ліпавы гай г. п. Бялынічы, на агітпунктах Магілёва, у чырвоных кутках і клубах прадпрыемстваў.

Удзельнікамі сходу выказаны заўвагі, прапановы па далейшым умацаванні сувязі пісьменніцкага аддзялення з культурна-асветнымі, працоўнымі калектывамі. Гутарку падагуліў сакратар аддзялення І. Аношкін.

А. НОВІК.

Памяці Сяргея Ясеніна

У Маскве ў Калоннай зале Дома Саюзаў прайшоў урачысты вечар, прысвечаны 90-годдзю з дня нараджэння выдатнага савецкага паэта Сяргея Ясеніна. Аб значнасці ўкладу С. Ясеніна ў савецкую літаратуру і мастацтва

літаратуру на вечары гаварылі вядомыя савецкія пісьменнікі. Сярод тых, хто выступіў, быў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч.

В. СЯРОДКА.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОўНАГА САВЕТА СССР

Аб узнагароджанні тав. БЕМБЕЛЯ А. А. ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі

За вялікія заслугі ў развіцці савецкага выяўленчага мастацтва і ў сувязі з васьмідзесяцігоддзем з дня нараджэння ўзнагародзіць народнага мастака Беларускай ССР Бембеля Андрэя Ануфрыевіча ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР А. ГРАМЫКА,
Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Т. МЕНТЭШАШВІЛІ.

Масква, Крэмль.
30 кастрычніка 1985 г.

ЧЫНГІЗ АЙТМАТАЎ — ПРА ВАСІЛЯ БЫКАВА

У заклочным томе трохтомнага падпісанага збору твораў вядомага савецкага пісьменніка, лаўрэата Ленінскай прэміі Ч. Айтматава змешчаны аповяданні і публіцыстыка. У спецыяльны раздзел «Натхненне, майстарства» увайшлі выказванні

Ч. Айтматава аб творчасці выдатнага прадстаўнікоў сусветнай і савецкай культуры. Тут жа змешчаны артыкул «Беларускі брат», у якім гаворыцца пра творчасць народнага пісьменніка Беларусі В. Быкава.

Г. ВОЛКАУ.

ЗГАДКІ АБ НЕЗАБЫЎНЫМ

Серыя «Отечество», якую выпускае выдавецтва «Молодая гвардыя», папоўнілася чарговай кнігай-альбомам — «Дзень Перамогі». Пад адной вокладкай аб'яднаны рэпрадукцыі твораў вядомых савецкіх мастакоў, што ўспраўляюць веліч подзвігу са-

вецкага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, а таксама проза і паэзія. Поруц з іншымі творамі друкуюцца раздзелы з дакументальнай кнігі С. Алексіевіч «У вайны не жаночы твар».

В. ЦЯРЭШКА.

Дзеля шчасця чалавека

У ГЭТЫЯ дні ўсе савецкія людзі з глыбокай зацікаўленасцю вывучаюць праект новай рэдакцыі Праграмы КПСС. Зацікаўленасць зразумелая, бо гаворка ў ім ідзе аб нашым сучасным жыцці, аб перспектывах на будучае, а значыць, аб жыцці будучых пакаленняў.

Чытаючы гэты гістарычны дакумент, я прыгадаў 1961 год, калі мы, вайсковыя маракі, абмяркоўвалі праект трэцяй Праграмы партыі. Тады я служыў на Балтыцы, вясною таго года стаў камуністам.

І вось прамінула больш як 20 гадоў. Наш народ зрабіў вялікі крок наперад. Дасягнуты значныя поспехі ў развіцці эканомікі, навукі, культуры. Час і жыццё пацвердзілі правільнасць лінёнскага курсу партыі. Вядома, не ўсё намечанае ўдалося здзейсніць. У праекце

Праграмы гаворыцца і пра тое, што ў 70-я — пачатку 80-х гадоў у развіцці краіны побач з дасягнутымі і бяспрэчнымі поспехамі меліся пэўныя неспрыяльныя тэндэнцыі і цяжкасці.

На сучасным складаным адрэзку гісторыі партыя ставіць няпростую задачу — ажыццявіць круты паварот да інтэнсіфікацыі вытворчасці і да 2000 года дамагчыся падваення вытворчага патэнцыялу краіны.

Задача грандыёзная. Яна запатрабуе поўнай аддачы ад рабочага і калгасніка, навукоўца і работніка культуры. Трэба берэгчы кожную рабочую хвіліну, ды і вольную выкарыстоўваць разумна.

Трэба вучыцца эканоміць час. Яшчэ Карл Маркс адзначаў, што да эканоміі часу зводзіцца ў канчатковым выніку ўся эканомія. Мы ведаем, як высокая цаніў фактар часу Ленін. Ён

запатрабаваў берэгчы час у вялікіх і малых справах, бо без эканоміі часу нельга ліквідаваць адсталасць Расіі, дагнаць перагнаць развіцця капіталістычнай краіны. «Выйграць час — значыць, выйграць усё», — сцвярджаў Уладзімір Ільіч.

У праекце Праграмы знайшла далейшае развіццё гэтая лінёнская думка. Адрэзу кідаюцца ў вочы фразы: паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу, хуткае абнаўленне вытворчага апарату і г. д. Чым вышэй тэмпы, хуткасці, значыць, чалавек, грамадства болей зробіць. Бо любая рэч, ці як кажуць навукоўцы, матэрыяльная каштоўнасць, заклучае ў сабе пэўны аб'ём часу, які спатрэбіўся, каб яе зрабіць.

Вельмі важна, каб чалавек сэрцам адчуў, што час патрабуе паскарэння. Вось чаму ў праекце і гаворыцца аб павышэнні ролі чалавечага фактара. Чалавечы фактар. Што гэта

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У гэты па-асенняму слотны вечар у кінатэатры «Кастрычнік» беларускай сталіцы, панавала цёплая і сардэчная атмасфера. Тут адбыўся творчы вечар лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола і Дзяржаўнай прэміі БССР Рыгора Барадуліна — вядомага паэта і перакладчыка, а цяпер і героя дакументальнага фільма «Вяртанне ў першы снег», што зняты ў аб'яднанні «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм» і знаміць з жыццёвым і творчым шляхам майстра.

Адкрыў вечар і вёў лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола У. Някляеў, які сказаў шмат добрых, ухвальных слоў пра паэта, які сёння з'яўляецца ад-

ным з правафланговых беларускай літаратуры і ўпэўнена выступае на ўсесаюзнай арэне.

Затым выступілі члены здымачнай групы фільма «Вяртанне ў першы снег» — рэжысёр В. Сукманаў, паэт В. Тарас, аператар заслужаны дзеяч мастацтваў БССР С. Пятроўскі, якія расказалі аб сваёй працы над дакументальнай стужкай, падзяліліся думкамі аб творчасці Р. Барадуліна.

Хораша сустрэлі прысутныя самога Р. Барадуліна, задалі шэраг пытанняў, цікавічыся творчымі планами, працай над вершамі.

З. СОМАУ.

На пытанні прысутных адказавае Рыгор Барадулін.

Фота А. ЛІХТАРОВІЧА.

Па ініцыятыве старшага бібліятэкара, прапагандыста беларускай літаратуры С. Радкевіч у Мінскім энергетычным тэхнікуме была арганізавана канферэнцыя па раманам лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР І. Чыгрынава «Плач перапёлні», «Апраўданне крыві», «Свае і чужыныцы», на якую запрасілі аўтара і вядомага крытыка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Д. Бугаёва.

І сама С. Радкевіч, і студэнты І. Емяльянаў, А. Мандрык, Л. Прыходзька, і класны кіраўнік А. Шаўлова адзначалі плённасць творчых намаганняў І. Чыгрынава ў адлюстраванні тэм Вялікай Айчыннай вайны, у раскрыцці ўсенароднага подзвігу ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Пра творчы шлях пісьменні-

Выступае Іван Чыгрынаў

ка, яго творы і найперш раманы, прысвечаныя жыццю верамейнаўцаў, расказаў Д. Бугаёў.

І. Чыгрынаў падзяліўся творчымі планами, адказаў на пытанні чытачоў.

БССР «Іграем прынца і жабрака».

Галоўны рэжысёр В. Цюпа расказаў аб новай рабоце калектыву, прадставіў акцёраў.

Былі паказаны сцэны са спектакля, у якіх заняты арты-

сты Н. Гаіда, Т. Лосева, Г. Казлоў, А. Кузьмянікоў і А. Касцельнік.

Наталля Гаіда падзялілася думкамі аб рабоце над ролямі Прынца і Жабрака.

П. ГАРДЗІЕНКА.

СТВОРАНЫ ЛІТАРАТУРНЫ МУЗЕЙ

Музей «Літаратурная Лагойшчына» створаны ў Лагойскай сярэдняй школе № 1. На ўрачыстае адкрыццё яго прыехалі пісьменнік М. Гіль, рэдактар тэлечасопіса «Роднае слова» У. Содаль, краязнавец С. Акуліч, галоўны захавальнік фондаў Літаратурнага музея Янкі Купалы Я. Раманоўская, навуковая супрацоўніца гэтага музея Н. Цвірка.

Удзельнікамі ўрачыстасці былі таксама педагогі і вучні Бяларуч, Косіна, Гайны і Пасадца.

Гасцей вітала настаўніца Вера Рыгораўна Сеўрыцкая — гэта дзякуючы яе намаганням створаны музей.

Юныя экскурсаводы пазнаёмлілі прысутных з экспазіцыяй. Спецыяльныя раздзелы музея

прысвечаны Янку Купалу, Змітраку Бядулю, Ядвігіну Ш., Леопольду Родзевічу, Нілу Гілевічу, Івану Пташнікаву, Уладзіміру Карпаву, Уладзіславу Нядзведскаму, Міколу Гілю, Галіне Каржанеўскай.

Музей «Літаратурная Лагойшчына» пачаў жыццё.

А. СІТКА.

У СУЗОРІ ТАЛЕНТАЎ

Свята, прысвечанае перадавікам сельскай гаспадаркі Валожынскага раёна «Беларускі кірмаш», адбылося нядаўна ў райцэнтры. У ім прынялі ўдзел народны фальклорны ансамбль «Крупіцыя музыка», Навагруд-

скі народны цырк, народны ансамбль танца «Лявоніха» з Мінска, дзіцячы ўзорны танцавальны калектыв «Лялькі» з Баранавіч, народны лясны тэатр «Батлейка» са Смаргоні, народная агітацыйна-мастацкая бры-

гада «Журавінка» з Івянца, фальклорны калектыв з Малдзечанскага і Валожынскага раёнаў.

Надоўга запамінацца жыхарам горада, раёна гэта цудоўная сустрэча з самадзейным мастацтвам, народнымі майстрамі вобласці, якія прысутнічалі на свяце.

У. ПАШКЕВІЧ.

азначае? А тое, што ўсё вырашаюць людзі. Ад іх разумення пастаўлены задачы, ад іх дысцыпліны, арганізаванасці, ад іх сумлення залежыць выкананне ўсіх планаў. У нас багата працавітых, адукаваных, сумленных людзей, але агульнымі намаганнямі мы ўзгадалі і нямала лайдакоў, выпівох, людзей, якія не адрозніваюць сваю кішню ад дзяржаўнай. Мне здаецца, прасцей здзейсніць перабудову ў эканоміцы, чым дамагчыся перабудовы ў псіхалогіі, пазбаўіцца ад кепскіх нормаў і звычак.

А колькі мы яшчэ засядаем, пераліваем, як кажуць, з пустага ў парожняе, колькі пішам непатрэбных папер, замест таго, каб пісаць новыя творы, у якіх увасабляць надзённыя праблемы сучаснасці, паказваць гістарычнае мінулае роднага краю, змагацца за нашы ідэалы. На старонкі кніг, на падмошкі сцэны, на кіна- і тэлеэкран настойліва просіцца сапраўдны герой нашага часу — чалавек-працаўнік, рабочы, калгаснік, інтэлігент. Патрэбен герой, які мог бы стаць прыкладам, ідэалам. Такія людзі ёсць у жыцці. Наша задача — шу-

каць іх, ярка ўвасабляць у творах. Рэальны факт, жыццёвы тып заўсёды больш прываблівае, калі ён падсвечаны творчай фантазіяй, талентам мастака.

Чытаючы радкі праекта новай рэдакцыі Праграмы КПСС, з гонарам пераконваешся, што партыя выказвае адзінае імкненне савецкага народа — жыць у міры з другімі народамі. Праграма дэманструе маштабнасць падыходу партыі да міжнародных спраў, яе здольнасць аб'ектыўна ацэньваць усё, што адбываецца ў свеце.

І яшчэ пра што не магу не сказаць. У праекце Праграмы адзначаецца, што справа першаступеннай важнасці — умацаванне здароўя савецкіх людзей, павелічэнне працягласці іх актыўнага жыцця, падкрэсліваецца значэнне фізічнай культуры і спорту ў гарманічным развіцці асобы. І гэта вельмі правільна.

Праект Праграмы КПСС мы ўспрымаем як сваю кроўную справу, бо за кожным радком яе адчуваецца клопат партыі аб шчасці савецкага чалавека, будаўніка камунізму.

Леанід ЛЕВАНОВІЧ.

ВЫСТАУКІ

Адкрывае выстаўку першы намеснік міністра культуры БССР У. А. Гілеп.

У праекце Праграмы Камуністычнай партыі Савецкага Саюза (новая рэдакцыя) уназваецца, што «у масава-палітычнай і прапагандысцкай рабоце неабходна рашуча выкараняць праўленні пустаслоўя, фармалізму, прымітывізму... КПСС будзе пастаянна клапаціцца аб умацаванні матэрыяльнай базы ідэалагічнай работы». Аб тым, што робіцца ў гэтым кірунку, у пэўнай меры дае адказ рэспубліканская выстаўка нагляднай агітацыі і палітычнага планката «Слаўны працы чалавекі», арганізаваная Міністэрствам культуры БССР, Белсаўпрофам, ЦК ЛКСМБ, Дзяржаўным камітэтам БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю і Саюзам мастакоў БССР у мінскім Палацы мастацтваў.

Першы намеснік міністра культуры БССР У. А. Гілеп, адкрываючы выстаўку, зазначае,

што матэрыялы, прадстаўленыя ў экспазіцыі, з'яўляюцца лепшымі ўзорамі нагляднай агітацыі і палітычнага планката, якія перад гэтым паказваліся на аналагічных абласных праглядах. З іх відаць, што напярэдадні XXVII з'езду КПСС і XXX з'езду Кампартыі Беларусі актывізаваліся намаганні на тое, каб увязаць задачы ідэалагічнай работы і нагляднай агітацыі з пытаннямі дня.

На гэтым засяродзіў увагу прысутных і загадчык аддзела культуры-масавай работы Беларускапрофа П. Саковіч.

Сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР М. Ганчароў гаварыў аб тым, якія захады прымаюцца ў рэспубліцы з боку творчага саюза, каб прыцягнуць мастакоў да працы ў галіне планката.

В. ВЯЛІШКА.

На адкрыцці выстаўкі слова трымае намеснік старшыні Дзяржкамвыда БССР Ю. Кедзіч.

Больш чым 400 кніг па праблемах развіцця сучаснай навукі і тэхнікі, выданняў, якія асвятляюць перадавы вопыт у розных галінах народнай гаспадаркі, узяваюць надзённыя праблемы аховы навакольнага асяроддзя, прадстаўлены на выстаўцы «Кніга і навукова-тэхнічны прагрэс», якая ў аўтарскім адкрыцці ў Мінску ў Доме кнігі. У экспазіцыі — выданні, што бабачылі свет у рэспубліканскіх выдавецтвах у апошнія гады. Яны аб'яднаны ў тэматычныя раздзелы «КПСС — арганізатар паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу», «Навука Беларусі — народнай гаспадарцы», «Кіраванне, эканоміка, вытворчасць».

Як сказаў на ўрачыстым адкрыцці выстаўкі намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Бе-

ларускай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю Ю. Кедзіч, кніжная дзесятка кніга, якая выходзіць сёння ў рэспубліцы, навукова-тэхнічнай тэматыкі. Асабліва ўвага ўдзяляецца выпуску тэматычных серый «Кроні брыгаднага падрэду», «Прадунцыйнасць працы — самае галоўнае, самае важнае».

Адметнасць выстаўкі «Кніга і навукова-тэхнічны прагрэс» у тым, што яна прысвечана XXVII з'езду КПСС і XXX з'езду Кампартыі Беларусі і з'яўляецца перасоўнай. Да 5 лістапада з экспазіцыі пазнаёміцца мінчане і госці беларускай сталіцы, а потым яна зробіць пада-рожжа па абласных цэнтрах.

Г. ЛОСЕУ.

Фота Ул. КРУКА.

У САВЕЦКІМ грамадстве ў апошні час адбываюцца якасныя, пазітыўныя змены, усе працаўнікі настроены на гэтае вялікае абнаўленне, разумеючы, што поспех у ажыццяўленні велічэзных планаў залежыць ад намаганняў кожнага. У сувязі з гэтым узрастае і роля, значэнне літаратурнай крыты-

ням, чакаючы, калі ім нешта закажа, ды і то неахвотна бяруцца за пяро, а калі і згаджаюцца, дык абяцаны матэрыял рэдакцыя чакае месяцамі. Больш аператыўных крытычных матэрыялаў маглі б змяшчаць і літаратурна-мастацкія часопісы, прытым не толькі хвалебных рэцэнзій, якія, на думку А. Сідарэвіча, пераважаюць у друку.

разнаўчы часопіс, выказаў пажаданне М. Мушыньскі. Гэта дасць магчымасць разнастаіць і формы падачы матэрыялаў, і актывізаваць дзейнасць аўтараў. Прамоўца гаварыў аб важнасці выступленняў крытыкаў і літаратурнаўцаў па рэспубліканскім радыё і тэлебачанні, па лініі таварыства кнігалюбаў. Гэтую магчымасць неабходна выкарыстоўваць час-

ПРАЦАВАЦЬ ЛЕПШ, БОЛЬШ АКТЫЎНА

З пасяджэння секцыі крытыкі і літаратурнаўства

кі як дзейснага сродку грамадскай думкі, — так пачаў сваё выступленне на чарговым пасяджэнні секцыі крытыкі і літаратурнаўства Саюза пісьменнікаў рэспублікі, якое адбылося ў Доме літаратара ў мінулы аўторак, першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Н. Гілевіч. Разглядалася пытанне «Актывізацыя літаратурна-мастацкай крытыкі ў сувязі з падрыхтоўкай да XXVII з'езду КПСС, XXX з'езду Кампартыі Беларусі, VIII з'езду пісьменнікаў СССР і IX з'езду пісьменнікаў БССР». Мы неаднойчы, працягваючы прамоўца, і з розных трыбун выказвалі папрокі ў адрас крытыкі, гаварылі аб адставанні яе ад бягучага творчага працэсу. Зразумела, няма жадання недадзяць тое, што робіцца ў рэспубліцы крытыкамі і літаратурнаўцамі, даследчыкамі літаратуры, і ўсё ж агульнае незадавальненне ёсць.

Можна і патрэбна працаваць лепш і працаваць больш актыўна. У нас, заўважыў Н. Гілевіч, бадай, як ні ў адной іншай саюзнай рэспубліцы, высокі навукова-даследчы цэнтр крытыкі, шмат у гэтай галіне літаратурнай дзейнасці працуюць высокакваліфікаваных, тэарэтычна падрыхтаваных аўтараў, сярод якіх няма кандыдатаў і дактараў навук, многія з'яўляюцца членамі творчага саюза. Чаму ж так атрымаецца, што рэдка прачытаеш крытычны, літаратурнаўчы матэрыял, па-грамадзянску баявы, сацыяльна страсны? Што стрымлівае аўтараў гаварыць праўду пра мастацкі твор, які не можа задавальняць нас па сваіх ідэйна-мастацкіх якасцях? Што прымушае пісаць ужо звычайна ладхаліміскія рэцэнзіі? А хіба нармальнае становішча, развіваючы сваю думку прамоўца, што перыядычныя літаратурныя выданні, найперш часопісы, друкуюць у кожным нумары толькі па дзве-тры рэцэнзіі, у той час як у балгараў, напрыклад, па дзесяць і больш? І рэцэнзіі прынычэны. У некаторых выданнях нават ёсць рубрыка, накіраваная — «Увага — шэры паток!» Беларуска ж чытач даўно забыўся, што ёсць такі жанр, як рэцэнзія-фельетон.

А. Сідарэвіч таксама выказаў заклапочанасць станам крытычнай думкі ў рэспубліцы і, найперш, трывогу, што не надбана як след так званая бягучае рэцэнзаванне. На тое ёсць нямала прычын, адна з іх — слабая актыўнасць крытыкаў, іх абывавацтва да таго, што адбываецца ў літаратуры. Інакш як можна растлумачыць той факт, што аўтары самі амаль не прапаноўваюць рэцэнзій перыядычным выдан-

П. Дзюбайла падкрэсліў, што сапраўды цяпер, калі краіна знаходзіцца напярэдадні чарговага партыйнага форуму, а літаратары рыхтуюцца да сваіх пісьменніцкіх з'ездаў, ёсць патрэба разгледзець і ўзважыць, што і як робіцца, што і як зроблена, адказаць на пытанне, ці працую літаратары па-сапраўднаму, ці яна, вобрана кажучы, буксуе на месцы. Гаворка гэтага набудзе карысць і рэальны сэнс, калі ў аўтараў узнікне ўнутраная патрэба пісаць, выказацца пра пэўны твор. П. Дзюбайла гаварыў аб тым, што павінна быць больш мэтанакіраваная работа аддзелаў крытыкі літаратурна-мастацкіх выданняў. У прыватнасці, на яго думку, гаворка пра сучасную літаратуру, якую вядзе цяпер на сваіх старонках «ЛіМ», праіграе ад таго, што адразу не былі акрэслены яе канкрэтныя задачы.

Пытанні журналісцкай этыкі закранула С. Марчанка. Здаецца і так, што не паспее кніга выйсці з друку, як на яе рэдакцыя арганізоўвае разгromную рэцэнзію, навязвае сваю думку аўтарам, якія жадаюць выказацца пра гэтую кнігу ў друку. Не трэба баяцца «юбілейшчыны» некаторых матэрыялаў, бо хіба не заслугоўваюць пісьменнікі, якія даўно і стала працуюць у літаратуры, шчырага слова пра сваю творчасць?

Кепска, калі ў артыкулах уся ўвага звяртаецца на самую асобу пісьменніка, а не на тыя праблемы, якія ўзнімае аўтар у сваёй творчасці. Часам у гаворцы крытыкаў шмат адцягненнай філасафічнасці і мала канкрэтнага аналізу твора. Пра гэта гаварыў У. Конан. Ён зазначаў, што бягучая крытыка павінна спяшацца заўважаць усё цікавае і таленавітае, што з'яўляецца ў літаратуры.

Х. Лялюко, адзначаўшы абмежаваныя магчымасці часопіса «Беларусь» у рэцэнзаванні кніг, змяшчэнні літаратурна-крытычных артыкулаў, усё ж заклікала аўтараў часцей праяўляць сваю актыўнасць, ахвотней уносіць канкрэтныя прапановы, выступаць на старонках выдання.

А. Сямёнава выказала незадавальненне празмернай актыўнасцю некаторых аўтараў, якія выступаюць у часопісах па некалькі разоў у год. Гэта вядзе да таго, што матэрыялы пішуцца на адным узроўні, у іх не вытрымліваюцца крытэрыі. Як і іншыя прамоўцы, яна гаварыла таксама аб тым, што неабходна разнастаіць формы крытычных выступленняў.

У рэспубліцы неабходны спецыяльны крытыка-літарату-

цей. Гаварыў М. Мушыньскі таксама аб падрыхтоўцы студэнтаў-філолагаў, аб арыентацыі іх на навуковую дзейнасць, у чым сёння бачыцца нямала недаглядаў. Трэба паклапаціцца, каб прафесійныя крытыкі і літаратурнаўцы часцей прыма-лі ўдзел ва ўсесаюзных форумах і нарадах, што пойдзе толькі на карысць.

Справа не скраецца з месца, калі ў рабоце крытычнага цэха будучы пераважаць толькі пастановы і заклікі. Для таго, каб зрабіць нешта важнае, патрэбна ўласная актыўнасць крытыкаў і літаратурнаўцаў, сказаў Б. Сачанка. Кожны павінен падумаць, як зрабіць усё для таго, каб была больш карысць і аддача для літаратуры. Трэба актыўней клапаціцца і аб падрыхтоўцы крытычнай змены. Часта, зазначаў Б. Сачанка, гавораць, што ў складзе Саюза пісьменнікаў рэспублікі зашмат крытыкаў і літаратурнаўцаў. Іх жа ўсяго 53 чалавекі. Гэта — мала, бо многія займаюцца старажытнай літаратурай, энцыклапедычнай справай, педагогікай. Паўненне крытычнага цэха будзе адбывацца больш плённа, калі аддзёлы крытыкі ў перыядычных выданнях падтрымаюць кожнага маладога аўтара, хто мае талент і жаданне пісаць. Праўда, патрэбна адразу ставіць перад імі правільныя творчыя арыенціры. Б. Сачанка мяркуе, што пакуль гаворка пра сучаснасць і сучасную літаратуру на старонках «ЛіМа» не набыла належнага абсягу і ўзроўню, зводзіцца да некалькіх прозвішчаў.

Старшыня бюро секцыі Н. Пашкевіч, які вёў пасяджэнне, расказаў пра работу чарговага пленума савета па крытыцы і літаратурнаўстве Саюза пісьменнікаў СССР і пленума Міжнароднай асацыяцыі крытыкаў, які праходзіў у Алма-Аце. Ён ухваліў ідэю аб выданні ў рэспубліцы спецыяльнага часопіса, які б асвятляў пытанні крытыкі і літаратурнаўства. У заключэнне Н. Пашкевіч падкрэсліў, што атрад беларускіх крытыкаў зможа з гонарам выканаць ускладзеныя на яго задачы, калі зробіць нормай у сваёй паўсядзённай рабоце аб'ектыўнасць і дзелавітасць, прынычэнасць, да якіх заклікае партыя, без якіх немагчыма вырашэнне задач, пастаўленых перад грамадствам, на сучасным этапе, у тым ліку і задач творчага плана.

На пасяджэнні была абмеркавана творчасць аўтара літаратурна-краязнаўчых кніг Г. Кяханоўскага і крытыка А. Марціновіча.

Наш. кар.

Клопат усіх і кожнага

ПАСТАНОВА ЦК КПСС «Аб мерах па пераадоленні п'янтва і алкагалізму» не пачынае нікога раўнадушным. Яна ўпрынята як крок да маральнага ўдасканалення грамадства. Наступленне на п'янства набывае масавы арганізаваны характар. Сведчанне таму — арганізацыя ў нашай рэспубліцы клубу і іншых грамадскіх фарміраванняў, мэта якіх — барацьба за цярозасць. Сёння яны ствараюцца пры інтэрнатах прамысловых прадпрыемстваў, ва ўстановах культуры, у каленцівах самадзейнай творчасці.

Цярозасць — гэта ўсталёўванне здаровых асноў у нашым побыце, гэта пошук новых форм арганізацыі вольнага часу, стварэнне індустрыі адпачынку: масавае развіццё спорту, самадзейнай творчасці, заахвочванне каленціўным садоўніцтвам і агародніцтвам.

Цярозасць — гэта і клопат пра здаровае пакаленне, пра нашае будучае.

Пра ўсё гэта гаварылася на ўстаноўчай канферэнцыі Беларускага рэспубліканскага добраахвотнага таварыства барацьбы за цярозасць. Пра мэты і задачы таварыства і яго паасобных удзельнікаў на канферэнцыі гаварылі рабочыя, калгаснікі, вучоныя, культасветнікі, партыйныя і прафсаюзныя работнікі, грамадскія і палітычныя дзеячы, дзеячы культуры.

У рабоце канферэнцыі прынялі ўдзел сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін, загадчыкі аддзелаў ЦК КПБ С. Я. Паўлаў, І. І. Антановіч, намеснік загадчыка аддзела ЦК КПБ С. С. Махавікоў.

Старшынёй праўлення Рэспубліканскага савета Беларускага добраахвотнага таварыства барацьбы за цярозасць абраны акадэмік АН БССР А. С. Дзмітрыеў.

Сёння мы друкам выступленне на канферэнцыі першага сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Н. Гілевіча.

ста, але гэта трэба рабіць рашуча. Што было раней — тое было. Не караць жа цяпер, калі мы ўсе раптам паразумнелі, тых пісьменнікаў, артыстаў, кінадзеецаў, што былі ў сваіх творах занадта паблажлівымі да гэтага пачварнага страшыдла — зьялёнага змея. Але надалей — даўдзешца ўсім нам сур'ёзна задумацца і заняцца тым, каб правесці перастройку ў свядомасці ўсёй літаратуры і мастацтва. Як і ў свядомасці ўсяго грамадства. Паўтараю, гэта будзе нялёгка. Між іншым, тут трэба строга адзозніваць, дзе асуджэнне п'янтва, а дзе замаскіраванае гумарком раўнадушша і нават больш таго — заахвочванне. Нядаўна ў адной нашай газеце быў надрукаваны вершык, увесь змест якога такі: герой верша перад піўнушкай стаў дагары нагамі і зайшоў у піўнушку на руках. Чаму на руках? Таму што ён, ці бачыце, даў жонцы слова, што больш яго нагі тут не будзе. Вось такі змест гэтага гумарыстычнага «перла». Скажам шчыра: дурнота гэта і безгустоўнасць, а не гумар. Зусім зразумела, што падобныя смешачкі-жарцікі ў нас не павінны паяўляцца — ні ў друку, ні ў эфіры, ні на сцэне, ні на экране. Справа, пра якую ідзе гаворка, зусім-зусім не жартоўная.

У святле пастаўленай задачы натуральна ўзнікае пытанне, як жа быць з той літара-

турнай спадчынай, у якой ня-мала яркіх, каларытных карцін і эпизодаў з удзелам бутэлькі? Пытанне сур'ёзнае. Але ў адным я ўпэўнены, што шарахацца ў паніку не трэба, а скажаць і перайначваць, перарабляць класіку — катэгарычна нельга. Моладзі, школьнікам — яе трэба тлумачыць, трэба даваць з'яве ацэнку адкрыта, не хітруючы. А то ў нас можа быць і такое, што сёй-той пачне палюхацца ў мастацкім творы самога слова «чарка», у тым ліку ў творах даўніх, нават у фальклору, у апісаннях народнага вясельнага ці радзіннага абрада. А між тым у нашых старых абрадах слоў пра чарку было кожнае больш, чым выпітых чарак. Вось што чытаем, напрыклад, у старадаўнім апісанні беларускага народнага вяселья: «Маці з чаркай у рудэ так вітае будучага зяця: «Зяценька! Што мысліо сабе, то і табе!» І падае чарку. Малады вылівае яе праз галаву. Маці зноў гаворыць тое ж самае і зноў падае чарку. Малады зноў вылівае яе. За трэцім разам ён, нарэшце, прымае чарку і, дакрануўшыся да яе губамі (заўважце — толькі дакрануўшыся!), кідае ў чарку грошы і аддае матцы». Вось такое апісанне абраду і такі зяць. Як на сённяшні дзень, дык такому зяцю цаны няма! Як то кажуць — дай бог кожнаму такога зяця! Гэта ж не зяць — а ком золата!

Так што кідацца ў крайнасць з перапуду — не трэба, а то так можна далёка — зайсці. Паўтараю, мінулае трэба тлумачыць, а не закрэсліваць, тым больш, калі ў гэтым мінулым нічога шкоднага для выхавання моладзі няма, а наадварот — ёсць добры павучальны прыклад. Да мінулага патрэбен цярозасць гістарычны падыход.

Прапагандай цярозасці можна дасягнуць шмат — нямала можна дасягнуць адміністрацыйна-прававымі мерамі, пакараннем, таварыскім судом, гэтаксама — суседскім і сяброўскім унушэннем, уздзеяннем, увагай і падтрымкай... Але спраўды плённай барацьба з гэтым злом будзе тады, калі мы будзем ведаць яго прычыны. Перш за ўсё — аб'ектыўныя прычыны. Адна з іх, бяспрэчна, — гэта лішак вольнага часу, якім чалавек не ўмее распарадзіцца, незанятасць чалавека, душы чалавечай. Чалавек не ведае, дзе дзець вольны час. Трэба даць работу яго душы, даць цікавы занятак. Каб пасля рабочага дня і ў выхадныя — чалавек знаў, да чаго пры-

класіці рукі, сэрца, душу, дзе прымяніць свае здольнасці. Адгэтуль вынікаюць задачы — трэба непараўнава шырэй разгортваць усемагчымыя гурткі мастацкай самадзейнасці, гурткі народнага прыкладнага мастацтва, арганізоўваць спартыўныя клубы і секцыі, клубы сустрэч на інтарэсах; адкрываць літаратурна-мастацкія гасцініцы або святліцы. На апошнім крыху спыняюцца падрабязней — тут вялікая роля адвздоўжана творчай інтэлігенцыі. Справа гэта ў нас новая, але вельмі перспектыўная, пакуль прыкладна адзінаццацігадовага ўзросту гэта ў Мінску існуе літаратурна-мастацкая гасцініца імя Галубкі. Ініцыятар і «дырэктар» гасцініцы — мастак А. А. Наліваеў. Існуе ўжо некалькі гадоў, правяла дзесяткі сустрэч з вядомымі літаратурнамі, музыкантамі, мастакамі, артыстамі, навукоўцамі. Размешчана яна ў цокальным памяшканні, сціпла, але работа ў ёй праходзіць вельмі патрэбная, ёсць ужо варты пераймання вопыт. Другая літаратурна-мастацкая гасцініца адкрылася з паўгода назад у інтэрнаце ВА «Інтэград». Па маім перакананні, гэтай пачыну трэба даць шырокую дарогу, аказаць самую дзейную падтрымку. Асабліва гасцініцы або святліцы ў маладзёжных рабочых інтэрнатах. Памяшканне для гэтага пры жаданні заўсёды можна вымеркаваць — было б разуменне, якім дабром, якім выйгрышам гэта акупіцца! Я падкрэсліваю, асабліва ў маладзёжных рабочых і студэнцкіх інтэрнатах, бо галоўнае — засцерагчы ад бяды моладзь, не дапусціць — каб маладыя ўцягваліся, пачыналі піць. Дарэчы, і самы строгі, бязлітасны суд трэба вяршыць над тымі, хто спакушае і ўцягвае ў п'янства моладзь.

На заканчэнне скажу, што і Саюз пісьменнікаў Беларусі і ўсе творчыя саюзы рэспублікі вітаюць і падтрымліваюць пастанову ЦК КПСС аб мерах па пераадоленні п'янтва і алкагалізму. Ва ўсіх творчых саюзах прайшлі сходы, на якіх абмеркавана пастанова ЦК КПСС, распрацаваны планы канкрэтных мерапрыемстваў, якія павінны актывізаваць наш удзел у наступе на небяспечнае сацыяльнае зло. Дзеячы літаратуры і мастацтва не застануцца ў баку ад выканання задач, якія будзе ажыццяўляць створанае ў краіне таварыства барацьбы за цярозасць. Зло павінна быць пераможана і будзе пераможана.

НІЛ ГІЛЕВІЧ.

І НАШ АБАВЯЗАК

У ажыццяўленні ўсенароднай задачы пераадолення п'янтва і алкагалізму ў краіне агромністы абавязак кладзецца на літаратуру і мастацтва, на дзеячаў літаратуры і мастацтва. Чаму — зразумела. Роля літаратуры і мастацтва ў духоўным жыцці нашага грамадства, у справе ідэйна-эстэтычнага і маральнага выхавання працоўных надзвычай вялікая.

У нашай краіне літаратура і мастацтва ў цэлым заўсёды былі на вярце духоўнага, маральнага здароўя народа. Заўсёды былі прапагандыстамі, прапаведнікамі маральнасці, цярозаса, разумнага ладу жыцця. Заўсёды паказвалі страшную, згубную сілу п'янтва. І ўскрывалі прычыны гэтай сацыяльна-бытавой хваробы, гэтай вялікай грамадскай бяды. У старыя часы пісьменнікі і дзеячы мастацтва першачыну п'янтва справядліва бачылі ў прыгнечаным становішчы працоўных, у сацыяльнай несправядлівасці і крыўдзе, у забітасці і цямноце, у бескультур'і. У нашу савецкую, сацыялістычную эпоху — п'янтва ў творах літаратуры і мастацтва ў цэлым асуджалася і асуджаецца, высьмейвалася і высьмейваецца, але! Па-першае, рэдка

рабіліся спробы заглянуць у карань зла, у прычыны, якія напэўна ж не тыя самыя, што былі калісьці; ва ўсякім разе — галоўных ранейшых прычын не стала; значыць, паявіліся нейкія новыя прычыны. Якія гэта прычыны? Ці загаварылі мы пра іх на ўвесь голас, ці назвалі іх? Мы часцей канстатавалі факт, апісвалі яго і гэтым абмяжоўваліся. Праўда, апісвалі так, каб выклікаць агіду, каб стрымаць і адварнуць чалавека ад п'янтва. Па-другое, у творах літаратуры, у тэатры і кіно п'яніцы не столькі бязлітасна асуджаліся, колькі злёгка, бяскрыўдна ўшчуваліся. Вакол зла — якое прыняло пагражальныя маштабы і абарачвалася тысячамі чалавечых трагедый — пладзілася таннае, прымітыўнае смехатворства, заместа агню сатыры — вясельня, забавныя жарцікі і гумарэскі. Іначай сказаць, у літаратуры і мастацтве так, як і наогул у грамадстве, небяспека зла недаацэньвалася. Будзем справядлівымі — пазіцыя творчай інтэлігенцыі была на ўзроўні, што называецца, «шырокіх працоўных мас». Пераламаць такія, я сказаў бы, «гумарыстычныя», паблажлівыя адносіны да п'янтва не так про-

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Алесь БІБІЦКІ

Як хочацца і мне ў той край,
Хоць на дзянэх, дзе пікі-горы,
Дзе звонка-сіні небакрай
Знікае ветразем у моры.

Хачу на горны вадаспад
Зірнуць палешуковым вокам,
На мандарынаў дзіўны сад,
На вінаград, наліты сокам.

Пабыць з сябрамі ў чайхане,
Дзе песня льецца ў паднябессе.

Паехаў бы, ды як Палессе,
Хоць дзень тут будзе без мяне?!

Іван КІРЭЙЧЫК

Лес

Прыходжу ў гэты лес,
Нібы дадому.
Прыходжу ў гэты бор,
Нібы ў харомы.
Іду ў зялёна-гулкае
Падстрэшка,
Спыраша на ўлессі
Выцёршы падэшвы,
І, зняўшы шапку,

Смольны бор вітаю...
Не знімеш перад ім —
Сама спадае!
Такі ён велічна-вячысты
І высокі —
У вяршалінах
Гуртуюцца аблогі...
Прыходжу ў гэты лес,
Нібыта ў госці
Да вельмі-вельмі
Блізкага кагосьці.
Бо гэты добры,
Гэты родна-блізкі
Мне ласкай быў,
Схіляўся над калыскай...
Сплывуць гады,
А мне не раз прысніцца,
Як ён карміў мяне
Грыбамі і суніцай.
Не, не частуючы —
Ратуючы ад смерці
У часы страшнейшага
З страшнейшых ліхалеццяў...
Прыходжу ў гэты лес,
Нібы дадому, —
І заклінаю лес
Ад буралому...
Нясу яму ў сабе
Людскую веру, —
І заклінаю лес
Ад злой сякеры...
Дзялюся з лесам
Думкаю і марай, —
І заклінаю лес мой
Ад пажараў...
Ён кожнага прытуліць,
Зразумее,
А за сябе воль

Пастаяць не ўмею.
Балюча мне,
Што лесавыя вароты
Адчынены, на жаль,
І брудным ботам.

Мікола МІШЧАНЧУК

Не бамбасховішчамі грознымі
І не прывідамі ракет:
Заўсёды першымі барознамі
Упрыгожваўся вялікі свет.

І людзі больш былі аратамі
Зямлі вынослівай сваёй,
Плугамі, а не аўтаматамі,
Вялі яны гаворку з ёй.

Хоць пад прыціхлымі бярозамі
Звісае рэактыўны цень —
За плугам
Свежымі барознамі
Мы сустракаем новы дзень.

Іван МЯДЗВЕДЗЕУ

Вятрак

Калісьці тут, на гэтым полі,
Дзе прадзімаў насквозь
скразняк,
Рукамі-крыламі паволі
Махаў прыветліва вятрак.
Не мог і дня пражыць без руху
Яго старэйшы аргэрат,

Што забяспечваў ўсю акругу
Мукой у дождж і снегапад.
Адчынены ён быў заўсёды
У час жніва і ў час сяўбы,
І корм знаходзілі ў нягоды
У ім сініцы й галубы.
У час вайны пад хмарным

небам
Малоў і думаў аб жывых,
І партызан духмяным хлебам
Карміў з засекаў патайных.
Не замінаў.
Заўчаснай смерцю
Чаму сканаць яму далі?
Як абяскроўленае сэрца,
Бялеюць жорны з-пад зямлі.

Міхась ПАЗНЯКОУ

Позні вечар. Мора не змаўкае,
Слухаць спеў чароўны свой
заве.
Маладзік з-за цёмна-сініх
даляў
Залатою рыбкаю плыве.

Водар кіпарысавы ў паветры.
На магутным бронзавым плячы
Гордага, суровага Ай-Петры
Селі купкай зоркі адпачыць.

Пальма, пальма, прыгажуня
Поўдня,
Хлапчуком яшчэ сярод бяроз
Марыў я, хутчэй каб толькі,

помню,
Да цябе прыехаць выпай лёс.

А цяпер стаю з табою побач
І, прабач, туга мяне ўзяла —
Мне б адчуць бярозы чуйны
сладкі
І шчакой прыпасці да стала.

Уладзімір ШУРПА

Роздум

Пад сонечнай ласкай
прасторна для мар.
Далоў непагоду
з аблокамі ніцымі!

Калі ж небасхіл
не бывае без хмар,
Дык хай яны пояць
зямлю навалніцамі.
На чыстым паветры
настрою уздым.

Вітаю расінку
і рупнасць грачыную.
Калі ж над планетай
віхурыцца дым,
Няхай ён па-мірнаму
пахне Айчынаю.

Сяброўства і шчырасць —
адносін стату,
Каб людзі не ведалі
здрады і пошасці.
Калі ж немагчыма
пражыць без пакут,
Няхай яны будуць
пакутамі творчасці.

МАЕ АДНАГОДКІ належаць да пакалення, чыё дзяціства пазначана ваеннай і пасляваеннай парой. Незабыўная і па-своёму шчаслівая пара, нягледзячы на тое, што яна помніць жахі вайны, ведае смерць блізкіх, ведае, што такое голод і нястачы, ведае сірочтва, але ведае і высокую цану самога жыцця, шчодрасці чалавечага сэрца, ведае, што побыт, самы просты і бедны, не ганьбіць чалавека, а, як ні дзіўна, часта ўзвышае яго, дадаючы яму мужнасці, самаахвярнасці, прыгажосці, спагадлівасці, дабрны, адчування знітанасці і аднасці з другімі людзьмі.

Што мы помнім? Смак «таш-ноцікаў» з гнілой, перамерзлай бульбы, праснак з той жа бульбы і ячменных шароек, поспую зацірку. Але мы помнім і як прыходзілі ў хату партызаны, пакідаючы такую дарагу на той час газету ці лістоўку. На іх мы вучыліся чытаць. На тых газетах ды лістоўках выводзілі мы потым свае першыя літары—чаріламі з конскага шчаўя, са шкарлупак лясных арэхаў, з ліста ягды талакнянкі. У кожным партызане нам хацелася бачыць свайго бацьку, як пасля і ў кожным воіне-вызваліцелі, што частаваў нас абедам з салдацкага кацялка, — нічога смачнейшага за ўсё сваё пасляваеннае жыццё ніхто з нас, дальбог, не еў!

Не скоро, не адразу абазваўся ў нашай творчасці той ваенны і пасляваенны вопыт. Усведамленне важнасці яго расло разам з намі, з чалавечым і грамадзянскім пасталеннем. Так было з усімі пісьменнікамі майго пакалення. Ужо дарослымі мы па-сапраўднаму адчулі сябе дзецьмі вайны. І тады, прынамсі, напісалася апавяданне «На чацвёртым годзе вайны», апавесць «Адзін лапач, адзін чунь». У мяне—гэта, у іншых—іншае. Але там—уражанні ваеннага дзяціства, першапачатковы, можа, самы галоўны наш жыццёвы вопыт. Там шмат свайго, дакладна біяграфічнага.

Эмацыянальны вопыт майго пакалення і пакалення, якое не ведала вайны, паяднаўся на разуменні той цаны, якую заплацілі мы за мір. Засталася Памяць — у майго пакалення біяграфічная, у новага—гістарычная. Але Памяць з вялікай літары. І гэта самае галоўнае.

Як ад сузірання начнога неба з ягоным невымерным, вусцішна-шапоткім і загадкавым жыццём у нейкі момант можа падацца, што вось зараз тая невымернасць растушчыць, як твая чалавечая нага якую-небудзь шкарлупіну, ужо не толькі цябе, але і самую тваю сьвядомасць, так і ў зямным космасе нашага жыцця нам было б неверагодна няўтульна і вусцішна, каб не абдоруна ня былі мы пачуццём прыгажосці, наогул чалавечай здольнасцю ўпарадкоўваць як свет прадметны, так і свет дзеясных з'яў паводле шматлікіх адзнак паяднанасці, падобнасці і сувязі, і, такім чынам, не займелі магчымасці чалавеку з чалавекам перагукнуцца. Гэта ж на зямлі і дзеля зямлі адчува, а пасля і сказана, што зорка зорцы голас падае, каб тым абязброіць нашу вусцішнасць, нашу адзіноту пад агромністым сьвівом зорнага неба, што расхінаецца над намі ўначы, як нейчы і аб нечым напамінак, а хутчэй за ўсё, аб тым: няхай чалавек, як зорка зорцы, другому чалавеку голас падае! І больш нічога. Бо і гэта даволі.

Перадад'ездны настрой бывае розны: паспешліва-хапатлівы, нудна-абыякавы, запаволе-

на-роздумны. Нам выдаўся, бадай, апошні: так мы ад'язджалі з Лімені. А мо лепей бы так сказаць пра сябе аднаго. Як бы бярэш нешта з сабой у дарогу, яшчэ не ведаючы, што пакідаеш тут назамен, а пакуль проста молішся няўзнік незапарушанай зайздрасцю жыццёвай удачы: памажы нам яшчэ калі-небудзь тут зноў, няхай хоць ва ўспамінах, а найболей памажы нам там, дзе будучы з намі гэтыя ўспаміны і яшчэ, можа, звыш таго.

Нешта пакідаю я тут, нешта бяжыць наўперад мяне па дарозе. Тутэйшае, яно ці не хоча, апырэдзіўшы, пазнаць мяне дома і адчыніць вароты.

У Мінску пазваню табе, дружа, каб падзячыць за радасць стрэчы з неад'емна сваім, нашым, што там, у Лімені, цярпліва чакала нас і, дзякаваць

Ад мяне пайшла тады,
Як насталі халады:
Сцюжой выў ЯЛОВЫ плот,
Хохлік бегаў ля варот.

Што можа быць больш простым, праявітым і нават больш наіўным за гэта? Але ж чаму гэта ўражае?

Відаць, можна гаварыць пра нацыянальнасць эпітэта. Яловы плот — гэта так па-беларуску, адразу ўяўляеш наш двор не дзе ля ўрочышча са змрочнымі елкамі ды сычамі. І гэты эпітэт тут не проста эпітэт, гэта—дэталі.

Ці не з трэцяга класа (тады, як мне цяпер здаецца, была цудоўная чытанка—у цвёрдых жоўтых вокладках, шыракаватая, таўставатая, з бела-шурпатай, калянай паперай) — ці не з таго класа помніцца Багдановічава:

А вечарком мы выпускалі
У паветра белых галубоў:
Зрабіўшы некалькі кругоў,

данскага, верш якога «Повій, вітре, на Украіну» стаўся народнай песняй.

На Багдановічавай пліце можна было б выбіць:

У краіне светлай, дзе
я ўміраю,
У белым доме ля сінняй
бухты...—

і далей цалкам усё гэтае журботнае, але і такое светлае чатырохрадкоўе.

На пліце ў Руданскага выбіта:

На могілі не заплаче
Ніхто в чужыні,
Хіба хмароньна заплаче
Дошцем по мені.

Кажуць, гэта трохі перайначаны радкі з перакладу польскай песні, зробленага Руданскім.

Ён пражыў 39 год. Сухоты. Рабіў доктарам у Ялце. Гады жыцця: 1834—1873. Імя ягонае перакладалася з грэчаскай мо-

стоўскага «ясновідення», спасылаўся на Карэніну, што бачыла ў цемрадзі... свае вочы! Чэхаў, захапляючыся, гаварыў неспрытворна: «Ён мяне палюхае!» (А, здаецца, пра Леаніда Андрэева Талстой аднойчы выказаўся: «Ён палюхае, а мне не страшна!»)

Не дзіўна, што Талстой разумеў навізну чэхаўскага пісьма. Пра гэта ёсць, калі не памыляюся, у ягоным нейкім інтэрв'ю пасля смерці Чэхава. Нешта наконт таго, што Чэхаў вынайшаў зусім новы спосаб пісьма. Захапляўся другім разам тым, як паказаны ў Чэхава «У яры» адзін стары, той, што сучышае Ліну, у якой памерла дзіця,—той стары выглядае ў пісьменніка адначасова як дуркаваты і як святы. Ці не Чэхава ўспамінаў Талстой, калі пісаў сваіх «блажэнных» ва «Уваскрэсенні»—эпізод на пароме (ч. VI, XXI)?

Міхась СТРАЛЬЦОУ

ЗАЛАМАНЫ РАЖОК

богу, не пракалася. Наталіўшы, яно адпусціла нас, хочацца думаць, з лёгкім сэрцам, але наказала вяртацца сюды нават з цяжарам на душы — па цудадзейнай леці. Няхай будзе бласлаўлёная ўлада ўсяго роднага нам.

У рамане «Зямля» Чорнага дзядзька Тамаш расказвае сваім сябрукам Юрку і Клемуцю: «— А гэта значыць, паехаў хлопец ваіваць, а яго забілі, дык конь адзін без яго і прыбег дадому. Больш тысячы верст бег, а дадому трапіў. Прыбегла ён дадому, бачыць—вароты зачынены, у двор не ўвойдзе. Ён пацёрся мордаю ў акно, а маладая жонка таго хлопца, з якою ён пажыў усяго адзін дзень, не пускае таго каня ў двор. Кажы — калі ты нежывога яго не прывёз дадому, дык няма табе месца больш тут. А конь разумее ўсё, ды, вядома, расказаць нічога не можа. Так стаіць і нудзіцца... Так і стаяў увесь час... пакуль тая маладая ламала рукі, на ганку стаячы.

— Ну а далей што?
— Далей у песні нічога не гаворыцца... Ну дык от і спываецца: «Ах, мой божа, сівы конь стаіць».

А мне гэта, калі нядаўна перачытаў, нагадала радкі з Яніса Рыцаса:

...потому, что звезду
одиночеством
конь на холме
превосходит...
(пер. А. Велікоўскага).

І яшчэ нагадалася, як конь вьезе нябожчыка на апошняе яго прыстанішча, а каня хто-небудзь са стальных людзей, не сваяк, вьядзе пад вуздэчку. А кабетка нейкая ў натоўпе вяскоўцаў расказвае свой учарашні сон: «Ах, мой божа, сівы конь стаіць».

Купала, заявіўшы сваю грамадзянскую пазіцыю як мужыцкую, у мастацкіх сродках сваіх быў надзвычай і паслядоўна дэмакратычны, на свой, на беларускі, на наш, хочацца сказаць, лад.

У вышыню яны шыбалі,
Як чысты снег, кружылі там
І падалі на дахі і нам.

Можна было б і прадоўжыць цытату, але далей пра другое, і тое другое пасля яшчэ спатрэбіцца мне. А пакуль што галубы.

Але ці былі тыя галубы? Былі, ды толькі дзікія, сцярожкія, не бялюжкія—з тугім лонатам крылаў, імклівыя—прыляталі з лесу да сажалкі ў вёску—ці то напіцца, ці то яшчэ чаго. У рукі не тое што не даваліся, на трыццаць крокаў не падпускалі. А так хацелася злавіць і патрымаць у хаце. І з нейкай маркотай чыталася пра тых, Багдановічавых, і з зайздрасцю:

Всёла йшли гуляні нашы...—
быццам твае, вясковыя, не гарадскія, былі сумнейшыя. Не былі, канечне!

Калі ж сачыўся бледнаваты
Зор сініх свет праз небасхіл,
І ўплытаўся вулак пыл,—
Мы ўсе плялі наля хаты,
І напайнуў нягучны хор
Марнотнай песняй сціхлы
двор.

А вось гэта было. Ну, можа, не столькі плялі, як бегалі прыцемкамі па вуліцы, пры месяцы, што купаўся ў туманным лузе за вёскай; пасля суцішваліся, міг маркоты нейкай нахадзіў, шкада развітацца было. Але на душы былі вялікія, аж страхоткія, замілаванасць і лагода, якія потым будуць успамінацца праз многа год—і так сабе, нечакана і не ўпару, і, можа, тады хаця б, як працягаш у Блэйка:

Отголосои игры
Долетают з горы,
Оглашая темнеющий луг...

— Дети, дети, домой,—
Гаснет день за горой...
(Переклад С. Маршана).

А я сёння думаю: як добра, што пра гэта прачытаў у Багдановіча—і раней. І што на ім толькі мая і Багдановічава мерка. Наша, першапачатковая.

На яліцкіх могілках апошні прытулак Максіма Багдановіча і ўкраінца Сцяпана Ру-

бы як вянок. Такая ж была назва і адзінай прыжыццёвай кнігі Багдановіча.

Каструбаватай, стыхійнай, напорнай сіле вялікіх няма калі зважаць на тое, як выяўляецца гэта сіла, і яны не баяцца здацца нехайнымі. Пра Гамера нехта сказаў, што ён не ды і прыгме вока над сваёй «Іліядай», а ў Талстого прайнула слова пра «соринкі» на паверхні крынічнай вады, якія адно падкрэсліваюць крышталеваю чысціню і непараўнальны холад той вады. «Соринки» у тэкстах самога Талстого не так і мала, пра іх згадалася неаднойчы, ды бадай і кожны з большага ўважлівы чытач ведае ім свой лік. Ну, кіталатам таго, што ў першай частцы «Уваскрэсення» судовы працякол называе Маславу Кацярынай Іванаўнай, а палітычныя ссыльныя ў частцы трэцяй завуць яе Кацярынай Міхайлаўнай. Талстой, як і перапісчыкі ці рэдактары, не заўважыў памылкі. Але больш цікава «нехайнасці» іншага парадку.

Талстой піша: «Слушая соловьев и лягушек, Нехлюдов вспомнил о музыке дочери смотрителя, вспомнив о смотрителе, он вспомнил о Масловой, как у нее, так же, как кваканье лягушек, дрожали губы, когда она говорила: «Вы это совсем оставьте». Канечне, кожны рэдактар прычапіўся б тут не толькі да гэтага «кваканьня лягушек», але і да няўключных «вспомнил—вспомнил—вспомнил», як і да не менш няўключнай «музыки дочери смотрителя». У Талстого гэта «прайшло» — не ў суняшэнне нам, а дзеля таго, можа, каб не забываліся, што мы не Талстыя, што ў нас такое «не пройдзе». І добра. Каб мы больш разам з тым дзівіліся магучай выяўленчай сіле Талстого, роўнай хіба Гамеравай. Каб мы помнілі пра вочы Маславай, якія параўнаны са свежымі вільготнымі вішнямі, каб неадлучнай ад нашага ўспрымання была іх раскосасць. Каб успаміналі, што Чэхаў у нейкім лісце, як на прыклад тал-

Бунін, напрыклад, заўсёды папракаў Талстого за грувацкасць стылю, мерыўся нават перапісаць «Карэніну» паводле свайго (і агульнапрынятага) разумення літаратурнай стылістыкі. Цікава, між іншым, было б. — Не ўзяўся.

Дэталі. Параўнанне. Аздобка літаратурная. Тут вялікая спакуса загаварыць прыгожа.

У рускага празаіка (харошага) С. Нікіціна: «На фоне темного ельника стояла одна единственная березка—вся желтая и сквозная, и ветер уже рвал с нее первые листья, кидая на суровые ели, точно награждая их золотыми медалями за стойкость перед будущими холодами». І так гэта кепска, што вачам сваім не паверыў, а потым балюча стала. Быццам прачытаў «паэтызм» з дрэннага верша пачатку пяцідзясятых гадоў.

Але ў яго ж трохі ніжэй: «Я пишу — это значит, я роюю свои листья. Но пока я корнями в земле, боюсь нечего: мой сад опять зазеленеет».

Гэта ўжо някепска, хоць, можа, і адчуваецца інтанацыя Прышвіна.

Як цяжка быць арыгінальным у сваім пісанні. Вось і я, здаецца, звярнуў пад Прышвіна, ягоным словам «писание».

Зноў дэталі. У Макса Фрыша—у «Мантоку». Ён—герой—пасля ночы блізкасці з каханай як бы мімаходзь адзначае сабе, «спадзяецца, што ў сне не хроп». І далей думае пра нешта падобнае. Вось такая дробязь. А мне падумалася, як часта мы абыходзім вось такія дробязі, якім у мастацтве няма цаны. Каторы наш аўтар ці проста не звярнуў бы ўвагу на такое (банальна, дробязна!), ці такое, каб напісалася, выкрасліў бы маральна пільны рэдактар. Бо такое часам наша разуменне маральнасці і мастацкасці.

У СВАЕП прадмове да зборніка сучаснага балгарскага паэта Георгія Джагаравы «Зямля — як чалавечая далонь», якую перакладчык назваў «Шчырая, мужная размова з часам і людзьмі», Ніл Гілевіч знаёміць чытача з творчасцю паэта, вызначаючы яго месца і значэнне ў сучаснай балгарскай паэзіі. Такія прадмовы — з'ява характэрная для ўсіх зборнікаў перакладаў Н. Гілевіча. Яны вызначаюцца дасканалым веданнем літаратурнага працэсу ў братаў дзяржаве, тонкім густам беларускага літаратурнага балгарыста.

Пранікаючы ў псіхалогію творчасці Г. Джагаравы і раскрываючы сутнасць яго паэзіі, яе сацыяльна-грамадзянскую заастраснасць як «сур'ёзную, нядрэбязную размову з часам і людзьмі», перакладчык падкрэслівае: «...ёсць адна рыса — бяспрэчна, галоўная, — якая дамінуе над усімі астатнімі, якой падпарадкавана ўсё, што складае яго духоўны свет, яго чалавечы вобраз. Гэтая рыса — найглыбейшае пачуццё душэўнага дачыннення да ўсяго, што ёсць Балгарыя: і да яе вялікай гісторыі, і да яе велічнай сучаснасці... У Георгія Джагаравы гэтае пачуццё не проста моцнае, але магутнае, усеабдымнае і ўсепранікальнае, яго паэзія ім літаральна дыхае і жыве».

Цяпер трохі адыдем ад Джагаравскай тэмы і дамо слова літаратару, які найбольш, як мне здаецца, пільна прыгледзеўся да творчасці Н. Гілевіча-паэта. «Найлюбімэйшая, найдаражэйшая тэма паэзіі Гілевіча, — піша Геннадзь Бураўкін у артыкуле «Перазовы майстра», — Айчына, бацькоўскі край і, значыць, гісторыя Бе-

Г. Джагараву. Зямля — як чалавечая далонь. З балгарскага пераклаў Н. Гілевіч. Серыя «Паэзія народаў свету». Мінск. «Мастацкая літаратура», 1984.

ларусі. «Край мой беларускі, край!» — гэта не проста верш 1966 года, гэта найшчырэшы выдых усёй творчай істоты паэта, ускрык любові, захаплення і спадзявання...» («Літаратура і мастацтва», 2 кастрычніка 1981 г.).

Натрапішы на гэтую думку Г. Бураўкіна, прыйшлося ня-мала здзівіцца: наколькі ж пе-

рактэрныя творы, што, служа-чы своеасаблівай «эмблемай», «візітнай карткай», даюць уяў-ленне пра светапогляд і паэтыч-ную манеру аўтара, ёсць у кожнага паэта. У Г. Джагаравы гэта верш «Балгарыя». Верш гэты стаў хрэстаматый-

турэцкі ятаган, якую «гандля-ры табакі і крывёю распра-давалі па драбку» і якая, смерцю перамогшы смерць, жыве, квітнее. Той Балгары, малёнкая, як чалавечая да-лонь, але якая стала для паэта цэлым сусветам:

сапраўднае майстэрства пера-кладчыка заключаецца ў тым, каб утаймаваць усе гэтыя пра-цэсы, падпарадкаваць іх сваёй галоўнай перакладчыцкай стра-тэгіі.

Яшчэ Дабралюбаў пісаў, што для перакладу «мала захаваць сэнс, прытрымліваючыся пра-вільнасці і чысціні мовы», для яго неабходна «тое жыццё, якім пранікнуты першавобраз». А жыццё, якім пранікнуты пер-шавобраз, — гэта і ёсць пер-шапачатковы, давербальны стан перакладу, яго музычна-рытмічнае гучанне на яшчэ падсвядомым узроўні на-строю. Потым узнікае і будзе пераўвасабляцца сплаў думкі і гучання твора, яго славеснае выражэнне.

І тады, калі гэты «перша-вобраз» знаходзіць сваё адэк-ватнае ўвасабленне ў перакла-дзе, мы гатовы дараваць пе-ракладчыку некаторыя прыват-ныя хібы, якія, па ўсім відно, непазбежныя ў працэсе пераў-васаблення мастацкага твора. Мы гатовы дараваць тое, што Джагаравскае «суровата длань» (суровая далонь) Балгары ў перакладзе стала «грубай»; што «крывавія турэцкі ятаган» (крывавы турэцкі ятаган) стаў проста «ятаганам» (але затое як ён у перакладчыка «хрус-нуў»!); што ўсмішка балгарскіх «чардаклі кыш» (кыша — дом, чердак — веранда, тэра-са, галерэя на верхнім паверсе дома; гэта вельмі характэрныя прыкметы балгарскага дойд-ства перыяду Адраджэння) у перакладзе «заўсміхаліся ў мільёны вокан»; балгарскі «здравец» (назва тыпова бал-гарскай кветкі, нацыянальнага сімвалу здароўя, вечнага жыц-ця) стаў звычайнай «гераніюй».

Менавіта ў такіх выпадках перакладчыку даруюцца такія «хібы» (гэта слова тут ужо лаводзіцца браць у дзвоскопе). Менавіта тады перакладам за-

Падабенства, агульнасць

раклікаюцца між сабой гэтыя характарыстыкі двух паэтаў — Г. Джагаравы і Н. Гілевіча.

Гэта акалічнасць яшчэ раз умацавала думку, якая ўжо не раз прыходзіла ў час роздумаў над перакладамі: у аснове ўда-лага перакладу — падабенства, а то і адзінства духоўнага, паэтычнага свету паэта-аўтара і паэта-перакладчыка. Вось ча-му Н. Гілевіч-перакладчык так дакладна адчувае сутнасць творчасці свайго таварыша па перу і аднадумца па «веравы-знанні»: вера ў іх адна — Радзі-ма, любоў у іх адна — Радзіма.

Звернемся да перакладу. Возьмем адзін верш, які най-больш характэрны для Г. Джа-гаравы. Метадалагічна такі па-дыход да аналізу, яркую, апраўданы: можна зыходзіць з «мікраклеткі» і рабіць выхад з «макракосмас». А такія ха-

ным, у сэрцы кожнага балга-рына побач з вершам Івана Вазавы «Я — балгарын» — радкі Г. Джагаравы:

Зямля като една човешка длань...
Но ти за мен си цяло мирозданние,
че аз те меря не на растоиние,
а с обич, от която съм пиян!
Зямля — як чалавечая далонь...
Ты мне — сусвет без межаў і без краю,

Цябе не вёрстамі я выяраю —
любоўю, палымнай, як агоні!
У беларускім перакладзе, як і ў арыгінале, у вельмі лака-лічнай, экспрэсіўнай — сціслай форме паўстае ўся гісторыя Балгарыі, няскоранай і вечнай. Той Балгары, якая была доб-рай да ўсіх, хто ішоў з добром, а «да нелюдзяў жа літасці не знала», якая «скрышыла» ў сва-ёй далоні «атруты чорнай ві-зантыйскай кубак» і крывавы

Зямля — як чалавечая далонь...
Ды большая ты мне і не патрэбна.
Шчаслівы я, што твой хрыбетнік — кірмень,
што ў жылах кроў твая — жывы агонь.

Чытач гэтых, беларускіх ужо, радкоў, асабліва калі пачуе іх з вуснаў самога пера-кладчыка (Ніл Гілевіч чытае вершаваныя творы адметна, не-як па-асабліваму натхнёна і артыстычна), павінен адчуць, што тут жыве і пульсуе бал-гарскі дух! Тут паўнакроўна дыхае і розум, і сэрца Г. Джа-гаравы — перакладзе злучаны ў адно і «дух», і «матэрыя» арыгінала.

Працэс мастацкага пераў-васаблення ўяўляе сабой мно-гія рознабаковыя працэсы, ча-сам узаемавыключныя, кожны з якіх імкнецца выйграць за кошт іншага. Відаць, таму

тараецца ў кожнай варыяцый тэмы. Але ж у паэта не пра лі-ру — музычны інструмент, але пра сімвалічную ліру, якую ён выразна ўбачыў у навакольнай свеце. Э. Межзлайціца — паэт красы, створаныя ім вобразы маляўнічыя і досыць канкрэт-ныя. Сімвалічная ліра мае струны срэбныя, залатыя, стальныя, дрыготкія, струны зялёных хваў. У перакладзе засталіся толькі срэбныя і сасновыя струны. Сумненне выклікаюць уведзеныя пера-кладчыкам эпітэты струнаў — дрымучая, каменная, — бо яны змяняюць музычнае ўражанне ад верша.

Сэнсавая кампазіцыя «Ліры» мае апірышча не толькі ў прасторы, але і ў часе. «Воб-разы сонечнага ранку і зор-нае начы, абдымаючы ў часе сутачны цыкл, апраўляюць верш, надаючы яго кампазі-цыі закончанасць» (В. Забар-скайтэ). Вобраз «ранняга жаў-рука» ў пачатку верша пера-кладчык узяў з дакладна. Але параўнайма фрагмент фі-налу ў паэтычнаму і пера-кладзе:

Лірных струн, прывешаных да нябесных зор
(...)
Мелодыю, якая трыміць разам з месляным святлом,
паўсюль цяпер чую...

Пераклад:
Сасна, сцяблінка жыта,
каміны і рукі,
Жаўрук,
што напярэдні завінеў,
Уліваюцца ў мяне
жывыя гукі —
Мелодыі...

У перакладзе не засталася «нябесных зораў», «месячнага святла». Часавая неакрэсленасць часткова разбурыла вобразную структуру верша, сцэрла лагічную выснову паэ-тычнай думкі. Пераклад «Ліры» ані пераканаўчасцю мастацка-га слова, ані гармоніяй ство-

раных вобразаў не дараўноў-вае арыгінала.

Найболей вершаў для «Ча-лавека» пераклаў стары прыя-цель і перакладчык літоўскай літаратуры М. Танк — «Вале-сы», «Слова», «Музыка», «Яб-лык», «Ікар».

Даволі добрае ўражанне ро-біць пераклад верша «Вале-сы»: захаваны рытміка, фор-ма асіметрычнага чатырохрад-коўя, настрой лірычнага мана-лога. Перакладчык прыгожа ўзнавіў не толькі ход вобра-знай думкі, але і любімыя паэ-там алітэрацыю ды сугучча-стаў. Толькі выклікае сумнен-ні семантыка перакладу пер-шых двух радкоў другой стра-фы. Даслоўны пераклад:

І тады, калі больш не застаецца ніводнага чорнага воласа —
Чарнаты не застаецца ў думках, яна сатрацца з сэрца.

Пераклад:
Калі ж назаўсёды ўсе беды на свеце рассеюцца,
Май сівіны не адценць ніводна чорнага ніць.

Прычына і вынік памяняліся месцамі. Паэт гаворыць пра ўнутраную барацьбу добрага і злага ў чалавеку, а ў пера-кладзе яе замяніла процілег-ласць чалавека і свету, непраў-дзіва, ідылічная абстракцыя «Калі ж назаўсёды ўсе беды на свеце рассеюцца».

Добра па-беларуску гучыць «Слова». Перакладчык захаваў рытмічнае хваляванне радка, даволі дакладна і прыгожа пе-раклаў метафары. Пераклада-ючы «Ікара», М. Танк адмовіў-ся ад страфічнай структуры арыгінала, аднак няблага пера-даў павароты паэтавай думкі і паслядоўнасць вобразаў.

Верш «Музыка» па-беларус-ку гучыць трохі цяжэй — праз падаўжэнне радка, аднак агульнае ўражанне ад пера-кладу добрае, некаторыя фрагменты — сапраўды цудоў-

ныя ўзоры адэкватнага пера-кладу.

Дакладнасць слова і вобра-за характэрная для перакладу верша «Яблык». Супаставім ад-ну страфу арыгінала (падрад-коўнік) і перакладу:

Я, здзіўлены, думаю: калі ўвесь сусвет —
Высокае дрэва, чым здаецца на дрэве наша планета,
Чым здаецца планета?

Гэтай яблыні —
Сусветнай —
Увесь час здзіўлюся я —
На каго яна падобна, наша мілая Зямля?
Якой бачыцца Зямля?

Хоць перакладчык не тры-маўся трохрадковай страфы, рытмічнасць, інтанацыйныя пе-раломы ўзноўлены даволі да-кладна. Пераклад можна бы-ло б лічыць зусім удалым, калі б не семантычная недаклад-насць у апошняй страфе. У арыгінале паэтычны скачок ад касмічных сімвалаў да больш канкрэтнага вобраза (І пад на-гамі адчуваю Спеючы яблык... Адчуваю...) дапамагае асэнса-ваць і апраўдвае асноўную ідэю верша, выказаную мета-фарай «Зямля — яблык». У пе-ракладзе ўяўленне сусветна-га дрэва выпрымана да апош-няга радка (Бачу: Яблык і ўсе болей Чырванюць Нада мной...), і верш траціць істот-ныя фінальныя акцэнт.

Няблага ў мастацкую тканіну цыкла ўліваюцца і тры вер-шы, перакладзеныя Я. Сіпа-ковым: «Чалавек», «Голас», «Жанчына». Першы з іх ужо перакладаўся для анталогіі «Лі-тоўская савецкая паэзія», ад-нак патрабавальны пераклад-чык папрацаваў над ім яшчэ. У ранейшым варыянце пера-кладчык не звяртаў увагі, да-кладней, зусім быў адмовіўся ад падзелу на строфы. Цяпер жа, аднавіўшы істотную для паэтыкі Э. Межзлайціца стра-фічную кампазіцыю, знойшоў-шы больш дакладныя адпавед-

«ЖМАГУС» — «ЧАЛАВЕК»

«Чалавек» Эдуардас Меж-лайціса беларускаю моваю — яшчэ адзін прыемны факт нашых літаратурных сувязей. Да-вайце прызнаем, што пару дзе-сяцігоддзяў таму назад гэты факт быў бы больш актуаль-ны, дачакаўся б мацнейшага рэзанансу. Аднак у гэтым вы-падку якраз дарэчы прыга-даць словы Юсцінаса Марцін-кявічуса: «Чым больш аддала-ецца ад нас літаратурны твор, тым больш варты ён як свед-ка рэчаіснасці». Значыць, «Ча-лавек» для беларускага чыта-ча — не толькі літаратурная каштоўнасць, але і мастацкае выражэнне тагачасных паэтыч-ных пошукаў, дасягненняў, працэсаў аднаўлення, харак-тэрных не толькі для літоўскай і беларускай, але і для ўсёй савецкай паэзіі. І дзеля гэтага можна толькі вітаць выхад кні-гі.

Цыкл з 31 верша пераклада-лі 15 перакладчыкаў. Такая вя-лікая колькасць перакладчы-каў, на жаль, не радуе. Пера-клад аднаго ці двух вершаў — гэта быццам выпадковы до-тык да творчасці паэта; адзін перакладчык усяго цыкла мог і мусіў бы глыбей спасцігнуць творчы почырк аўтара, асэнса-

ваць уласцівае і нюансы яго паэтыкі. Колькасць пераклад-чыкаў не радуе яшчэ і з тае прычыны, што толькі частка з іх валодае літоўскаю мовай ці, прынамсі, адчувае яе. Мо та-му некаторыя пераклады блі-жэйшыя да рускага варыянта «Чалавека», чым да арыгінала.

Пачаць аналіз перакладаў хочацца з першага верша кні-гі — «Ліра» — «эстэтычнага крэда Межзлайціса», кажучы словамі Е. Ланкуціса. Пера-клаў верш С. Грахоўскі. Рыт-мічнае гучанне твора ўзноўле-на даволі дакладна, але падзел радкоў на строфы зусім ін-шы, чым у арыгінале, і не зусім адпавядае паваротам думкі ў вершы. Але ж пошукі рытмічнай структуры для Э. Межзлайціса не самамэта, яны дыктуюцца імкненнем як найсяней выказаць унутраны сэнс твора. Значыць, няўага перакладчыка да формы больш за ўсё шкодзіць зместу, у гэ-тым выпадку зместу «Ліры», бо кожная страфа верша — гэта заўсёды новае развіццё асноў-най тэмы.

Ідэя верша («свет — паэта-ва ліра») у кожным слупку па-свойму пашыраецца і паглыб-ляецца. Першы ў арыгінале і адзіны там радок «Не маю лі-ры» ў перакладзе без пе-трэбы, быццам лейтматыў, паў-

Э. Межзлайціс. Чалавек. Вер-шы. З літоўскай. Мінск. «Ма-стацкая літаратура», 1984.

хапляюцца, а дасведчаныя — шчыра радуюцца поспеху свайго калегі. У гэтай сувязі прыгадваю, як вядомы балгарскі літаратар Петар Незнакомы сустрэў перакладзены Н. Гілевічам верш Э. Багданава «Стыхіі», назваўшы працу Н. Гілевіча «конгеніяльнай» і што «наўрад ці калі-небудзь гэты верш быў прадстаўлены лепш на іншай замежнай мове» (газета «Літаратурен фронт», 22 кастрычніка 1981 г.).

Для параўнання можна звярнуцца да іншых перакладаў верша Г. Джагаравы «Балгарыя». Вось яго «інтэрпрэтацыя» на рускай мове (пераклад М. Паўлавай). Тут ёсць тая ж «чаша с ядом Візантій», той жа «турецкі клінок, сонгнучы стале». Пэнт гана-рыцца сваёй «южной кровью» і тым, што «горы наши из кремня»; з горыччу гаворыць пра тое, што «торговцы кровью с грузом табака» прадавалі родную зямлю, але «свершилось чудо: смертью смерть поправ, заулыбались окна и балконы» і запахла духмянымі «розами» (рускі перакладчык таксама вырашыў замяніць «здравец», але ўжо на «розу», што асабліва не скажае сэнс арыгінала: ружы — сімвал Балгарыі).

Форму выражэння аўтарскай задумкі ў рускім варыянце перакладу ўжо не назавеш «экспрэсіўна-сіціслай», як мы характарызуем Гілевічаў пераклад. Перакладчыку часта даводзіцца тлумачыць думку аўтара. Да прыкладу: «Земля моя с ладонь... Но для меня ты хороша, и больше мне не нужно» (пэнт не гаворыць пра тое, «хороша» ці не зямля яго, яна такая, якая ёсць і інакшай яна не патрэбна яму); «Но всё ж в ладони этой в дни лихих сломалась чаша с ядом Византии» («но всё ж» відавочна псуе эмацыянальнае ўспрыманне, а гэтае «в дни лихих» — проста лішняе).

Дарэчы сказаць тут і пра

такую акалічнасць. Працуючы над параўнаўчым аналізам разнамоўных перакладаў аднаго і таго ж твора таго ці іншага балгарскага аўтара, неаднойчы задумвалася: чаму часцей за ўсё менавіта беларускі пераклад бліжэйшы да арыгінала? Магчыма, карані гэтай з'явы трэба шукаць у накірунку асаблівасцей (слоўнікавых, маўленчых, сінтаксічных і г. д.) адной і другой моў. Відавочна, што тут можна аналізаваць, прыходзіць да пільных назіранняў і вывадаў. Але справядлівым будзе і такое сцвярджэнне: балгарам пашанцавала, што ў Беларусі яны знайшлі сваіх верных, апантаных вялікай справай інтэрпрэтару.

У перакладу, мастацкага, творчага, таксама павінна быць свая муза. Магчыма, ёю магла б стаць нябачная двайніца Эраты, якая, як вядома, апыкае лірычную, любоўную паэзію, бо паэтычны пераклад — гэта перш за ўсё ўлюбенасць у сваю справу і высокае натхненне. Гэта — духоўнае супадзенне настрою, душэўнага стану, суладдзе думак і пачуццяў двух разнамоўных твораў. Гэта — веданне моў, з якой перакладаецца і на якую перакладаецца, веданне літаратуры, нацыянальнай паэтыкі. Гэта — і пераўвасабленне, і аранжыроўка.

Такого пранікнёнага інтэрпрэтару знайшлі балгарскія паэты ў асобе Ніла Гілевіча, для якога працэс узаўвядзення балгарскіх твораў па-беларуску не ўяўляецца без рытма-мелодыі, унутранай інтанацыі арыгінала. Для якога перакладчыцкія шляхі — гэта нявызначаныя шляхі дружбы і любові, а выходны момант перакладчыцкай дзейнасці — улюбенасць у паэтычную душу братняга народа.

Роза СТАНКЕВІЧ.

мі блізка да арыгінала. Супаставім падрэдакцыйнік і пераклад аднаго фрагмента:

І біццё сэрцаў, і шчаслівыя мары,
і сум вачэй, лёгкая ўсмішка вуснаў —
попел... попел... Во паглынуў тых людзей
жахлівы агонь печуў крэматорыяў...

Сэрцаў чыстых удары, і словы,
Залаты надзеі на сонечны час.
Вас забралі крываваы, чорныя
печы.
Попел... Попел адзіны астаўся
ад вас.

Разгледжана толькі частка перакладу, але, думаецца, яны дазваляюць меркаваць пра ўсю кнігу. Агульнае ўражанне ад беларускага «Чалавека» не-благое, хоць варты выпраўлення момантаў няма. Справа зроблена, і трэба радавацца з тых момантаў, якія зроблены сапраўды добра. Парад і рэцэптаў, які пазбегчы памылак перакладчыку паэзіі, паўнотка ў працах тэарэтыкаў перакладу. А ў практыцы літоўска-беларускіх паэтычных перакладаў час быў ужо пера-адолець асноўны бар'ер, які перашкаджае спасцігаць светаадчуванне, творчы почырк, стылістыку верша паэта, чыя творы перакладаюцца, — моўны бар'ер.

І, нарэшце, яшчэ адно меркаванне. У святломасці літоўскіх і рускіх чытачоў «Чалавек» неадомны ад дрэварытэў С. Красаўскаса. Творчасць паэта і графіка ў «Чалавеку» — прыклад прыгожага і пільнага сінтэзу двух мастацтваў. Як слушна зазначае У. Огнеў, «гэта ўжо не «кафармленне», як звычайна ўспрымаюць кніжную графіку, гэта творчасць, якая паглыбляе паэтычную ідэю кнігі». Таму ёсць сумненне, ці мелі рацыю выдаўцы, адмовіўшыся ад ілюстрацый С. Красаўскаса.

Альма ЛАПІНСКЕНЕ.

НЕ ТОЛЬКІ ПЕРАКЛАД...

Апошнім часам часцей і часцей з'яўляюцца ў нас паэтычныя кнігі, перакладзеныя адным перакладчыкам. Вось ужо як бы і жанр адпаведна вылучыўся, аформіўся, адлюстравыўся ў своеасаблівым падзагалюку да такога выдання — «кніга перакладчыка».

Несумненныя вартасці такога падыходу відавочныя. Ён перш за ўсё дае магчымасць для больш поўнага выяўлення асобы перакладчыка.

Шмат вядзецца дыскусій ва ўсеагульным друку аб праблемах мастацкага перакладу. Ажыўлена спрачаюцца тэарэтыкі над пытаннем: якім быць перакладу — дакладным ці вольным? Што лепш: строгае следаванне літары арыгінала ці захаванне яго духу?

Мне думаецца, што найбольш блізка да ісціны Паўло Маўчан («Літаратурная газета», 3 красавіка 1985 г.), які бачыць плён не ў вырашэнні гэтай дилемы, а ў высюванні на першы план асобы перакладчыка-паэта, у дасеры да яго. Той, хто перакладае (ці, хутчэй за ўсё, перастварае) паэзію, павінен сам быць паэтам. І справа не ў тым, каб ён абавязкова сам пісаў вершы. Паэнт-перакладчык можа ўсю сілу свайго паэтычнага таленту скіраваць выключна на пераклады, аднак заўсёды ён павінен быць стваральнікам.

Я чытаў кнігу «Стажары» з падвоенай цікавасцю. Цікава было ўбачыць, як уваходзіла беларуская паэзія, многімі добра вядомымі творами, у рускую моўна-паэтычную стыхію. У гэтым сэнсе важна быць ведаць, як перакладзена, як трансфармавана. Не менш важна было ўбачыць, і што перакладчалася. Калі першы момант больш датычыўся Спрыччана-перакладчыка, то другі — Спрыччана-паэта.

Што і як — гэтыя два асноўныя моманты заўсёды ўлічваюцца ў першую чаргу, калі гаворка вядзецца пра паэтычны пераклад. Адбор матэрыялу і якасць перакладу — два бакі адзінага працэсу. Перакладчык выступае тут і ў ролі крытыка. А калі размова ідзе, як у дадзеным выпадку, пра паэнта-перакладчыка, які званы больш як паэнт, аўтар арыгінальных твораў, то з усёй несумненнасцю паўстае пытанне аб двухбаковым характары ўплываў.

«Стажары» — кніга перакладчыка. Гэта хутчэй за ўсё не выбраннае, а адлюстраванне штодзённага перакладчыцкага паэтычнага працэсу, яго зрэз. І ў той жа час — плён працы і падсумаванне вынікаў. Карэкціроўка ўласнай творчай манеры з іншымі, шмат у чым роднаснымі сістэмамі.

Па гэтай кнізе можна прасачыць, як складваўся і працякаў творчы працэс перакладу. Як перакладчык уваходзіў у свет паэзіі аднаго паэта, другога. І як гэты свет «заяцяваў». Таму што не так усё тут проста, як можа падацца на першы погляд. Не проста ўзяць у рукі першы, які трапіўся, зборнік любога паэта. Тое, што творчасці таго або іншага паэта ў кнізе ўдзелена не аднолькавая ўвага, якраз і сведчыць аб зацкаўленым стаўленні перакладчыка: перакладаліся ў першую чаргу вершы тых паэтаў, якія блізка Б. Спрыччану як паэту.

Уважлівы позірк на свет, спакойна-роздумная, лірычная манера размовы з чытачом, павага да паэтычнай дэталі, пад-

Стажары. Вершы беларускіх паэтаў у перакладах В. Спрыччана. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1984.

рабязнасцей свету, выпукласць пісьма — такі паэтычны свет Б. Спрыччана. Паэзія, якая цвёрда трымаецца на рэалістычна-ўзніслым светабачанні. Паэзія заўсёды рытмічна ўпарадкаваная, гарманізаваная.

Пры дакладных, беражлівых адносінах да паэтычна-вобразнага выказвання, да паэтычнага сэнсу, перакладчык вялікую ўвагу надае дакладнай, праўдзівай перадачы гучання верша. Таму пераклад, як правіла, гучыць і жыве ў іншамойнай стыхіі.

Шмат пішуць пра цяжкасці перакладу з блізкіх моў, пра спадманную блізкасць. Аднак жа ёсць і блізкасць, якая сапраўды збліжае. Блізкае знаёмства з творчасцю Максіма Багдановіча, сучасных беларускіх паэтаў, аналітычнае пранікненне ў прыроду іх паэзіі наклала адбітак на арыгінальную творчасць Б. Спрыччана. Гэта працэс, які ўзаемна ўзбагачае.

Цяжка, безумоўна, перакладаць вершы Максіма Багдановіча. Цяжка саборнічаць тут не толькі з Багдановічам-паэтам, але і з перакладчыкам, які сам перакладаў свае вершы на рускую мову. І тут дапамагае, мне здаецца, якраз гэтае адчуванне блізкасці, кроўнага сваяцтва паміж двума культурамі. Разуменне таго, што Багдановіч угадаваў не толькі беларуская нацыянальная глеба, але ў пэўнай ступені і вопыт культурнага развіцця суседняга народа.

Гэтым і абумоўлены ўдачы ў перакладах. Можна з большым ці меншым поспехам, скарыстоўваючы падрэдакцыйнікі і слоўнікі, перакласці значэнне слоў, логіку думкі, але як без вышэйназванага перадаць дыханне верша?

Быццам даўноўны, вільготна-сатлелым пахам стагоддзяў патыхае ад спакойна-нетаропкай плыні Багдановічавы «Летапісца» і «Перапісчыка», ашчадна захаваны разважлівае інтанацыя «Ліста», празрысты «пушкінскі» памер «Веранікі». Пранікнёная лірычная напеўнасць па-ранейшаму вызначае верш «Пахне чабор» Петруся Броўкі. Саркастычна-гарэзлівыя ноткі чуюцца ў едкім гумары Кандрата Крапівы. Дакладна ўжоўлена чалавечная інтанацыя голасу Пімена Панчанкі, драматычная напружанасць яго паэтычнага маналага. Дакладна перададзена пругкасць рытму ў «Каласях» Петруся Макаля.

От колоска до колоска
Мы — капли в житном море.
Мы — вечной жизни голоса
В необычайном хоре.

Паўнакроўна загучала, загаварыла слова ў барадулінскім вершы «Андрэю Вазнясенскаму». Як і ў арыгінале, у перакладзе адчуваеш роднасць тых крыніц, з якіх напоена і беларускае, і рускае слова.

Уплыў аднаго паэта на другога з'ява не прасталінейная. І ўсё ж, відаць, мы не вельмі памылімся, калі скажам, што найбольшы ўплыў на агульны накірунак працы перакладчыка, які і на развіццё ўласнай творчасці Спрыччана, зрабілі тыя паэты, якія паўней прадстаўлены на старонках «Стажараў».

У першую чаргу — Максім Багдановіч. Цяжка пераацаніць значэнне творчасці класіка беларускай паэзіі для сённяшняга дня, для высвятлення асноўных напрамкаў у беларускай паэзіі, тых ліній, па якіх яна злучаецца з іншымі літаратурамі, з агульначалавечымі здатыткамі культуры.

Найбольш уражвае і прымушае задумацца пры чытанні кнігі той факт, што раздзел з

перакладамі вершаў Максіма Багдановіча прыходзіцца якраз дарэчы ў зборніку перакладаў сучасных паэтаў, што ён не выбіваецца з агульнага рэчышча. Хіба гэта не сведчанне сучаснасці, надзённасці Багдановічавай паэзіі для нашага часу! Не, з боку перакладчыка мы не прыкмячам якой-небудзь спробы мадэрнізаваць, асучасніць вершы класіка. Проста яны выяўляюць тое, чым жыве сёння паэзія. У імкненні спалучыць гармонію адточанай формы з грамадзянскім неспакоем, глыбіню думкі з натуральнасцю пачуцця, пранікнёны лірызм з асабістым жыццёвым вопытам, дасягненні сучаснай культуры з патрэбамі сучаснасці — у гэтым, як і ў многім іншым, бачыцца пераемнасць традыцый у беларускай паэзіі, яе пастаянная скіраванасць да надзённых праблем, актыўная роля ў фарміраванні духоўнага свету чалавека.

У зборніку няма тэматычнай або ідэйнай аднастайнасці. Гэта сапраўды вершы «добрых і розных» паэтаў. Але гэта і не выпадковы падбор зусім розных, арганічна чужых адзін аднаму фрагментаў, якія прадстаўляюць творчасць шэрагу цікавых беларускіх паэтаў. У ім няма паўнаты і вычарпальнасці (ды гэта і натуральна), але затое ёсць цэльнасць і адзінства, якія грунтуюцца на ўспрыманні беларускай паэзіі як цэласнасці.

Розныя, не падобныя адзін на аднаго паэты Ніл Гілевіч і Пятрусь Макаль, чыё творчае аблічча прадстаўлена перакладчыкам найбольш выразна. І ўсё ж ёсць у іх, відаць, нешта і агульнае, тое, што аб'ядноўвае іх між сабой, таксама як і з іншымі паэтамі, з усёй паэзіяй. Штогосьці вызначальнае ў падыходзе да жыцця і творчасці, што прыцягнула да сябе ўвагу перакладчыка, натхніла яго на нялёгкую справу перакладу.

Добра, што ў яе ўключана хоць па адным вершы паэтаў, якія не вярнуліся з суровых дарог Вялікай Айчыннай. Іх голас натуральна ўліваецца ў агульны хор, у пэўнай меры таксама садзейнічае адчуванню дыялектыкі адзінства і руху.

Б. Спрыччан чуйна і уважліва паставіўся да кожнага твора, да кожнага паэтычнага лёсу, імкнуўся як мага шырэй паглядзець на гэтую складаную, велічную з'яву, імя якой — беларуская паэзія.

Безумоўна, сапраўдны паэтычны пераклад, як і любы сапраўдны паэтычны твор, — гэта ўдача.

Рэдка калі спатыкаешся ў перакладзе на штосьці неарганічнае, чужароднае.

Так, у «Летапісцы» Максіма Багдановіча рэжа слых слова «ломка», якое нясе ў сабе подых зусім іншага часу. Не зусім удалым уяўляецца мне пераклад страфы з «Веранікі», у якой Багдановіч вельмі тонка і дакладна, вынаходліва перадае жывы працэс паэтычнай творчасці:

Ен там кіпеў струей живою,
Проз холад мысли прайскаў
І ў цвёрдых формах застываў.

Як воск гарацы пад вадою,
Наторым трэба вам гадаць,
Аб чым той вершыны меў
сказаць.

Спрыччан рассякае, скарачае вобраз, і таму заключныя радкі перадаюць іншае адценне сэнсу:

Не трудно угадать, о чем
Хотел сказать я тем
стишком.

Перакладчык знаходзіцца ў пастаянным творчым пошуку, імкнучыся да глыбокага спасціжэння ўнутраных законаў беларускага верша і яго сувязей з жыццём. І ў гэтым заручка таго, што з'явіцца ў Браніслава Спрыччана новыя пераклады, што рускамоўнага чытача чакаюць новыя цікавыя сустрэчы з беларускай паэзіяй.

Яўген ГАРАДНІЦКІ.

нікі не аднаму слову і вобразу, ён добра-такі наблізіў мастацкую цэласнасць твора да арыгінала. Не страціў спецыфікі аўтарскага почырку, дакладным у семантычным і эмацыянальным сэнсе атрымаў пераклад «Голасу», толькі перакладчыку варта было б захаваць, як своеасаблівую ілюстрацыю да ідэі твора, графічнае процістаўленне трох «светлых» строфаў тром «цёмным», дакладней, іх супастаўленне. Перакладаючы «Жанчыну», Я. Сіпакоў прыгожа ўзнавіў своеасаблівую кампазіцыю, рытмічнае хваляванне праявіўшы абзацаў, ход думкі, маляўнічасць вобразу.

Ператвораны цудоўным перакладчыкам літоўскай паэзіі А. Разанавым верш «Перамога не той, хто руінуе» насычанасцю думкі і мастацкай пераканаўчасцю дараўноўвае арыгіналу. Перакладчык, дакладна зразумеўшы стыльваю вост твора, слухна паўтарыў у гэтым вершы асабліва істотныя інтанацыйныя акцэнтны, вытрымаў рытарычны стыль, прынцып спалучэння вобразаў.

Вартыя станоўчай ацэнкі і перакладзеныя Р. Барадуліным вершы «Імя», «Дайна», «Вочы». Дысанансам да паэтыкі верша «Вочы» гучыць пераклад сёмай страфы. Аднак агульнае ўражанне ад перакладу добрае, — даволі дакладна ўжоўлена страфічная кампазіцыя, рытміка твора, захавана пераканаўчасць і прыгажосць метафар. Толькі незразумела, чаму перакладчык зусім адмовіўся ад трынацатай страфы.

Трохі кульгае семантычная дакладнасць і інтанацыйнасць, націск першых радкоў перакладу «Попелу» (пер. В. Жуковіч), аднак у цэлым верш вель-

Вера ВЯРБА

Сыну

Адчужаныя сны мальберта ідуць,
Сыноч, у твай пакой дзіцячы.
Ты спіш, а мне бяссоннем чуць,
Як, развітаўшыся з табой,
Маленства плача,
На палатне,
Нібыта ў распачатай долі,
Няма малюнка, накіда,
Ніводнай цёмнай рысы.
Святлом жыцця яно бялее,
І горка мне да болю
Перабіраць забытыя эскізы
Уласнай маладосці,
Занатаваныя рукою пачуцця,
Мазкамі лёгкімі алею.
Становіцца дарослым ты,
А я—старэю...
Хай вобраз
Закаханага юнацтва

Цябе праводзіць
Светам несканчоным
Непадуладнага майстрам мастацтва
Прыродных фарбаў,
Колераў, паўтонаў
Заўсёды зменлівай натуры.
Сны мальбертаў
Ідуць у твай пакой
З маіх партрэтаў,
Напісаных
У беднасці майстэрня,
Дзе галасы мінулага
Яшчэ гучаць дагэтуль,
Адаленыя праз гады празмерна,
Як спадарожнікі планеты,
Імя якой—юнацтва.
Сэрцам гордым
Я не забыла дарагія страты
І кожны рух
Рукі тваёй няцвёрдай
Малюнку памяці падобны штучна
На палатне
Гадоў маіх збалелых.
Я маляваць, на жаль,
Не ўмела...
Мой талент быў, відаць,
Аднабаковы,
Не мне вучыць
На ростанях кагосьці
Сугуччам вопыту і слова,
Бо не злічыць сваіх памылак...
Жыві, сыноч,
Натхненнем прыгажосці,
Пакуль жыццё трымае сэрца сілы.
Мастацтва выбірае нескаронах,
А прыгажосць — заўжды безабаронная,
Як і каханне...

Лада

Міне кароткі дзень зімовы.
Здаецца, ноч даўжэй жыцця,
І навагодні пах яловы—
Дзіцячай радасці працяг.

Мяроз ударыў на каляды.
Надвор'ю лепшаму не быць.
На месячык аўчарка Лада
Ваўчыцаю спрабуе выць.

Няўжо туга ў яе такая,
Што разбудзіла продкаў кроў
І дзікім голасам склікае
Сваіх братоў, лясных звяроў?

У месячным святле раўніны
Сасніўся ёй забыты край
І палявання бег няспынны,
І аднасць волі воўчых зграй.

Яе служыць людскому роду
Прызначыў чалавек, як бог,
А памяць роднае свабоды
Да рэшты адабраць не змог.

Магутную падняўшы шыю,
Нібы ахвяру гнала ў круг,
Ваўчыцаю аўчарка вые,
Пракляўшы вернасці ланцуг.

Смяротным духам пакаленняў
Пакой раптоўна скаладзеў,
Як праз хвіліну на калені
Яна мне галаву кладзе...

Бывай!

Зязюля адкувала. Час жніва.
Рабіны набрынялі гронкі,
І лета, што стаяла ў галавах,
Закрэслівае чыстыя старонкі.
Мой рукапіс нясканчаны таксама.
Жыву, як і раней,
Надзямі натхнення,
Па вопыту засвоіўшы старанна—
Здабытак працы—завяршэнне.
Закрэсліваю і пішу новае
Пачуцці мне ўласцівыя, няпэўна,
Ды цвёрда знаю:

Вобраз твой сугучны слову
«Бывай!»
Я завяршу радок:
— Бывай, любві маёй пэма!
Мне думаць так і радасна і сумна,
Бо я не веру ў гэта развітанне.
У доўгіх днях, аднолькава бяздумных,
Выратаванне — нашае каханне.
І ўсё ж скажу:—«Бывай!»
Пяшчотаю далоней,
Што захавалі знак твайго аблічча.
Хай з цемры болю і святла прадоння
Нам усміхнецца шчасце познай знічкай.
Сустрэчы тыя, што забралі годы,
Хай застануцца зноў за небакраем.
Даруючы табе свабоду,
Я свой палон па вернасці сцвярджаю.
Бывай!
Мой голас, як тугой зачараваны,
Ураніцы цябе ўстрывожыць
Паўторам лепшага падману
Хвіліны шчырасці прыгожай.
Я абяцаю: за табой па свеце
Пайду, як цень, які не мае стомы.
Такой мяне сустрэў ты ў леце
І ўпершыню душой запомніў.

Здзічэлы сад

Мяняюць поры года
Дні няспынна,
Ды час нязменны
Памяці ў спагадзе.
Што лета мір!
Мне помніцца гадзіна
Па восені ў здзічэлым садзе.
За небакраем
Дажджавой аблогай
Стаяў пачатак будучага рання,
Мы ехалі адзіночарогай
Прасветленых праз хмары

ПРОЗА

ВЕЧЕРАМ пазваніў Дзіма:
— Прывет, Настасся!
— так паблажліва, карыстаючыся правам старэйшага брата, звяртаўся ён звычайна да малодшае сястры. — Ты не ведаеш, дзе гэта загуляла наша Муня-Мусенцыя?

— Дык яна ж учора атрымала ордэн!

— Я ведаю. Медаль. Нарэшце, спадаблася.

— Ты не забег да яе — павіншаваць?

— Ды некалі было. Мы ж сваіх у інстытуце велічалі. Ветэранаў...

— І я учора ледзь жывая ўвалілася дадому. Ты ўяўляеш, на мяне сапхнулі ўсю нашу юбілейную самадзейнасць!

— Я думаў, можа, яна да цябе прыехала... Я, як учора яна пазваніла, зваў яе: давай, прыезджай, Мусенцыя, да нас. Замочым узнагароду! Не захацела.

— Яна была вельмі ўсхваляваная. І, вядома, чакала нас. Нядобра, Дзімка, што мы не выбраліся...

— Дзе тут усюды паспееш!
Так яны пагаварылі па тэлефоне. А назаўтра брату пазваніла ўжо Насця.

— Дзімка, Муня не падавала табе голасу?

— Не. Я днём званіў ёй, але тэлефон маўчаў.

— Дзімка, я пасля работы заехала да яе з кветкамі, але ў яе дзверы замкнутыя. На абодва ключы. Верхні яе ключ мы згубілі. Толькі згубіў. І я не здолела зайсці... Ты ж ведаеш, на верхні ключ яна замыкаецца толькі на ноч... У цябе ёсць абодва Муніны ключы?

— У мяне абодва.

— Дзіма, можа, ты зараз пад'едзеш?... І я таксама прыеду.

— Што здарылася—ехаць апаўночы! Заўтра пасля работы я заеду абавязкова. А зараз яшчэ раз пазваніў ёй.

— Дзімка, я толькі што званіла.

— Ну, ты ж ведаеш, што ўсе яны цяпер, усе гэтыя дні... Можа, страляся з кім-небудзь са старых... І ў госці да каго паехала.

— Якія госці! Як быццам ты не ведаеш, што Муня не любіць... Пазваніў яшчэ раз.

Назаўтра раніцай тэлефон Муні-Мусенцы зноў не абавяўся.

— Дзімка, я еду да Муні!

— Я цябе стрэну там, Настасся.

Муня. Муся. Мусенцыя. А то яшчэ Мусічак... Так яны звалі яе яшчэ з самага маленства.

Уначы Муні-Мусенцы прысніўся дзіўны сон, нібыта яна згубілася ў Рыме, дзе ў сапраўднасці ніколі не была. Прыснілася, што яна адстала ад свае турысцкае групы і заўважыла гэта толькі ў тлуме Ватыканскага музея, каля скульптурнае групы Лаакаона...

Алена ВАСІЛЕВІЧ

АПАВЯДАННЕ

Неверагоднейшая трансфармацыя: да вайны яшчэ яна вучылася і паспела скончыць два курсы мастацкага вучылішча. І вось трэба ж — праз дзесяці год, здавалася б, ужо зусім забыты сусвет, дзе ўладарылі тварэнні бессмяротных, узнік у гэтым яе сне гэтакі дзіўнай явай.

Муню-Мусенцыю як громам ударыла! У гасцінічным нумары, у спешцы, яна забыла сумку з дакументамі і грашыма. І самае жахлівае — яна забыла назву гасцініцы, дзе спынілася яе турысцкая група і дзе павінна была жыць яна ў Рыме... А калі да ўсяго гэтага дадаць, што Муня-Мусенцыя не ведала італьянскае мовы — становіцца і жах яе зусім не адрозніваліся ад Лаакаонавага і яго сыноў, здушаных гадзюкамі, насланымі на няшчасных разгневанымі багамі... Але за што было гневацца і караць багам яе, турыстку Муню-Мусенцыю, якая нават амаль набожна наплася з Траянавага акведука ў дворыку Ватыкана святой вады аквапіі... Яна стаяла, нібыта прыкутая нагамі да вытанчаных мармуровых мазак — рымляне не слалі пад ногі дываноў, яны падагравалі

падлогу і таму ўпрыгожвалі яе мазкай — і сэрца яе ў гэтым усяленскім тлуме поўнілася безвыходнай адзінотай і жахам. Пачварныя гадзюкі, кожная таўшчынёй па добрай жардзіне, выгінаючы свае агідныя мускулістыя целы, прагна спаўзалі ўжо да яе ног... А яна, як гэта заўсёды здараецца ў сне, не здольная была ні скра-

пчы з абодвух бакоў абхапілі Дзімка і Насцячка, яшчэ малыя дзеці, або ў школьнай форме, а Насцячка і ў белым святочным фартушку і белых капроновых бантах у косках. Яны адно перад адным наперабой совалі ёй у рукі кветкі, са смехам тузалі і кружылі яе на месцы, цалавалі. І яна цалавала іх і са смехам, шчаслівая, так-

нуцца з месца, не мела голасу ні закрычаць, ні паклікаць каго на помач.

І раптам па ацалелай сярэд антычных руін свяшчэннай дарозе, па якой адбываліся трыумфальныя шэсці рымскіх імператараў і па якой царыца Клеапатра на сланах уступала ў Рым са сваім сынам — нашчадкам Юлія Цэзара, — раптам па гэтай трыумфальнай дарозе, як на іконе Георгі Пабеданосец, з узнятай угару пікай на белым кані з'явіўся маршал Жукаў... («Таксама Георгі!» — паспела ў гэтым дзіўным сне ўспомніць Муня-Мусенцыя). Мільгнула ў паветры над пачварамі гадзюк вастрыё пікі і раздаўся грамавы голас:

— За ўдзел у Вялікай Айчыннай вайне, за адданую службу і мужнае адданне сэрца прымі, дзева Марыя Агароднікава, узнагароду Радзімы!

І маршал Жукаў спуściўся з белага каня на зямлю і самаручна прышпіліў узнагароду да старанькай картэчкы жакеткі, якую Муня-Мусенцыя (Маша Агароднікава) пранасіла амаль усю вайну...

І ў гэты ж самы момант — адкуль яны толькі ўзяліся! — Муню-Мусен-

сама кружылася разам з ім... І нават не заўважыла, калі знік на сваім белым кані маршал Жукаў. І куды падзеўся той жахлівы Рым, у якім яна згубілася.

Муня-Мусенцыя прачнулася ад таго, што вельмі білася сэрца. Прачнулася ад жаху, што яна згубілася ў такой чужыне, гэтак далёка ад дому і ад усяго ўсяго свайго, роднага... Ад таго дзівоснага з'яўлення маршала Жукава. Ад шчасця, што яе любяць дзеці былі з ёю.

А сэрца не сціхала, бухала нібыта молатам па грудзях, нібыта яму было цесна і яно хацела разамкнуць іх. Муня-Мусенцыя, па звычцы, працягнула руку па валідол на тумбачцы, паклала таблетку пад язык і, заплюшчыўшы вочы, пачала прыслухоўвацца і чакаць, калі яно нарэшце суцішыцца, перастане вось гэтак калаціцца і правальвацца ў бальочную торную бездань... Яна не тое, каб баялася смерці. Страшна ёй было іншае: памерці вось так адной, сярэд нямых сцен... Яна не памятала, дзе яна чытала ці чула: усе людзі паміраюць у самотнай адзіноце... Але каго гэта магло суцешыць?

Спадзяванні.
Па шклу сцякалі
Кроплі коса
Бясконцыя, як успаміны,
Глыбокі след дарожны
Ад калёсаў
Плыў у раку размытай каляіны.
Мы ехалі, не верачы ў прыкметы,
Галоўнае, каб надалей ад дому,
Нібыта па зямлі другой планеты,
Дзе, дзякуй богу,
Не было знаёмых.
Не назаляў нічыі
Уважны позірк востры
І не было каму задаць пытаньня,
Чаму спыніліся
Каля маўклівай вёскі?
Хто напярочы ў гэце спатканне?
Відаць, дзвэрэй
Даўно не адчынялі ў хату.
Зруб ад вянка.
Сеў да зямлі замшэлы,
Забітыя крыжамі вокны,
Быццам цераз краты,
Глядзелі ў сад,
Пакінуты, здзічэлы.
Буяла ўсё, нягледзячы на восень,
І нават дождж
Са смугаю халоднай
Не парушаў шчаслівых тых адносін
Суіснавання дрэваў і свабоды.
Яны раслі ля хаты тут спрадавна,
Усыпаных познімі пладамі,
Напэўна,
Што па ўзросту чалавечаму
Перажылі гаспадару гадамі.
Сцяжыны зніклі за травой высокай,
Заблыталася голле без нагляду...
І стала раптам сэрцу адзінока:
Мне старасць уявілася
Здзічэлым садом.
Асенні сум пачуцці заглушыў,
Калі падняла з долу яблык спелы,
Як напамінак аб жывой душы
І маладосці яблыні сівелай.

Соф'я ШАХ

Захлістае птушыны гвалт,
зіму на поўнач адганяе,
а сонца зырка мне міргае—
і расце ранейшы гарт.
Кажу, не трэба паслаблення,
не саўладаю потым я
з напорам пачуцця вясеннім,
як снег—з напорам ручая.
А гоман птушак—дайце рады!—
у саю зацягвае палон,
і не знайсці з душою зладу
на скрыжаванні спеўных дзён!
Вясна. Які блакіт высокі.
Лагода стомленым вачам.
Бы ў моры ветразі,—аблогі,
сваім адданым шляхам.
Жывому усяму прыволле.
Зіма—кароткі успамін.
Шчыруюць верабі ў голлі,
гракі забылі пра спачын.
А дзесьці з райскае паляны,
адчуўшы лёту тайны знак,
руплівы і усхваляваны
спяшае на радзіму шпак.

Дзень удаўся зацятым і злосным,
беспрычынным і доўга цягнеў.
Перш дубам за ракой і бярозам
паказаў свой абуджаны гнеў.
Да ракі падступіў і вятрыскам
ён за хвалю хвалю пагнаў—
так, што вербы сагнуліся нізка,
прыбарэжны лязняк застагнаў.
Ну, а дню было мала і мала
навальнічнага грому, агню,
ён пасунуў на горад навалу
і раскатамі змяў цішыню.
Грозна бліскаў маланкамі ў вокны,
ўсе абрысы дажджом размываў.
І—ўтрапены, ўскалмачаны, мокры—
сам з сябе рагатаў
і рыдаў.
Разам, разам, разам
дзень, і два, і тры—
найзванчэйшым часам
летняе пары.
Смага, смага, смага—
наталая, п'ю.
Хмельная ад смаку,
плачу і пяю.
Воля, воля, воля
розуму, душы...
Ахапіць мне, доля,
шчасце памажы!
Мне вашы вочы гэткае казалі
між дум клопатных і будзённых спраў
у той паштовай, мнагалюднай зале,
дзе нам на хвілю дзень сустрэцца даў.
Не менш тэмным і мае таксама
спяшалі падзяліцца ў адказ,
бо так яны шырока і аддана,
так пазіралі радасна на вас.
У той паштовай, выпадковай зале,
дзе голас рэпрадуктара гучаў,

два позіркі ласкава размаўлялі,
хоць кожны з нас і слова не сказаў.
Ты жывеш і гора маеш,
звыкла носіш дзень пры дні
і сама сабе ўнушаеш,
што не скорышся ані.
Хочаш быць вышэй за гора,
можа, нават, і мудрэй.
Хочаш быць сама апорай
найдарожшаму з людзей.
І хоць цяжка ў непакоі,
і хоць распачна, але ж
гора гэтае крутое
раптам шчасцем назавеш.
Мо толькі пастарэўшы заживём,
мо лёсы толькі ў старасці і злучым,
абзавядзёмся ўсё-такі кутком,
як мроілася, светлым і п'явучым.
У старасці, у наш сівенькі час,
калі няўтольныя замоўкнуць страсці,
Вы ля мяне, а я радком ля Вас—
прыгорнемся ў доўгачаканым шчасці.
І ўжо не будучь нам перашкаджаць
адным адным прасветлена дзівіцца,
і будучь душы тое нараджаць,
што зараз і ўздыхнуць яшчэ баіцца.
Не маю сілы прамаўчаць,
калі згараючы ў патолі,
так слову хочацца спазнаць
і боль, і асалоду волі.
Не маю сілы абысці
чыноў журбу, чыноўцы ласку.
калі складаецца ў жыцці
і песня лепшая, і казка.
Не маю сілы патушыць
пагляду водбліск апантаны,
калі душа нясе душы
настрой, з натхненнем знітаны.

Каб не даваць улады над сабой та-
кому настрою, яна звычайна адшукала
рукой уключальнік начное лямпы і за-
паліла святло. Неабходна было пера-
ключыцца — лепш бы на чытанне...
Усё роўна да раніцы ўжо не заснуць.
Яна ўзяла з тумбачкі часопіс, які чы-
тала з вечара, і на вокладцы ўбачыла
запісаны ёю тэлефон Андрэя Перагу-
да. Яна ўдзень яшчэ зааказала міжго-
рад, і як заўсёды гэта рабіла, пазва-
ніла яму, каб павітаць з надыходзя-
чым святкам. І з юбілейным, вядома,
орданам.
Ён — колішні камсамольскі сакра-
тар — сярод іх маленькай ацалелай
жменькі старых сяброў па даваенным
яшчэ мастацкім вучылішчы — і да гэ-
тага часу заставаўся ў іх вачах камі-
сарам, партызанскім арлом. З палі-
нялым, праўда, пер'ем ужо, без ра-
нейшага размаху крыл, але ўсё роўна
— арлом і камісарам! У іх вачах.
— Прывітанне!
— Прывітанне! — ён сам, як за-
ўсёды, зняў трубку. — Як жыццё?
Якія навіны?
— Якія там у мяне навіны... Вось
званю, каб цябе павіншаваць.
— Дзякую. Збіраю сёння ветэранаў,
маленькую рэпетыцыю правесці... —
ён ніколі не сядзеў без занятку, без
«рэпетыцыі». — Нас, брат, у Маскву,
на юбілейны парад, ужо не ўзялі.
Старыя, кажуць — ён засмяяўся лёг-
ка, без адцення нават крыўды ці ста-
рэйчай буркаты. — Калі пераваліла,
брат, за... Пойдем стройнымі калона-
мі ў сябе дома!.. Хоціць з нас?
— Ды хоціць, і хапіла...
— Што праўда, то праўда — хапі-
ла ўсяго!
— Ну, а Рэня як маецца?
— А нічога сабе маецца! У дыруль-
ню пайшла. Збіраецца заўтра таксама
ісці медаль атрымліваць.
— Медаль? За што?
— Муся-Мусенцыя толькі цудам стры-
малася: Рэня ўсю ваіну праседзела з
малым дзіцем як сям'я камісара парты-
занскага злучэння ў маскоўскай
гасцініцы «Якар»...
— Як гэта за што? Як-ніяк, яна ж
мая жонка!
Ніколі нельга было зразумець, што
за яго смехам — жарт ці насмешка.
— Ты гэта ўсур'ез? Рэня ж нідзе не
ўдзельнічала...
— Ну, як не ўдзельнічала... Яна ж
была...
— Божа мой! А дзе ж і кім была
тады я, варона?
— Ты — белая варона! — задаво-
лены сваім трапным вызначэннем, ве-
села зарагатаў у трубку Перагуда. І
як толькі адзін ён умеў, адразу ж
з жарту перайшоў на сур'ёзнае: — Зна-
чыць, так. За сорок гадоў ты не здо-

лела... Не выбралася... А цяпер слу-
хай вось што: зараз жа збярэ ўсе свае
паперкі (яны ў цябе хоць захаваліся?)
і неадкладна, сёння ж, тупай у рай-
ваенкамат. Да самога ваенкома! Зра-
зумела?
— Зразумела... Але што я скажу
ваенкому?
— А ты нічога не будзеш гаварыць.
Ты пакажы яму свае паперы! І ён сам
усё ўбачыць... Якая ў цябе была вай-
на.
...Ваенком загадаў прыйсці да яго
заўтра раніцай, і ў Муні-Мусенцы за-
ставалася дастаткова часу, каб успом-
ніць, якая і сапраўды была ў яе вай-
на.
...Але ўспаміналася ёй чамусьці зус-
ім іншае. Успаміналася, як вярнула-
ся яна ў сорок чацвёртым, пасля вы-
звалення ўжо, пасля параду ў Мінску,
з гадавалым Шурыкам. Вярнулася да
роднае сястры, і як сястра ў першы ж
вечар, ні словам нават не абзавяўшы-
ся, як і дзе кідалася яна ўсё гэтыя
страшныя гады і адкуль прыйшла са
сваім маленькім дзіцем, у першы ж
вечар заявіла ёй, што ў яе і сваіх
траіх няна чым карміць, не тое, каб
яшчэ кляпаціцца пра партызанскае
байстручанне... Сястра ўсю ваіну пра-
жыла з мужам-акружэнцам з кадра-
вых афіцэраў. Яго і пасля вызвалення,
ужо ў сорок чацвёртым, таксама не
ўзялі ў армію. Ім такім — казалі та-
ды — не было даверу. У сястры быў
муж, і ў сястры былі законныя ад яго
дзеці.
А ў яе мужа не было. У яе застала-
ся толькі яго фотакартка — чамусьці
дзяціная таксама. І застаўся адраг яго
бацькоў у Ленінградзе. Сам Аляксан-
др Ягораў — бацька яе сына — за-
гінуў у сорок трэцім, калі з баямі вы-
ходзілі яны з акружанага немцамі
Станькаўскага лесу.
...А ёй помніўся ён жывым. То як
ездзілі яны разам па вёсках мяняць
падбітых і раскаваных партызанскіх
коней... То як разам хадзілі на жалез-
ку... А то як пад новы сорок трэці, у
блакаду, сутні праяжжалі ў снезе...
І дагэтуль застаўся ў памяці і сэр-
цы — нібыта ўчора гэта было! — яго
смех: «Ах ты мая Муся-Мусенцыя!»
...Добрыя людзі ёй паралілі, і яна па-
ехала з дзіцем у райана. А там ёй на-
ват узрадаваліся: далі выкладаць у
глухой вясковай школе маляванне
(якое, праўду кажуць, па тагачасным
тарыфе ведаў не мела ніякай вагі) і ў
дадатак яшчэ — па недахопе настаў-
нікаў — атрымала яна і гісторыю з
геаграфіяй. Атрымала і каморку пры
школе — колішняю кухню ў хаце
раскулачаных гаспадароў, якая да
вайны яшчэ адышла пад школу. Так і

Шурык гадаваўся тут, у гэтай — цераз
дзверы ад класаў — кухні. Калі ча-
сам падаў з ложка ці чаго хацеў і сам
не здолеў дамагчыся — узнімаў плач,
і тады яна або сама выбягала суче-
шыць яго, або, калі была занятая тлу-
мачэннем урока, пасылала каторую з
дзяўчатак-вучаніц.
...Шурыку ішоў пяты год, калі яна
напісала ў Ленінград. Сама напэўна не
адважылася б, каб не таварышкі-на-
стаўніцы. Таксама большасць удовы і
бязмужнія... «Напішы і напішы!»
Шурык жа яе і той пяцігадовы ленін-
градскі Аляксандр Ягораў з фотакарт-
кі (яна звала яго Шурык) былі падоб-
ныя, як дзве кроплі вады.
— Сфатаграфуй хлопца і пашлі
разам з пісьмом! Не можа быць, калі
бацькі засталіся толькі ў тым Ленін-
градзе жывыя, каб не адгукнуліся!
І яна сфатаграфавала свайго Шу-
рыка, напісала пісьмо і разам з фота-
карткай адправіла па адрасе, які за-
стаўся ў яе з таго яшчэ блакаднага
Станькаўскага лесу сорок трэцяга го-
да. («На ўсякі выпадак возьмі і заха-
вай, Муся-Мусенцыя!»)
...Гэта быў цуд не толькі на ўсю
школу, а на ўсю тую вёску, а, можа,
і на ўвесь раён... На яе пісьмо з фота-
карткай Шурыка прыйшоў Муні-
Мусенцы з Ленінграда не толькі адказ,
а нават афіцыйны выклік прыехаць—
тады ў Ленінград інакш паехаць яшчэ
было нельга.
Так апынуліся яны з Шурыкам у
Ленінградзе. За тры дні ад Неўска-
га. Амаль побач з велічым Ісаакіем.
Сашавы бацька з маткай жылі ў
двух пакойчыках цемнаватага цокаль-
нага паверха. Разам з ім жылі яшчэ
і дзве Сашавы сястры. Адна старэй-
шая, незамужняя, і малодшая з му-
жам і двума маленькімі дзецьмі, на-
роджанымі пасля вайны ўжо.
Гэта складаная і, па сутнасці, зу-
сім чужая Муні-Мусенцы сям'я пры-
няла іх з Шурыкам, як і трэба было
спадзявацца, таксама з вельмі скла-
данным адчуваннем. Маці, нібыта стрэла
яна з вайны любіла сына, гатова была
на ўсе ахвяры. Бацька глядзеў на
рэчы па-мужчынску дзяржа: сына ўжо
не вернеш, а дочкам трэба жыць... У
дочку яшчэ ўсё жыццё наперадзе. І
дочкі, вядома, не былі ў захапленні
ад наездз такой выпадковай радні...
Аднак маці нічога і слухаць не хаце-
ла: усе яны выжылі ў блакаду (адзін
толькі бог ведаў, як яны выжылі), а
Саша (дома яго звалі Сашам) не вяр-
нуўся... Дык як, як яны адмовяцца ад
яго сына, ад маці яго сына? Як яны
будуць глядзець людзям у вочы?
Сям'я Сашава ішла ад старой пе-
цярбургскай яшчэ працоўнай дынас-

ты. І сям'я гэта не адвярнула ад
Шурыка і Муні-Мусенцы. Шурыка
адразу ж аддалі ў дзіцячы сад. А Му-
ня-Мусенцыя (куды ёй было ў ленін-
градскую школу!) тэрмінова скончыла
курсы і пайшла працаваць у трамвай-
ны парк. Вадацелем. З трамвая і на
пенсію выйшла...
А да пенсіі... Вайна і блакада сваё
сплацілі. Першым, на сёмым годзе
жыцця, памёр Шурык. Памёр ад пры-
роджанага парку сэрца. Нездзе праз
год пасля Шурыка ад белакроўя па-
мерла малодшая замужняя дачка, па-
кінуўшы двое малых сірот. Гэтых
страг не вытрывалі і неўзабаве пай-
шлі адно за адным і маці з бацькам...
Як касой сям'ю выкасіла.
Суседзі — спагадлівыя людзі —
раілі маладому ўдаўцу: дзве слаўныя,
таксама маладыя яшчэ, жанчыны по-
бач — выбірай любую за жонку, а за
маці дзіем кожная згодзіцца быць. І
той і другой — не чужыя ж дзеці...
А ўдавец сам сабе выбраў — трэцюю.
(Жанчын незамужніх хапала. І мала-
дых і немаладых). І як зачынў за са-
бою дзверы, так ні разу больш і не
паказаўся. Нават дзецям... Старэйшая
незамужняя сястра нябожчыцы —
цётка дзяцей — не адважылася без
мужа, без бацькі на ўсё жыццё за-
стацца ім за маці. Свайго ўласнага лё-
су хацелася дачкаца. І дачкалася,
стрэлася з неаблігм чалавекам і зусім
без шкадавання пакінула самотныя
сцены свайго запозненага дзявоцтва...
А ў Муні-Мусенцы ў гэтых сценах
заставалася ўсё на свеце: і яе лёс, і яе
ўспаміны, і гэтыя няшчасныя, нікому
не патрэбныя дзеці-сіроты. Ёй не
было чаго асабліва чакаць, не было на
што спадзявацца. Усё яе было з ёю.
Так і засталася яна з таго часу
мамай Муні-Мусенцыяй. А то яшчэ
яны звалі яе, Дзімка і Насечка, Му-
сяй або Мусічкам. Гэта ў хвіліны ўжо
асаблівай пяшчоты, калі наперабной
адно перад адным ціснуліся да яе на
калені ці ў пасцель пад коўдру. Ці
калі хацелі падлашчыцца і нешта вы-
прасіць у яе. Звалі так, як і выраслі
ўжо, калі і сваіх уласных дзяцей зай-
мелі і па ўласных гнёздах разляцелі-
ся...
— Дзімка, ну што Муся?
Брат чакаў Насцю на пляцоўцы на-
ля ліфта. Дзверы ў кватэру Муні-
Мусенцы былі прыадчынены.
— Ціха... — прыўзняў ён руку.
— Чаго ты такі белы?
— Ціха... — паўтарыў ён. — Ты толь-
кі не палохайся...
— Што Муся?!
— Хадзем...
— Дзімка!..
— Ціха...

Расказ пра мастацкага кіраўніка фальклорнага вакальна-харэаграфічнага ансамбля «Медуніца» Мінскага музычнага вучылішча імя М. Глінкі Альберта Фёдаравіча Кашпура я пачынаю пад уражаннем ад канцэрта. Дзівосны калектыў! У зале былі людзі розных прафесій і ўзростаў, а яго выступленне, я гэта заўважыў, нікога не пакінула раўнадушным. Пес-

цены, раўнадушны. Вядома ж, спяваў не дзіцячыя песні, а тыя, што ўсе спявалі, — і пра жаніха з нявестай, і пра цяжкую сляністую працу, і вяселля, і жартоўныя, увогуле, розныя беларускія песні. Мінуткі гадзіны вучобы: сярэдняя школа, музычнае вучылішча, кансерваторыя... І вось А. Кашпура — выкладчык Мінскага музычнага вучылішча. Але, працуючы выкладчыкам, ён пастаянна адчуваў

«ТАК, ЯК ПЯЮЦЬ У НАРОДЗЕ...»

ні «Медуніца», «Беларускія вяснянкі», «А Пятрова пачка» асабліва ўпадабалі слухачы. Ды за лёгкасцю выканання, я ведаю, — напружаная праца, праца ўсяго калектыву, праца кожнага павасобна і памножаная на колькасць удзельнікаў, праца мастацкага кіраўніка ансамбля.

Жартуе Альберт Фёдаравіч: «Раней я навучыўся спяваць, чым гаварыць». І гэтаму можна паверыць.

Сям'я Кашпураў у вёсцы Левашы, што на Гомельшчыне, славілася гасціннасцю. А таму і не было такога дня, каб хто-небудзь з аднавіскоўцаў не завітаў на гадзінку-другую падзяліцца навіной ды і прыгадаць добрую песню. Маці Вольга Іванавна літаральна з раніцы да ночы не расставалася з песняй, то самотнай, то вясёлай — які настрой... Вядома ж, гэта не магло не паўплываць на ўражлівую душу дзіцяці.

— Мой брат, — успамінае сястра Марыя, — з маленства ведаў шмат песень. Спачатку падпяваў старэйшым, затым самастойна спяваў, акампаваючы сабе на «гармоніку», які сам сабе і прыдумваў, уздышы кавалак дошкі ў рукі. Спяваў чы-

патрэбу рабіць больш, чым вымагала вучэбная праграма. Памагаючы харавым калектывам, кіраўнікі якіх звярталіся да яго па дапамогу, то аранжыроўкамі, то апрацоўкамі народных песень, то ўласнымі творамі, ён рыхтаваў сябе да сур'ёзнай, адпаведнай сваім ведам і здольнасцям, рабоце кіраўніка народнага харавога калектыву. Бо дзе ж у поўнай меры можна правесці ўсе тонкасці ўласных аранжыроўкаў і апрацовак народных песень, як не на «сваім» калектыве? А галоўнае — ажыццявіць даўнюю мару: навучыць людзей спяваць беларускую песню ў той самабытнай манеры, у якой яна спяваецца ў народзе таленавітымі яго прадстаўнікамі.

— Самадзейныя харавыя калектывы, якія мне даводзілася слухаць, — заўважыў некалькі разоў Альберт Фёдаравіч, — спяваюць народныя песні зусім не так, як пляцця яны ў народзе. Страшна своеасабліва манера выканання. А, магчыма, і самі кіраўнікі не ведаюць усіх тонкасцей выканання той або іншай песні. Скажам, такая беларуская песня, як «Што і ў лузе». Не толькі правільна спяваць па нотках, але і запісаць гэтыя ноты немагчыма так, каб цалкам перадаць яе дакладнае

Выступае фальклорны ансамбль пад кіраўніцтвам А. КАШПУРА.

гучанне. Як, напрыклад, запісаць двойчы зменлівы на адным складзе тэмбр голасу ды яшчэ на такой кароткай па працягласці ноце, як чвэрць? Ды і шмат іншых прыкладаў можна прывесці. Вось чаму наштоўныя запісы галасоў таленавітых выканаўцаў народных песень. Толькі метадам «з вуснаў у вусны» можна навучыць сапраўднай манеры выканання многіх народных песень.

І вось (гэта было два гады назад) А. Кашпура сабраў у адну аўдыторыю навучэнцаў факультэта народнай песні і сказаў: «З гэтага дня я буду вучыць вас спяваць беларускія народныя песні так, як спяваюць іх у народзе. Закончыўшы вучылішча, вы будзеце перадаваць вопыт і ўменне людзям. І такім чынам будзеце садзейнічаць развіццю традыцый бела-

рускай песеннай народнай творчасці».

— Першыя рэпетыцыі, — успамінае Альберт Фёдаравіч, — хоць і былі самыя цяжкія, але, паверце, прыносілі нам радасць. Радасць ад самой работы, ад таго сціплага, але ўжо адчувальнага выніку, які з кожным днём становіўся ўсё больш прыкметным.

З'явіліся і новыя клопаты: патрэбна была прасторная рэпетыцыйная зала для заняткаў, выкладчык-харэограф, нацыянальныя касцюмы для выступленняў, інструментальная акампаніруючая група, адпаведная і рэпертуару, і манеры выканання. А рэпертуар, асновай якога павінна была стаць беларуская народная песня? У нотным магазіне не заўсёды знойдзеш патрэбную песню ды яшчэ апрацаваную для жаночага народнага хору. Так што даводзілася даяраць уласнаму ўменню і

майстэрству, выкарыстоўваючы запісы народных песень, здабытыя некалі з першых вуснаў.

Неаднаразова даводзілася сустракацца мне з Альбертам Фёдаравічам, але не было ніводнай сустрэчы, каб так або іначай гаворка не зайшла пра беларускае нацыянальнае мастацтва і, у прыватнасці, пра беларускую народную песню. Аднойчы я запытаўся:

— А як жа тоўстыя тамы зборнікаў, якія змяшчаюць сотні песень, запісаныя нотамі, з тэкстам ды яшчэ многія з іх у некалькіх варыянтах?

— Думаю, — адказаў Альберт Фёдаравіч, — не толькі вы, але і вельмі многія памыляюцца ў тым, што, маўляў, калі песня надрукавана ў зборніку, то яе выканаўцы няхай сабе адыхо-

ТЭАТРАЛЬНЫЯ ДАЛЯГЛЯДЫ

Дзеянне гэтага своеасаблівага спектакля пачынаецца з вядомай нам яшчэ па школьнай лаўцы класічнай завязкі, накіштал: я запрасіў вас, панове... Але перад намі не героі гоголеўскага твора, дзейныя асобы — прадстаўнікі другой паловы XX стагоддзя. Запрасіў іх на экстраннае пасяджэнне бюро райкома партыі першы сакратар. Надзвычайнае

Гастрольныя паказы п'ес, якія маюць ужо досыць пераканальную сцэнічную рэпутацыю, заўсёды прыцягваюць увагу, бо глядачы і прафесіянальныя дзеячы тэатра чакаюць сустрэчы з «новым» у вядомай з'яве. Трантоўка, інтэрпрэтацыя, выкананне роліў, сцэнаграфія, бывае, зусім нечаканымі гранямі выяўляюць вартасці драматургічнага матэрыялу, і нацыянальная п'еса тады на падмогах тэатра братняга народа пачынае пералівацца зусім свежымі фарбамі. Вось і сёлета госці з Кіева даволі смела далі нам зноў магчымае паглядзець у свой час вельмі вострую публіцыстычную п'есу А. Петрашкевіча «Трывога», якая мае ўжо і кінематаграфічнае ўвасабленне. Пра тыя ўражанні, што засталіся ад такой сустрэчы, — нататкі рэжысёра-педагага Рыгора Баравіка.

канання раёнам плану па таварзвароце. Горача заклікае членаў бюро, прысутных думаць «эканамічнымі катэгорыямі» часу. Разумны, самаўпэнены, абаяльны і красамойны, спрабуючы прымусяць суддзю Зубрыч скасаваць рашэнне суда, ён не пагражае ёй, але павучае і часам абурэцца яе паводзінамі.

«Валявое кіраўніцтва», калі кар'ера вышэй за ўсё, — вось сутнасць вобраза Шупені.

Проціпастаўленнем адмоўным «сілам» у спектаклі сталі суддзя Зубрыч (Л. Лымар), адвакат Баравік (В. Карнеў), член бюро райкома партыі, старшыня калгаса Трубочак (Б. Літвін), сельскі настаўнік Крыніца (У. Кузьмін), пенсіянер-калгаснік Варэніч (Б. Раманаў). Іх характарызуе адкрытае і самастойнае мысленне, разуменне важнасці і своечасовасці пастаўленых дзяржавай пытанняў аб вынішчэнні п'янства і алкагалізму ў грамадстве развітога сацыялізму. Выканаўцы роляў прывабліваюць шчырасцю і натуральнасцю сцэнічных паводзін.

Пастаноўка Э. Мітніцкага ясная па рэжысёрскім пафасе і па выяўленчых сродках.

Напрыклад, змена месцаў дзеяння ў спектаклі вырашаецца рэжысёрам і акцёрамі не праз надакучлівыя ўсім пера-

Сцэна са спектакля «Начны дыялог».

Фота У. ТРАВЕНКІ.

ТРАКТУЕ САМО ЖЫЦЦЁ

П'еса А. Петрашкевіча «ТРЫВОГА» на сцэне Кіеўскага тэатра драмы і камедыі

здарэнне: у час разгляду справы аб забойстве ў вёсцы Дабрыніна (злачынства — па прычыне п'янства) суд выказаў пяць прыватных пастановаў адноснах да розных інстанцый раёна. Суд настойваў прыцягнуць да адказнасці старшыню райспажывсаюза за злоснае парушэнне ўрадавай пастановы аб пераадоленні п'янства і алкагалізму і апраўдваў пры гэтым непасрэднага віноўніка трагедыі.

Стрыманы і нешматслоўны сакратар Навіцкі (В. Пазенка). Ён слухае, думае, не спяшаецца з канчатковымі вывадамі аб тым, што здарылася. У проціборстве думак выявіліся розныя негатыўныя з'явы і перапляліся з п'янствам сацыялістычнай законнасці, партыйнай прынцыповасці і чалавечай

этыкі, выхаваўчымі і эканамічнымі праблемамі жыцця раёна. Бескантрольнае выкарыстанне гарэльні абыходзіцца дзяржаве вялікімі стратамі чалавечых рэсурсаў.

П'еса А. Петрашкевіча, якую паказалі нашы сябры з Украіны пад назвай «Начны дыялог», нягледзячы на немалы тэрмін з часу яе напісання — больш як дзесяць год, гучыць вельмі актуальна.

Пэўную цікавасць прадстаўляе трактоўка ролі старшыні райвыканкома артыстам В. Патапенкам: яго Шупеня сваё дачыненне кіраўніка да бескантрольнага гандлю алкагольнымі напіткамі ў раёне і маральную адказнасць камуніста за тое, што расце на гэтай лебзе адмоўная з'ява, імкнецца апраўдаць неабходнасцю вы-

станоўкі мэблі і дэталей дэкарацыі ў прысутнасці глядача. Не, тут гаспадарыць своеасаблівае, магічнае «если бы» сістэмы Станіслаўскага, якое пры дапамозе нашай фантазіі пераўвасабляе акцёра ў жывы і адметны характар. Акцёрам дастаткова змяніць мізансцэну, асвятляльніку — святло, і глядач пераносіцца разам з дзейнымі асобамі п'есы, скажам, з кабінета сакратара райкома партыі ў пракуратуру, ці з рэдакцыі газеты ў сельскі клуб, дзе адбываецца пасяджэнне паказальнага суда, і гэтак далей. У залежнасці ад абставін сцэнічнага прастора трансфармуецца з аднаго становішча ў другое, што адпавядае аўтарскаму разуменню своеасабліваасці жыццёвай прасторы сваіх герояў.

Паселішча Дабрыніна для

драматурга і рэжысёра — не толькі геаграфічны пункт, але і мастацкі вобраз, які дапамагае разуменню глядачом таго, што робіцца як у маштабе агульнадзяржаўным, так і ў маштабе мясцовага рэгіёну. Дабрыніна на час спектакля — гэта як бы знірок абагульнены наш роздум пра «зло», якое ў сканцэнтраваным выглядзе і можа мець такія абрысы — нібы «планета», дзе адбываюцца падзеі. Емістая сцэнічная метафара!

Цікава, у сувязі з гэтым, выкарыстоўваецца адзін з эмацыянальна-вобразных элементаў рэжысёрска-аўтарскай структуры спектакля — суд. Яго першапачатковая функцыянальнасць у спектаклі ўяўная. Пастаноўшчык і драматург паказваюць нам дзве супрацьлеглыя тэндэнцыі адной і той жа

дзяць у нябыт. Праз нейкі час, снажам, возьме хто-небудзь гэтую песню, вывучыць словы, мелодыю па нотах і, як кажуць, — копію на адрозніш ад арыгінала? На жаль, гэта не так. А ўявіце сабе, была б магчымасць кожную ўнесены ў зборнік песню паслухаць у арыгінале, снажам, у запісе на магнітнай стужцы або грампласцінцы? Бо як жа мы радуемся, пачушы голас любімага паэта, нават у запісе недасканалым па тэхніцы, або народныя песні ў выкананні Фёдара Іванавіча Шаляпіна!

Тады ён узьняў даволі тоўсты том «Анталогіі беларускай народнай песні», разгарнуў на патрэбнай старонцы і сказаў:

— Давайце разам праспяваем вось гэтую песню.

Пасля некаторай «прыстрэлі» мы ў два галасы праспявалі першы куплет беларускай народнай песні «Пасею гурочкі».

— Цяпер паслухайце, як гэта песня гучыць у арыгінале, — і ён уключыў запіс.

Я пачуў у арыгінальным выкананні і іншыя цудоўныя беларускія народныя песні, як «Што і ў лузе», «Як пайду я дарогаю», «Ой, хмелю мой, хмелю...» і атрымаў ад Альберта Фёдаравіча часопіс «Курьер ЮНЕСКО» са словамі: «Прачытайце тут артыкул «Як выратаваць фальклор». Гэта на тэму нашай сённяшняй размовы».

...Мінула колькі часу. Раптам, сярод штодзённай сумятні, гарахага гарадскога асфальту я адчуў вострае жаданне пачуць «Пасею гурочкі» і «А Пятрова ночка», і «Ой, хмелю мой, хмелю» і іншыя беларускія народныя песні, якія да гэтай хвіліны, як бы хаваючыся за штодзённымі справамі, затаіліся ў маёй падсвядомасці. Уявіў сабе скошаныя лугі... рэчку... жаўрука ў празрыстым небе... Стала гэтак лёгка на душы, так чыста... І я зразумеў, што справа, якой прысвяціў сваё жыццё Альберт Фёдаравіч Кашпур, вельмі патрэбная людзям. Далучаючыся да гэтага мастацтва, адчуваеш, як яно ачышчае душу, прасвятляе розум, натхняе на працу.

Арнольд ДЫБЧА.

з'явы. Адна адлюстроўвае ўяўленне няправільнае, звычайна ў абыякавым асяроддзі, а другая, наадварот, сцвярджае ісціну ў вышэйшым яе выяўленні. Прадстаўніком першай тэндэнцыі з'яўляецца Размысловіч (А. Васільев), для якога факт алкагалізму ў раёне і злачыства, якія робяцца на гэтай глебе, з'яўляюцца толькі непрыемнымі інцыдэнтамі, што перашкаджаюць спакойнаму чыноўніцкаму жыццю. Другая прадстаўлена суддзёю Зубрыч (Л. Лымар). Для яе трагедыя Дабрынева — «боль і смутак», бяссонныя ночы і неспакойнае сумленне. Вось сэнсавы цэнтр спектакля і п'есы.

Вобраз жывога дзяржаўнага чалавека, здольнага адчуць і зразумець настрой народа і асобнага чалавека, даволі выразна паўстае ў характары Зубрыч — Лымар. Асабліва ўражае эпізод, калі Зубрыч выносіць на суд аднавяскоўцаў трагічны выпадак, што здарыўся ў іх вёсцы, каб абудзіць у людзях пачуццё калектыўнага сумлення. Яна верыць, што такое магчыма, і дасягае сваёй мэты.

Можа ўзнікнуць пытанне, ці не траціць спектакль свайго ўплыву на глядзельную залу наогул, калі кожны дзень, на старонках газет і часопісаў, мы знаёмімся з новымі сацыялагічнымі і медыцынскімі дадзенымі пра шкоднасць алкаголю? На гэта важна адказаваў сам мінскі глядач у час спектакля сваімі паводзінамі — смехам, маўклівым задуманнем, стрыманымі слязьмі, нават рэплікамі. «Калектыўнае сумленне» абуджаецца. А гэта так важна!

Рыгор БАРАВІК.

...Мне пашчасціла быць сведкам нараджэння новай эры, сведкам першых крокаў станаўлення і развіцця нашага мастацтва, якое прыйшло разам з Вялікім Кастрычнікам.

Што ж сёння, у шэсцьдзясят восьмую гадавіну Савецкай улады, уяўляецца мне найбольш характэрным і надзвычайным у гэтым складаным гістарычным працэсе?

Трэба адзначыць, што нараджэнне беларускай нацыянальнай мастацкай школы песна звязана з інтэрнацыянальным характарам Кастрычніцкай рэвалюцыі. Рускія мастакі М. Керзін, В. Волкаў, М. Эндэ, М. Лебедзева, У. Хрусталёў прынялі актыўны ўдзел у нараджэнні нашага выяўленчага мас-

дынка былі прыцягнуты не толькі буйныя савецкія майстры, сярод якіх мае настаўнікі М. Манізер і М. Керзін, але і ўчарашнія выпускнікі Віцебскага мастацкага тэхнікума, у тым ліку і я. Прызнацца, мяне ў тых гады менш за ўсё займалі пошукі дэкаратыўнай формы, найбольш хацелася паспрабаваць сілы ў шматфігурных кампазіцыях — каб было ў іх чуваць водгулле бітваў, каб агульным польмам рэвалюцыйнага ўздыму былі з'яднаны ўсе сорака пяць метраў фрыза, прысвечанага руху чалавечтва да рэвалюцыйнага пераўтварэння свету. Праца гэтая і сёння дарагая мне тым творчым парывам, які я адчуваў у той час.

мастацкага факультэта пры тэатральным інстытуце... Мае выхаванцы — У. Церабуін, Л. Гумілеўскі, А. Анікейчык, А. Арцімовіч, В. Занковіч, Д. Палоў, Л. Давідзенка, А. Салатыцкі, С. Гарбунова, У. Слабодчыкаў, А. Мятліцкі... Сёння многія з іх ужо сталыя майстры, здабылі прызнанне працай у галіне манументальнай прапаганды і станковай пластыкі.

Амаль сямідзесяцігадовы перыяд развіцця савецкай манументальнай скульптуры ярка свядчыць пра яе няўхільны рост. Не будзе перабольшаннем сказаць, што сёння пачынаецца новы этап у ажыццяўленні ленінскай ідэі манументальнай прапаганды. Мяркую, што мемарыяльны комплекс

якой будзе наша творчасць заўтра, — праблема не толькі эстэтычная, гэта пытанне вялікай палітычнай значнасці. Сярод нашай творчай моладзі ёсць таленавітыя людзі, якія працуюць даволі плённа. Але існуюць усё ж падставы нагадаць некаторым: беражыце го-нар з моладу. Галоўны іх недахоп, на маю думку, гэта не зусім дакладнае разуменне той высокай ролі, якую адыгрывае мастак у жыцці нашага грамадства. Адсюль і залішняе самалюбаванне, нежаданне страчваць шмат намаганняў у творчасці, паспешлівасць у працы. Нам трэба больш патрабавальна ставіцца і да выхавання моладзі, і да ўласнай творчасці.

Мастацтва не церпіць паспешлівасці, мітусні. Так, нельга адставаць ад жыцця, але ж сапраўдны твор нараджаецца ва ўдумлівых пошуках, у творчых пакутах, у штодзённай карпатлівай, часам нават маруднай, працы. Ёсць творы, якія жывуць стагоддзямі, а ёсць аднадзёнкі, падробкі. Твор жыве доўга, калі ў ім закладзены вялікая праца, глыбокі сэнс, калі праяўляецца высокая адказнасць іх творцы перад часам.

Часам задаю сабе «кантрольнае» пытанне, — што народ хоча бачыць у мастацтве? У думках паўстаюць тварэнні, ухваленыя «мастацкім светам» пакаленняў: «Робчы і калгасніца» В. Мухінай, Ленініяна М. Андрэева, рабочыя, сяляне і салдаты І. Шадра. Іх сіла — у праўдзе. Менавіта гэтую праўду і хоча ўбачыць народ у мастацтве. Праўду свайго характару, праўду сваіх пачуццяў, праўду чалавечага духу.

Ці трэба гаварыць, як змянілася жыццё за гэтыя амаль сем дзесяцігоддзяў, што іншым, больш складаным, глыбокім і супярэчлівым стаў духоўны свет чалавека? Зразумелыя і нашы турботы: ці здолеем мы ўлавіць гэтыя змены? Ці здольнае наша мастацтва быць рупарам думак і пачуццяў свайго часу?

Так, здольнае. Мы жывём у апошняй чвэрці XX стагоддзя — у эпоху бурную, напружаную, драматычную, калі ажылі змрочныя сілы свету, пагражаючы чалавечтву «зорнымі войнамі». І мы павінны супрацьстаяць ім сілай агітацыі за мір ва ўсім свеце, сілай свайго мастацтва.

Я думаю, — і выдатныя творы мастацтва пацвярджаюць гэта, — што галоўнае ў мастацкай творчасці — дух чалавека, яго сіла і прыжасоць. Яго мужнасць і неперажыванасць, яго пяшчота. Менавіта гэта надзвычай важна зразумець і раскрыць сёння ў нашай творчасці. Тыя, каму наканавана жыць у XXI стагоддзі, азіраючыся назад, будуць ганарыцца мінулым, раўняцца на спадчыну продкаў і пераносіць у свой час усё лепшае, што створана чалавечым розумам, эпохай.

Так, усё далей у будучыню вядзе дарога нашага жыцця і творчасці. Не адставаць ад часу, сцвярджаць духоўныя і маральныя каштоўнасці сацыялістычнага грамадства — вось галоўныя задачы, што стаяць сёння перад беларускім савецкім выяўленчым мастацтвам. У гэтым я перакананы.

Запісаў Барыс КРЭПАК.

ПРАЎДА ХАРАКТАРАЎ, ПРАЎДА ПАЧУЦЦЯЎ

Гаворыць народны мастак БССР А. А. БЕМБЕЛЬ

тацтва. Своеасаблівай кузняй кадраў быў Віцебскі мастацкі тэхнікум — з яго сцен выйшлі З. Азгур, А. Глебаў, А. Арлоў, Я. Зайцаў, В. Цвірка, С. Селіханаў, К. Касмачоў, А. Мазалеў і многія іншыя майстры пэндзля і раца. Мае настаўнікі, калегі і сябры першымі ў паслярэвалюцыйны час звярнуліся да нацыянальнай тэматыкі, першымі знайшлі сюжэты і вобразы, адпаведныя эпосе рэвалюцыі, грамадзянскай вайны і аднаўлення перыяду. Ім былі ўласцівы пошукі манументальных форм, разлічаных на шырокую народную аўдыторыю. Станаўленне беларускай мастацкай школы адбывалася на трывалым падмурку рэалістычных традыцый, памножаных на глыбокую ідэянасць і народнасць. На гэта я хачу звярнуць асаблівую ўвагу маладых мастакоў, якія часам схільны лічыць тыя традыцыі аджыўшымі. Без іх усведамлення цяжка зразумець усе этапы вялікага шляху, які прайшло савецкае мастацтва.

Прыгадайма перадваенны час, вынікі якога падвяла цэлая серыя буйных выставак. Вынікі важкія, бо і да гэтага часу лепшыя работы 20—30-х гадоў лічацца сапраўднымі вехамі ў складаным гістарычным працэсе станаўлення і развіцця відаў і жанраў беларускага мастацтва, творами вялікай каштоўнасці. Гэта быў перыяд сур'езных пошукаў у афармленні гарадоў, плошчаў і будынкаў. Беларусь (дарэчы, адна з першых савецкіх рэспублік) стала на шлях арганічнага сінтэзу архітэктуры, скульптуры і жывапісу. Сінтэз мастацтваў, новая тэматыка, сучасная мова пластыкі — гэтыя задачы сваёй велічнасцю прымушалі працаваць, не ведаючы стомы.

На маю думку, Дом урада БССР — не толькі сур'езны поспех выяўленчага мастацтва, але і важны этап у развіцці ленінскага плана манументальнай прапаганды. Для работы над афармленнем гэтага бу-

дэсяці беларускіх мастакоў пайшлі абараняць Радзіму ад фашысцкай навалы. Са зброяй у руках змагаліся яны ў радах Савецкай Арміі, у партызанскіх атрадах, падполлі. Не ўсе вярнуліся ў свае майстэрні да станкоў і малбертаў. У баях за свабоду ў росквіце творчых сіл загінулі мае сябры А. Арлоў, А. Жораў, Г. Ізмайлаў. Але наша жыццё, нашу культуру нельга было знішчыць! Наша мастацтва ў гады вайны згуртавала савецкіх людзей, дапамагала абараняць Радзіму. Варта прыгадаць выстаўку 1943 года «Беларусь жыла і будзе жыць!» у Маскоўскім гістарычным музеі і выстаўку 1944 года ў Траццякоўцы, прысвечаную дваццатипяцігоддзю БССР, на якой, дарэчы, экспанавалася ўпершыню і мой скульптурны партрэт Мікалая Гастэлы.

Добра памятаю і першыя пасляваенныя гады. Рэстаўрацыя Дома ўрада... Першыя заняткі ў Мінскім мастацкім вучылішчы... Утварэнне ў 1953 годзе

«Хатынь», манумент «Курган Славы», помнікі Маці-патрыётцы ў Жодзіне і барацьбітам за Савецкую ўладу ў Магілёве не выпадкова сёння шырока вядомыя далёка за межамі нашай рэспублікі. А мастацкае афармленне Мінскага метра! А цудоўныя манументальныя роспісы, вітражы, мазаікі, якія выканалі нашы таленавітыя мастакі ў апошнія гады! Вось калі манументальнае мастацтва становіцца сапраўды народным. Гэтыя творы сталі неад'емнай часткай асяроддзя, у якім мы жывём, набываюць часам значэнне сімвала, пастаянна ўздзейнічаюць на нас, фарміруюць густы, прыхільнасці... Ім наканавана быць у гушчынны жыццё, абуджаць высокія думкі і пачуцці.

Аднойчы замежныя госці, якія наведвалі маю майстэрню, спыталі: «Скажыце, а ці ёсць у вас атэльэ для паказу сваіх работ?». Тады я параў ім накіравацца на дваццаць першых кіламетр шашы Мінск — Масква і на плошчу Перамогі, наведваць Брэсцкі мемарыял і пабываць у Салігорску, Маскве, Мураме, дзе можна ўбачыць мае творы. Гэта «атэльэ» адкрыта для ўсяго народа.

І сёння ідзе няспынная праца ў галіне манументальнай прапаганды: гэта праектаванне і будаўніцтва новых помнікаў У. І. Леніну ў Беларусі (асабліва я працую над помнікамі правадару ў Навагрудку і Мсціславе); гэта і будучыя музей У. І. Леніна і Палац рэспублікі ў Мінску; гэта і другая чарга метра... Пospехі не павінны нас заспакойваць. Ёсць яшчэ рэзервы для далейшага росту!

У беларускім мастацтве ідзе няспынная працэс творчага абнаўлення. Не ўсё проста на гэтым шляху. Вось і трэба часам азірнуцца і падумаць: што ты нясеш народу, свету?

У гэтым сэнсе вельмі важнай для ўсяго нашага мастацтва з'яўляецца работа з маладымі мастакамі. Клопат пра тое,

адлюстраванне каханя ў літаратуры і мастацтве разважаюць Л. Тарасюк, А. Марачкін, Р. Сітніца, В. Ясюк — «Прага чысціні».

Аб традыцыйным у сучаснай народнай творчасці расказваюць маладыя майстры народных промыслаў Г. Шацка, М. Рэжаўцін і М. Карніцкі — «Да вытокаў хараства».

«Рэжысёр сваіх роляў» — нататка Б. Святлова пра анцэра і рэжысёра кіно В. Катавіцкага, А. Савіцкая рэцэнзуе новы спектакль «Пунсовам ветразям»,

Т. Цюрына ўзімае праблемы мультыплікацыі — «Ціхія троечкі», або Чаму беларуская мультыплікацыя марудна набывае свой голас».

З персанальнай выстаўнай мастака А. Цыркунова знаёміць У. Ягоўдзік — «Музычная фэа-баў». «Заканадаўцы густу» — рэпартаж С. Яснай з Навакувадаследчай мастацка-эксперымантальнай лабараторыі.

У нумары — расказ В. Ціхановіч пра У. Галубка-жывапісца — «Рукою дзядзькі Галубка...», гутарка Д. Падбярэзскага з В. Раінчынам — «Музына для ўсіх? Ансамбль «Верасы» сёння, заўтра і...», рэпартаж Н. Шарангоўч «Штогод у красавічні дзень...», іншыя матэрыялы.

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ» № 10

Т. Мушынская аналізуе работу сённяшняй балетнай моладзі — «Мой лёс, мая любоў...».

Пра маладых анцэраў-купалаўцаў расказвае І. Чаркас — «Станаўленне», «На сустрэчу з другой прыродай» — рэпартаж С. Дзюбайлы з музея тэатральна-мастацкага інстытута.

Тэма «Дзеці і вайна» ў творчасці кінарэжысёра Л. Голуба прысвечаны артыкул В. Мядзведзевай «І боль і надзея...», праблема рэжысёрскіх кадраў — інтэрв'ю Л. Грамыкі «На шляху да свайго тэатра», пра

Клаўдзія КАЛІНЕ—60

1 лістапада адзначае 60-годдзе пісьменніца Клаўдзія Каліне. Праўдзінне СП БССР накіравала ёй віншаванне:

«Дарагая Клаўдзія Канстанцінаўна!

Ад шчырага сэрца горача віншуем Вас, вядомаму пісьменніцу, з шасцідзесяцігоддзем.

Ваш жыццёвы шлях пачынаўся ва ўмовах былой Заход-

няй Беларусі. Венапомны верасень 1939 года адкрыў магчымасць кожнаму працоўнаму чалавеку выявіць свае здольнасці і талент. У 1953 годзе Вы скончылі Брэсцкае музычнае вучылішча. Працавалі настаўніцай спеваў у школах Брэста, а пазней — у Мінску.

У 1962 годзе ў часопісах «Работніца і сяліна» і «Вясёлка» з'явіліся Вашы першыя апава-

данні. З кожным годам мацнеў Ваш голас, павышалася літаратурнае майстэрства.

Вашаму пяру належаць кнігі «Хлопчык-пакідайчык», «Забароненая песня», «Каляровыя месяцы», «Маці і сын», «Світанак».

Ваша творчасць прасякнута глыбокай любоўю да юных, імненнем спазнаць іх багаты

ўнутраны свет, іх мары і спадзяванні. З Вашых кніг паўстае жыццё з усімі правамі і складанасцямі, героі іх, — ці то дзеці, ці то дарослыя, — як правіла, яркія, запамінальныя.

Жадаем Вам, дарагая Клаўдзія Канстанцінаўна, новых творчых здзяйсненняў, добрага здароўя, шчасця».

Супрацоўнікі «Літаратуры і мастацтва» таксама шчыра віншуюць юбілярку і жадаюць ёй добрага здароўя, творчых поспехаў.

НА АБСЯГАХ КУЛЬТУРЫ

Усё, што робіцца, сёння ў сферы культуры, у той ці іншай ступені скіравана да сэрцаў людзей. Сапраўдны адпачынак — гэта адпачынак творчы, які аднаўляе духоўныя сілы чалавека, накіроўвае іх у русла ўсебаковага, поўнага і гарманічнага развіцця асобы.

Менавіта на гэтым акцэнтавалася ўвага на нядаўняй рэспубліканскай нарадзе, прысвечанай выкананню пастановы ЦК КПСС «Аб мерах па паліпшэнні выкарыстання клубных устаноў і спартыўных збудаванняў». І сама пастанова, і абмеркаванне яе на нарадзе падказваюць шырокае поле дзейнасці тым культасветработнікам, работнікам фізічнай культуры і спорту, хто бачыць свой найпершы абавязак у тым, каб дапамагчы людзям цікава і з карысцю правесці вольны час, зрабіць усё дзеля таго, каб садзейнічаць умацаванню парадку і арганізаванасці, змагацца супраць алкагалізму і п'янства.

І тут асаблівае значэнне надаецца культурна-спартыўным комплексам. Гэтае паняцце ўсё больш трывала ўваходзіць у наша жыццё. Без абмеркавання пытанняў, звязаных з яго дзейнасцю, не абыходзіцца ніводная нарада культработнікаў, ніводная гутарка пра арганізацыю адпачынку і вольнага часу працоўных.

Што ўяўляе сабой гарадскі культурна-спартыўны комплекс, як ён працуе, якія праблемы паўстаюць перад ім? На гэтыя пытанні мы паспрабуем адказаць на прыкладзе Барысава.

Работнікі культуры горада перакананы, што арганізацыя культурна-спартыўнага комплексу — справа неабходная. Стварэнне ў снежні 1984 года Барысаўскага КСК, па сутнасці, афіцыйна замацавала трывалы ўзаемасувязі работнікаў культуры і спорту. Практыка работы пераконвае, што ніводнае агульнагарадское свята або мерапрыемства немагчыма правесці, не аб'яднаўшы намаганні асобных бакоў. Напрыклад, калі 9 Мая ў Барысаве адбылася масавае народнае гуляння (колькасць яго ўдзельнікаў звычайна дасягае чатырох тысяч чалавек), у зоне адпачынку наладжваюцца спартыўныя гульні, «дзеінічаюць» валебольныя і гарадзкія пляцоўкі. У час правядзення гарадскога турысцкага злёту клубныя работнікі клапацяцца пра арганізацыю культурнай праграмы. Агульнымі сіламі праводзіцца і першыня Барысава паміж раёнамі пад дэвізам «Бацька, маці, я — спартыўная сям'я».

Культурна-спартыўны комплекс, акрамя таго, — гэта і вырашэнне многіх праблем матэрыяльнага забеспячэння устаноў культуры і спорту. Але галоўнае — ён дае магчымасць скаардынаваць культурна-масаваю і фізкультурна-аздараўленчую і работу ў межах усяго горада, аб'яднаць намаганні розных устаноў і арганізацый.

Зразумела, на чале культурна-спартыўнага комплексу стаць грамадскі-каардынацыйны

савет, у які ўваходзяць прадстаўнікі ўсіх арганізацый і устаноў, якія маюць дачыненне да адпачынку барысаўчан, клапацяцца пра тое, каб цікава і змястоўна праводзілі жыхары горада свой вольны час. Старшынёй каардынацыйнага савета з'яўляецца намеснік старшыні гарвыканкома П. Пётух.

Гарадскі КСК мае досыць вялікую матэрыяльную базу. Ён аб'ядноўвае 15 клубных устаноў (сярод іх 1 палац і 5 дамоў культуры) з агульнай колькас-

ноўная частка мерапрыемстваў праходзіла ў выхадныя і перадвыхадныя, святочныя і перадсвяточныя дні. Падлічылі: у выхадны дзень у гарадскім Палацы культуры адбываецца не менш двух значных культурна-масавых мерапрыемстваў. Гэта — калі не лічыць дыскатэк.

Але мне хочацца гаварыць у першую чаргу аб нашых праблемах. Іх яшчэ хапае. З надыходам лета, як ні дзіўна, у культуры часта пачынаецца «мёртвы сезон». Зні-

СВЯТЛО І ЦЕНІ

ПЕРШЫЯ КРОКІ БАРЫСАЎСКАГА КСК

цю клубных месцаў 6.200, Дом піянераў, станцыю юных тэхнікаў, гарадскі парк культуры, 70 бібліятэк, агульны кніжны фонд якіх перавышае паўтара мільёна кніг, 12 стацыянарных кінаўстаноў, гісторыка-краязнаўчы музей, 12 грамадскіх музеяў пры школах і прадпрыемствах горада, дзве музычныя школы, дзіцячую мастацкую школу, 7 дзіцяча-юнацкіх спартыўных школ, чатыры добраахвотныя таварыствы.

А якія канкрэтныя работы наладжана ў гэтых установах? Ці адпавядае яна тым высокім патрабаванням, якія пастаўлены перад работнікамі культуры і спорту ў пастанове ЦК КПСС «Аб мерах па паліпшэнню выкарыстання клубных устаноў і спартыўных збудаванняў»? Пра гэта мы гаворым з загадчыкам аддзела культуры гарвыканкома Уладзімірам Андрэвічам ФРАЛОВЫМ.

— Сярод найбольш цікавых форм работы Барысаўскага культурна-спартыўнага комплексу — цыклы маладзёжных тэматычных вечароў і народных гулянняў, дыскамінгі, выстаўкі дзіцячага малюнка і дзіцячага палітычнага плаката, тэатралізаваныя і спартыўныя свята, агульнагарадскія свята вуліц, якія носяць імяны герояў Вялікай Айчыннай вайны, тэматычныя паказы дакументальных і навукова-папулярных фільмаў, вечары пытанняў і адказаў, сустрэчы з пісьменнікамі, агляды конкурсы мастацкай самадзейнасці, агульнагарадскія спартыўныя свята «Барысаўская лыжня» і гарадскія турзлёты. І яшчэ многае іншае.

— А якія эфэктывнасць клубнай і спартыўнай работы? Як адрозніваюцца па насычанасці культурна-масавамі мерапрыемствамі святочныя і будзённыя дні?

— Барысаўскія культработнікі імкнуцца да таго, каб установы культуры і спорту былі максімальна загрузаны, каб ас-

жасца колькасць наведвальнікаў клубаў, устаноў культуры, менш выступае гастрольных прафесійных калектываў. Згодна, частка жыхароў Барысава едзе адпачываць па турысцкіх і санаторных пуцёўках, выязджае ў вёску, на ўлонне прыроды, але ж многія застаюцца на летнія месяцы ў горадзе. А кіраўнікі калектываў гарадскога Палаца культуры атрымліваюць адпачынак часцей за ўсё летам, наколькі ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці ў гэты час раз'язджаюцца «на вакацыі».

Яшчэ адно набалелае пытанне — работа прафсаюзных устаноў культуры ў выхадныя дні, калі гаварыць дакладна — адсутнасць усялякай работы. А між тым у горадзе 11 такіх клубаў і 23 бібліятэкі. Усё тлумачыцца вельмі проста. Прафмабы і прафбібліятэкі часта знаходзяцца на тэрыторыі прадпрыемстваў, якія, як вядома, у суботу і нядзелю не працуюць. У адміністрацыі фабрыкі ці завода няма вялікага жадання ў выхадныя або святочныя дні пуськаць сваіх жа работнікаў ва ўласны клуб, на танцавальны вечар, напрыклад, або вечар адпачынку. Парадокс! Клуб — за сямя замкамі! Да таго ж выхадныя дні работнікаў прафсаюзных устаноў культуры супадаюць з агульнымі выхаднымі. А ў выніку ўсяго гэтага — велізарныя страты.

— Магутная сіла ў самага масавага з усіх мастацтваў — кіно. Згаданая вышэй пастанова арыентуе культработнікаў на тое, што трэба як мага больш шырока паказваць на адкрытых пляцоўках мастацкія, дакументальныя, навукова-папулярныя фільмы...

— На жаль, на агітпляцоўках мы не можам «круціць» кіно, — адказвае Уладзімір Андрэвіч. — Кіношнікі за «так» паказваць не будуць, а грошай у аддзела культуры не хапае. Наогул, нашы ўземаадносінны з кінафікацыяй неадрагуляваны, іх трэба ўдасканальваць.

«Гаспадыня» ў інтэрнаце хрустальнага завода, курсы кройкі і шыцця, кінастудыя «Імппульс» і літаратурна-музычны салон, якія дзейнічаюць на Барысаўскім заводзе аўтатрактарнага электраабсталявання. Адзін з найбольш папулярных самадзейных калектываў горада — танцавальна-спартыўны ансамбль «Натхненне», які дзейнічае ў гарадскім Палацы культуры. У яго складзе 50 чалавек, а аснову рэпертуару складаюць танцавальна-спартыўныя кампазіцыі. Наогул у Барысаве ў 1984 годзе ўзніклі чатыры аматарскія аб'яднанні, столькі ж павінна з'явіцца сёлета.

У горадзе плануецца адкрыць клубы ў цвярозасці. Першы з іх будзе створаны пры ДOME культуры вытворчага аб'яднання «Экран».

— Матэрыяльная база культуры і спорту — гэта, акрамя клубаў і дамоў культуры, стадыёнаў і басейнаў, яшчэ і служба прапату, дзе можна набыць у часовае нарыстанне футбольныя і валебольныя мячы, ракеткі, веласіпеды...

— У горадзе працуюць пекальні атэлье і магазінаў прапату, але летам знайсці ў іх спартыўны інвентар — марная надзея...

— ...І гэта для горада з насельніцтвам у 130 тысяч чалавек?

— Аматарам зімовых відаў спорту жывецца крыху вяселей, бо ў Барысаве існуюць тры лыжныя базы. Наогул, у парках, установах культуры горада пунктаў прапату няма. Сітуацыя, вядома, не з лепшых...

Адсутнічаюць спартыўныя пляцоўкі на тэрыторыі гарадскога парку, сам парк — невялікі, яго агульная плошча 6 гектараў. Прадстаўнікі Спарткамітэта па фізічнай культуры і спорце даследавалі парк на прадмет стварэння так званай «сцэжкі здароўя» і казалі, што няма магчымасці размясціць тут спартыўныя снарады, трэнажорныя прыстасаванні.

— Іншым разам інфармацыю для роздзума можа даць журналісту звычайная прагулка па незнаёмым горадзе. Ідучы па вуліцы Чапаева — цэнтральнай у Барысаве, я звяртала ўвагу на рэкламу мерапрыемстваў культуры. Яе, па сутнасці, не было. Уражанне такое, што за гэты час ніякіх падзей у культурным жыцці Барысава не адбылося. На старонках барысаўскай газеты я таксама не знайшла аб'яў, якія б запрашалі на агульнагарадскія мерапрыемствы.

— Рэклама таго, што робіць у горадзе культработнікі, — для нас гэта сапраўды праблема. Часцей за ўсё мы змяшчам інфармацыю ў газете аб тых падзеях, якія адбыліся. Што датычыць вуліц горада, дык у бліжэйшы час будзе ўстаноўлена чатыры новыя рэкламныя шчыты. Але ў нас няма чалавека, які б адказваў за расклейку афіш і рэкламы. Усё робіцца на грамадскіх пачатках. Смешна прызнацца, але калі ў горад прыязджаюць прафесійныя калектывы, дык прыбіральшчыцы Палаца культуры дадуць тры рублі, яна разнясе і расклеіць афішы.

У стадыі стварэння знаходзіцца гарадское бюро культурнага абслугоўвання «Вольны час», першае такога плана ў рэспубліцы. У яго ўваходзяць аб'яднанне музычных ансамбляў, бюро рэкламы, аддзел музычнай прапаганды і інш. Бюро заклікана аказваць платныя паслугі насельніцтву.

Завяршыць гаворку пра Барысаўскі культурна-спартыўны комплекс хацелася б расказаць пра дзве цікавыя задумкі барысаўчан.

На дванаццатую пяцігодку намечана пашырэнне на сто гектараў зоны гарадскога парку ў пойме ракі Бярэзіны. Мяркуюцца, што ў зоне адпачынку будучы знаходзіцца летні тэатр, пеўчае поле, стадыён, тэнісныя корты, валебольная пляцоўка. Гэта ідэя першая. А вось ідэя другая.

У Барысаве знаходзіцца былы каталіцкі сабор, пабудаваны ў сярэдзіне XIX стагоддзя, зараз у ім размяшчаецца спартыўная зала аднаго з вучылішчаў. Вырашана прыстасаванне помнік для культурных патрэб горада. Ужо заключаны дагавор са Спецыяльнымі рэстаўрацыйнымі майстэрнямі Міністэрства культуры БССР, частка работ выканана. Помнік патрабуе шмат клопатаў, але намаганні вартыя таго. Толькі цэнтральная частка касцёла мае плошчу 177 квадратных метраў. Мяркуюцца пасля завяршэння рэстаўрацыйных работ размясціць у былым культурным збудаванні кінаканцэртную і выставачную залы. Апошняя стане філіялам Барысаўскага гісторыка-краязнаўчага музея.

Вось такія, самыя розныя ўражанні засталіся ў журналісцкім блакноце. Здабыткі і пралікі, дасягненні і недахопы, святло і цені... Відаць, у кожнай новай справе іх суседства непазбежнае. Галоўнае ж — не спыняцца на дасягнутым.

Т. МУШЫНСКАЯ.

У вёсцы Макраны Капыльскага раёна добра ведаюць таленавітую майстрыху Ганну Палішчук. Яе прыгожымі ручнікамі любуюцца аматары народнай творчасці на пастаянна дзеючай Усесаюзнай выстаўцы дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва ў Лівадзіі. Зачароўваюць яе вырабы і наведвальнікаў ВДНГ СССР і БССР. Творы Палішчук былі прадстаўлены ва ўсіх рэспубліканскіх экспазіцыях майстроў народнай творчасці. Вырабы Ганны Іва-

прымусіла мяне лён трапаць і прасці, кросны ткаць.
Калі скончылася вайна, — працягвае Ганна Іванаўна, — я пайшла працаваць брыгадзірам па вышыву ў Слуцкую арцель. Потым яна ператварылася ў Слуцкую фабрыку мастацкіх вырабаў. Жанчыны з нашай вёскі працавалі надомніцамі. Мы вышывалі поцілкі, ручнікі. А ўжо ў 1965 годзе я з вышыву перайшла на ткацтва. Ткала спачатку сурвэткі, а потым ручнікі і іншыя вырабы.

РУКАТВОРНЫЯ ЎЗОРЫ

наўны пабывалі таксама ў многіх саюзных рэспубліках, у Польшчы, ГДР, Чэхаславакіі, Францыі і Англіі.

Работы Палішчук мне неаднойчы даводзілася бачыць, а вось з самой Ганнай Іванаўнай сустрэцца ніяк не выпадала. Пазнаёмліся мы, калі прыязджала яна ў Мінск на рэспубліканскую выстаўку, прывезчаную 40-годдзю Перамогі.

У нацыянальным беларускім адзёні Ганна Іванаўна сядзела за кроснамі і ткала. Народныя майстры ўвогуле людзі вельмі добразычлівыя. Вось і Г. Палішчук такая. Сядзела навідавоку ў выставачнай зале і спакойна рабіла сваю справу. Маўляў, калі ласка, падыходзьце, глядзіце, вучыцеся.

На выстаўцы мы разгаварыліся, майстрыха ахвотна пачала расказаваць:

— Ткацтва я палюбіла яшчэ ў дзяцінстве. Глядзела, як мама працуе, цётка, і гэта запала мне ў душу.

Калі пачалася вайна, я жыла ў Лунінецкім раёне. Партызаны падтрымлівалі сувязь з нашай вёскай. Немцы дазналіся пра гэта і спалілі вёску амаль з усімі жыхарамі. Цудам уратаваліся лічаныя людзі, у тым ліку і я. Прышла да свайго дзядзькі, які жыў у вёсцы Макраны. Прышла з адным клункам у руках. Нічога больш у мяне не было. А трэба ж неяк жыць, нешта апранаць. Вось так само жыццё, бяда-гора

Усе ўзоры я прыдумваю сама, успамінаю, як бабка, маці рабілі. Бяру ўзоры з народнага жыцця, з траў, пясчэткаў кветак. Усе малюнкi — з маёй душы.

Згадваю такі выпадак. Нейк знайшла я на папалішчы кавалачак узорыстага палатна. І так мне ўзор спадабаўся, што вырашыла я аднавіць яго. Спачатку намалювала. Не адразу атрымалася, некалькі разоў перамалёўвала. Потым пачала на станку рабіць поцілку з гэтым узорам. Яе завярдзілі на мастацкім савета, і потым уся брыгада вырабляла рэчы з гэтым узорам.

Тканыя рэчы, зробленыя Ганнай Іванаўнай, называюцца цёпла і радасна: «Веснавы луг», «Поле рамонкаў», «Букет васількоў». Па ўсім фоне палатна эфектна рассыпаны сакавітыя, насычаныя колерам кветкі, якія бачыла яна ў агародзе, на лузе, на полі ў сваёй вёсцы Макраны...

Кожная рэч — поцілка або ручнік, сурвэтка або дыван, зробленыя макранскімі ткачыцамі, мае свае асаблівасці. Яны настолькі адметныя, што іх можна пазнаць па знешнім выглядзе.

Захаваанне і прадаўжэнне традыцый беларускага ткацтва — гэта справа рук, русліваці і гарачай душы многіх майстроў, і сярод іх — Ганна Іванаўна Палішчук з вёскі Макраны.

Л. БАЦЮШКАВА.

ПРАЦЯГ СЯБРОЎСКІХ КАНТАКТАЎ

Вядомы балгарскі паэт і празаік, актыўны перакладчык і прапагандыст беларускай літаратуры Стэфан Паптанеў неаднаразова бываў у нашай рэспубліцы, аб'ездзіў яе літаральна ўздоўж і ўпоперак, мае на Беларусі шмат добрых і шчырых сяброў. Уражанні ад паездак выліліся ў працульня радкі вершаў, паэм, дакументальных апавяданняў, публіцыстычных артыкулаў, што друнаваліся ў перыядычным друку, а потым сілалі кнігі, якія выйшлі ў розных выдавецтвах: «Беларусь — белая балада» («Народна младаж»), «Бярозы, я ў палоне ў вас!» («Дзяржаўнае военнае выдавецтва»), «Пасля ўрачыстасці» («Балгарскі пісател»), «Беларуская восень» (выдавецтва «Христо Г. Ганев»).

Добра вядомы творы С. Паптанева і ў нашай рэспубліцы. Яны часта змяшчаліся на старонках беларускіх газет і часопісаў, а ў 1979 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшла кніга С. Паптанева «Беларусь — белая балада» ў перакладзе Р. Барадуліна і В. Нікіфаровіча, прадмову да якой «Вачыма і сэрцам друга» напісаў народны паэт Беларусі П. Броўка.

І вось працяг сяброўскіх кан-

тактаў — кнігу С. Паптанева «Беларусь — белая балада» выпусціла выдавецтва «Юнацтва». З папярэднім зборнікам яна падобна толькі назвай, бо пераважна большасць твораў С. Паптанева Р. Барадуліным і В. Нікіфаровічам перакладзены ўпершыню.

Кніга пабудавана так, што праявіліся і паэтычныя творы тут суседнічаюць. У нарысах С. Паптанеў расказвае аб паездах па нашай рэспубліцы. Асабліва ўспялявана напісаны раздзелы, у якіх гаворыцца аб наведванні калгаса «Рассвет» імя К. П. Арлоўскага Кіраўскага раёна і Брэсцкай крэпасці-героя.

Паэма «Беларуская восень», задума якой узнікла пасля наведвання партызанскай Ушачыны, расказвае пра мужнасць беларускага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, пра неўміручасць памяці аб Вялікай Айчыннай вайне.

Дарэчы, паэма «Беларуская восень» адзначана першым прызам на літаратурным конкурсе, які праводзіў Саюз пісьменнікаў Балгарыі сумесна з Усенародным камітэтам таварыства балгара-савецкай дружбы.

В. ЛЯСОВІЧ.

Паслязаўтра год, як яго няма...

За маім расчыненым на ўсход акном, у пакоіку на гарышчы высковага дома, застыла ў чаканні, можа, нарэшце, і сенакоснага дня сонечна церкая, росная раніца, асабліва прыгожая пасля зацяжных дажджоў. Над акном, у белацагляным вільчыку, пачырыкае ды шалочацца ў цеснаватым ужо гнязде ластаўчына малеча, падлеткі. З блізкага лесу зрэдку пачуецца гівал. Гэты голас Валодзя любіў. У словы пра маё пяцідзесягоддзе, успамінаючы наша падарожжа па маіх родных мясці-

Увосень васьмідзесятага я запісаў у блакноце:

«Думаў учора, што трэба будзе перачытаць Караткевіча, якога я чытаў найбольш у першых рукапісных варыянтах. І гэта па-свойму гаворыць мне пра яго значнасць. У нейкай залежнасці ад яго юбілею».

Пасля, праз пяпоўныя чатыры гады, прыйшла другая — горкая, балючая залежнасць. Жаданне перачытаць паўтарылася. За гэты год перачытаў амаль усё надрукаванае. (Найбольш — за гэтым столікам, на якім цяпер пішу). У мностве папак, якія мы, сябры, сумна кажучы — члены камісіі па яго літаратурнай спадчыне, перабралі ў папярэднім азіяжмен-

у Кіеве яшчэ застаўся наш агульны друг, таксама былы «шаўчэнкаўскі» студэнт, Флёрый Няўважнін, вядомы польскі ўкраініст, шчыры, актыўны прыхільнік і нашай літаратуры. Знайсці яго можна зноў жа па-сяброўскай лініі, праз іх аднакашніцу, кіяўлянку Музу Свяжко. З гэтай мілай жанчынай, якую я пакуў што ведаю па расказах беларуса ды паляка і па голасе ў тэлефоннай трубіцы, мы нямаю пагаварылі пра нашага беларуса. Куды менш весела, чым сумна, заклапочана. І з Флёрыйнам крыху пазней — таксама. Муза Яўгенаўна перадала мне пасля Валодзева фота, зробленае ёю ў Кіеве, у тым апошнім чэрве-

Янка БРЫЛЬ

Пра Караткевіча

нах, ён называў гэтага птаха двойчы, і за пісьмовым сталом, чуючы яго песню, — «дзьме ў дудку з вадой». Час ад часу недзе воддаль гаркіе варона, зімой і летам аднолькава, а ўсё ж, здаецца, сёння трохі прыгажэй.

Во, і ластаўкі маладзенькія так ужо блізка — зляцелі з гнязда, паселі на белых фортках акна. Калупаюцца дзюбкамі ў новым перайку, прыхарошваюцца, змалку чысцілі, зрэдку якая чырыкне штосьці, як і мама з татам, зусім даверліва, не баючыся чалавека. Бачу іх праз сетку фіранкі, няхай сабе менш выразна, але ж з жывымі ценьямі, якія пацешна трапечуцца на ўзорыстай белі. Гэ-

ні, ёсць яшчэ нямаю таго, што будзем не перачытваць, а чытаць упершыню. Асабліва блакноты з рабочымі запісамі зачараванага вандруніка па самых розных кутках Беларусі, па ўсёй Савецкай краіне і за межамі яе, з запісамі хатнімі, за перагружаным сталом. Уражанне ад таго, што ён паспеў зрабіць, як ён нямаю зрабіў — пазней яшчэ пабольшыцца. Яно немалое і так, я гэта адчуваў над яго старонкамі неаднойчы. І мне з ім добра было, нібы з жывым гаворачы...

Інакш загучалі і пісьмы Валодзева, паўсотні пісем з Оршы, з Масквы, з Рагачова. І мае да яго таксама перачыталіся цяпер інакш. І аўтографы

ні. Ён быў зусім стары на свайм, толькі пяцідзесят чацвёртым годзе, стары і тужліва зняможны.

І здымак той, для мяне апошні, і гутарка па міжгароднім з украінкай і палякам, і наша з Валодзем гутарка па тэлефоне мінскім — усё было апошнім нечакана. Як яно, такое, было ўжо неаднойчы, як будзе і потым. Да нас, у нас, пасля нас...

Здарылася так, што ў тым ліпенскім дні я злёг у вёсцы ад нейкага віруса, дзён колькі нямі у нязвычайна высокай тэмпературы, і жонка, вярнуўшыся з Мінска, застаўшы мяне хворага, не адразу паведаміла пра страшнае. Гэта было над вечар 27-га. А ў дзве гадзіны поўдня, яшчэ адзін, у пэўным прасвятленні, я ўключыў транзістар, узяў пасля Мінска Варшаву, дзе якраз дванаццаць, і пачуў адтуль славыты кракаўскі «гейнал».

Хай мне прабачыць тыя, хто гэта ведае і сам, — сказаць трэба для тых, хто не ведае. «Гейнал» гэты, шчымы прыгожы, глыбока гістарычны голас горна з акна высачэннай вежы Марыяшкага касцёла, гучыць на ўсе чатыры бакі свету кожную гадзіну. І кожны раз мелодыя яго абрываецца недагучкам. На ўспамін пра тую татарскую стралу, што ўпілася ў напружанае горла гарніста ў адзін з жахлівых для стольнага Кракава дзён 1242 года. Я гэты «гейнал», — хвалююча, радасна ўрачысты, з сямівекавым абрывам у канцы, — ведаю яшчэ з тых даваенных, заходнебеларускіх дзён, калі і ў нашу хату маленькім і вялікім цудам прыйшоў чорны збанітавы радыёпрыёмнік «з навушнікамі». Чуў яго потым і непа-срэдна, у Кракаве, то знарок, то міжвольна спыніўшыся на прасторнай, гладка забрукаванай плошчы, з найбольшай сілай адзначанай тою плітой з надпісам, на месцы якое наш высакародны, палымны змяляк Касцюшка, паўстаўшы на няроўную барацьбу, прысягаў сваю вернасць паняволенаму народу.

«Гейнал» гучыць, лунае з аднаго акна. Пасля чуваць завучана мерны крок гарніста, які няспешна ідзе да акна другога. Потым ён нясе свой урачысты голас да трэцяга, да чацвёртага...

Гэтак чуваць мне па радыё. Я слухаў, лежачы, і ўжо не першы раз успомніў, што туды, на тую касцельную вышыню, да тых гарністаў аднойчы (Зананчанне на стар. 14—15).

Слонімшчына, 1963.

та тады, калі прылятае адно з бацькоў і насустрэч чарговай мошцы ўся дзетвара адразу, і галасамі, і крыльцамі выказвае нецярплівасць.

Каб ён, Валодзя, наведваў мяне тут (а гаварылася ж!), дык і заціхнуў бы разам у назіранні, а потым і засмяяўся б, па-свойму гучна ды молада, што акно цяпер шапоўнай панечцы гаспадыні прыйдзеца мыць часцей!..

Успамінаю словы яго, што ўразілі нядаўна, пры перачытанні шматпакутнай кнігі «Нельга забыць»:

«Прыдзе дзень, і мяне не будзе. А свет не застанецца без слоў».

...Прыдзе дзень, і мяне не будзе. Але будзе вечнай зямная цеплыня.

...А на цёплай зямлі ў буркатлівых галубоў лапкі ў веку вякоў будзе каралявымі».

Зусім інакш чытаецца гэта цяпер, чым чыталася вось ужо больш за дваццаць гадоў таму назад, у рукапісе.

ПАГАВОРЫМ ПРА ОПЕРУ

Ці ёсць сёння патрэба агітаваць за оперу? Пераконваць у яе вартасцях, напамінаць, што наведваючы оперныя спектаклі, мы пашыраем свой круггляд, свой духоўны свет—ці ёсць такая неабходнасць у наш час?

Спытайце пра гэта ў тэатральных касах, пагаварыце з работнікамі опернага тэатра: А прасцей за ўсё—прыйдзіце на

оперны спектакль—радавы, не-прэм'ерны, «непрэстыжны»... І вас проста ўразыць крыўдныя прагалы пустых крэслаў, нейкая несвяточнасць публікі ў гэтай урачыстай зале, дзе павольна гасне святло і няўхільна здзяйсняецца рытуал пачатку опернага спектакля: апладысмантамі сустракаюць з'яўленне дырыжора, стукне яго

палачка—і загучыць уверцюра! Чым больш вы любіце оперу—тым цяжэй вам будзе паглыбіцца ў свет музыкі; вы будзеце міжволі падлічваць незанятых месцаў (ці яшчэ горш!—занятых), параўноўваць колькасць артыстаў, занятых у спектаклі, з колькасцю глядачоў у зале...

Але ж мы ведаем непараўнальнае шчасце, якое агортвае нас, калі ўнікае вялікае аднаўленне музыкі, дзеі, голасу.

Дык ці ёсць сёння патрэба агітаваць за оперу? Пераконваць, што яна можа прынесці вялікае задавальненне?

Для ўдзельнікаў Мінскага клуба аматараў оперы гэта пытанне вырашана даўно, яшчэ з першых яго пасяджэнняў: ёсць не толькі патрэба—неабходнасць! Прыхільнікі оперы,

захопленыя гэтым складаным відам мастацтва (ва ўсякім разе—не масавым), сталі прапагандыстамі яго, вернымі, паслядоўнымі і настойлівымі...

Аб гэтым—першая перадача цыкла Беларускага тэлебачання «Пагаворым пра оперу». Цыкла, які павінен быць не звычайным тэлеасказам аб дзейнасці клуба, але аргументам у спрэчцы, яшчэ адным—магутным!—каналом у прапагандзе опернага мастацтва наогул і дзейнасці Беларускага опернага тэатра ў прыватнасці.

Ідэя гэта—сбраць улюбёных у мастацтва музычнага тэатра людзей, як гаворыцца, насілася ў паветры, але ж трэба было, каб хтосьці першы падаў думку, першы пачаў...

На самым пачатку іх было двое—загадчык літаратурнай

часткі Беларускага опернага Алена Саламаха і рэдактар бюлетэня «Тэатральны Мінск» Святлана Клімовіч. Наведвальнікі клуба, якіх напачатку было лічаны адзінкі, цяпер не змяшчаюцца ва ўтульнай зале Дома работнікаў мастацтва, і пасяджэнні клуба перанесены ў фая опернага тэатра.

Сямён Аляксандравіч Штэйнін, галоўны рэжысёр Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, прызнаецца, што спачатку недаверліва ставіўся да ідэі клуба аматараў оперы: здавалася, гэта адно з чарговых мерапрыемстваў «для галачкі». Ды і што яны могуць? Але ўжо на першых пасяджэннях убачыў засяроджаныя твары, уважлівыя вочы—і захацелася ўвесці гэтых людзей у таямніцы опер-

Пра Караткевіча

(Заканчэнне. Пачатак на стар 13).

чудам, праз усе забароны, трапіў і беларуе. І гэта быў вясёлы беларус, адзін з нашых найлепшых, калі не найлепшы апошнім часам знаўца сваёй і суседскай гісторыі. Не ведаю, чуў ужо ён тады, ці не чуў, што гэты ж хмельна-вясёлы падзвіг зрабіў да яго вельмі дастойны польскі аптыміст і рызыконт, паэт Галчыньскі, пан і таварыш Канстанты Гльдэфонс, высокай пробы слова якога Караткевіч ведаў і любіў. Ну што ж, з усмешкай думаў я, слухаючы песню горна, не важна, што быў папярэднік,—так ці так, а яно і ў нашага рызыконта зрабілася молада ў кожным узросце.

Бог мой, і гэта ўсё—думкі, усмешкі мае—было якраз у тых хвілінах, калі за сто кіламетраў, у Мінску, якраз пачалося жалобнае развітанне. З тым, каго і я любіў, люблю, як дарагога, нялёгкага, светлага, незабыўнага брата...

Яшчэ праз два дні мае казалі ўсё, паказалі газету з некра-логам.

2

Пра нашу першую сустрэчу і знаёмства ён пісаў у згаданым ужо юбілейным «штрыхавым партрэце» пад назвай «Мой друг і мая зямля», назвай, якая тады, на старонках «Маладосці», здалася мне хоць і прыемнай, але залішне ўзнісла. Што ж, па-ягонаму. На той, улётку 1955-га, нарадзе маладых пісьменнікаў я не быў, прыехаў з Нарачы, калі яна ўжо закончылася. Аднак да сустрэчы з Караткевічам паспеў пачуць пра яго, як пра найцікавейшага з маладых. А сустрэліся мы ў кнігарні, дзе ён здзівіў мяне і маладым, свабодна гучным беларускім голасам у размове з прадаўшчыцамі, і колькасцю купленых кніг, і сваім адметным выглядам высока-танклявага юнака, маладзейшага за свае, які потым стала мне вядома, дваццаць пяць.

Гадоў праз дваццаць, а то і больш, на адной з менш вясёлых сустрэч, я спытаўся ў яго, ці памятае ён таго ўкраінскага вясковага настаўніка, пачынаючага беларускага паэта, неацяжаранага, імклівага ў юначай захопленай чысціні,—ці добра памятае сябе з тых дзён, калі прыйшоў да ўражанага чытача першай кніжкай пазэі, а неўзабаве і прозы, калі пісаў сям'ярам, і маладым, і старэйшым, поўня і перапоўненыя гумарам, розумам, аптымізмам пісьмы, калі бываў у іх сем'ях жаданым, у кожны дзень святочным госцем?.. Не зазлаваў Валодзя ад гэтага няментарскага пытання, толькі пасумнеў ледзь не да слёз у вялікіх вачах, пачаў, як і ўсе мы, раздражнёна

шукаць прычын перш за ўсё толькі звонку. Хоць і было тых вонкавых, «аб'ектыўных» прычын вельмі нямала, як на аднаго, няхай сабе і дужага.

Няўжо так было заўсёды і так заўсёды будзе, што некаторым з найбольш таленавітых трэба прабівацца да чытача з незвычайнымі цяжкасцямі ды перашкодамі, як потым акажацца—лішнімі і шкоднымі не толькі для носьбіта таго жывога агню, але і для сапраўднай літаратуры? Потым акажацца... А тое потым прыходзіць не толькі позна, але ж і запозна. І вінаватых як быццам няма...

Кнігу «Нельга забыць» вышэй я назваў шматпакутнай. Паміж яе часопіснай публікацыяй і першым асобным выданнем прайшло больш за дваццаць гадоў. Перачытаеш цяпер і дзіву даешся, чаго, за што, навошта чапляліся да кнігі адкрытыя ды закрытыя выдавецкія рэцэнзенты, куды глядзела само выдавецтва, чаму не больш настойліва змагалася за правы таленту пісьменніцка грамадскасць? Раман «Каласы пад сярпом тваім», у якім з дыстанцы, пры перачытванні, яшчэ больш удзячна бачыцца ва ўсёй гістарычнай грунтоўнай эпічнасці яшчэ і чыстата, шчырасць захоплення, мудрасць высокай чалавечнасці,—раман гэты трэба было прабіваць згуртаванымі сіламі літаратараў і навукоўцаў. З няменшым націскам прабівае ішло і ў Маскве, дзе ў адным шанюўным выдавецтве мне давялося пачуць, што Караткевіч,—аўтар двухтомных «Каласоў»... «Даўкага палявання караля Стаха», яшчэ некалькіх ёмкіх аповесцей, многіх яркіх апавяданняў, вершаў, нарысаў, п'ес,—што Караткевіч, бачыце, «не дарос да асобнай кнігі!».. Такого могуць дамагчыся крыкуны ды шаптуны, зайздроснікі ды «знаўцы»!.. Крыху пазней пазычаная аповесць, а то і паэма ў прозе—«Чазенія», першая Валодзева кніга прозы ў перакладзе на рускую мову, пабіла ўсе шматгадовыя рэкорды па колькасці чытацкіх пісем у выдавецтва «Молодая гвардыя» і, дзякуючы гэтаму выданню на мове нашых братніх кантактаў, неўзабаве сігнула за Пірэнеі, да чытача іспанскага.

Тут дарэчы будзе згадаць, як добра, хутчэй, чым у іншых краінах, Караткевіч быў зразуметы, прыняты ў залатой, скарынаўскай Прузе. Мне жыва помніцца гордае адчуванне сяброўскай, зямляцкай радасці, нябрыдкай зайздросці, з якім я прыняў з рук дырэктара выдавецтва «Svoboda» важную, багата ілюстраваную таміну рамана «Хрыстос прызямліўся ў Гародні». Раман гэты, як і

«Даўкае паляванне...» і «Нельга забыць» (раней, як дома!) выйшлі ў Чэхіі ў дабротным, як ацэньваюць знаўцы, перакладзе—з арыгінала—нашага добрага і нястомнага друга Вацлава Жыдліцкага.

Цяжкасці, перашкоды... Усё такое ды падобнае трэба было пераносіць чуламу сэрцу, вострай сумленнасці, абражанай годнасці чалавека і мастака. Аднаму, у горкай самоце, з роднымі і сябрамі, дзе былі і мудрая падтрымка, і бездапаможнае спачуванне, і шкоднае перазахвальванне з застольных вуснаў спачувальнікаў не вельмі шчырых або проста і неда-лёкіх, а гэта ж і для моцнай мэтанакіраванай натуре можа стаць згубным...

Валодзя быў моцны не толькі духам. Я бачыў, як ён нястомна плаваў у сваім рагачоўскім Дняпры, у Чорным моры пры васьмі-сямі градусах, мы з ім нямала пахадзілі па сьнежках горных і нізінных. Рыбак, і летам, і зімой, надрэчны вогнепаклоннік; і ў мора хадзіў з рыбакамі, як свой чалавек. Зацікаўлены, цягавіты, вясёлы ў сваёй дужасці—такі ён быў і, здавалася, будзе заўсёды...

А потым малады знаёмы медык ціха расказваў мне пра апошнія дні і гадзіны свайго пацыента, цану якому ведаў і ён. У Валодзі не было ўжо ні ціску, ні пульсу, а ён яшчэ ўсё гаварыў з дзяжурным доктарам. І гэта яшчэ раз сведчыць, наколькі дух нашай добрай надзеі заставаўся мацнейшым за цела, так заўчасна зняможанае, загубленае наваляй неабавязковай немачы.

Цяжка пра гэта гаварыць...

3

І я не мог. Два месяцы не мог пісаць далей пачатае. А вось перачытаў яго і захацелася сказаць:

Смейся, мой слаўны, і спявай, як мы смаяліся і спявалі, асабліва ў дарозе!

Трохі свайго я ўжо расцерушыў у надрукаваным (з апошняга—«Адкрытка» ў кнізе «Сёння і памяць»), мала сказаўшы пра Валодзева шчырую, натуральную паэтычнасць, прастату і складанасць, дзіцячую схільнасць да смеху, часамі крыўдлівасць, таксама ледзь не дзіцячую, лёгкую раінасць, што ніколі не затойвалася ў недастойнай помслівасці, пра яго юначы рамантызм і сталае высакародства, што пераходзіла сяды-тады ў крыху пацешнае рыцарства, як быццам ён пазычаў яго ў сваіх гістарычных герояў.

Пра некаторыя з нашых падарожжаў ён пісаў. З ім нялёгка спяборнічаць,—столькі зоркага вока, вернай рукі, безагляднай свабоды і добрага сэрца ў яго то, здаецца, зашчодрых, то заскупых, аднак

заўсёды яркіх, дакладных штрыхах.

У дарозе мы маладзем, часамі нават дзяцінем, ці што. Ад адчування свабоды, палёту ў новае, якога ў нас наперадзе—так верыцца—вельмі многа.

Стары, маўклівы шафёр, чалавек практычна-хіграваты, і Валодзева мама, таксама старая, інтэлігентная жанчына, маглі аднойчы, майскай ранняй раніцай, кожны па-свойму здзіўляцца, недаўмываць, што гэта вычваруюць тры дарослыя пісьменнікі, едучы з Мінска на многа дзён з намерам рабіць у гэтай самакамандзіроўцы што-сьці сур'ёзнае?..

А быў такі намер, была такая задума. Утрох—Караткевіч, Барадулін і я—мы вырашылі наведаць разам родныя мясціны кожнага з нас, пабыць там столькі, каб потым можна было разам напісаць пра гэта. Разам... А можа, і не варта шкадаваць, што мы не напісалі тое ўтрох? Відаль, і не змаглі б як след. Чхаў кажаў пра сааўтарства, што нельга ўдвух іграць на адной скрыпцы, а тут жа нават утрох. Потым Валодзя збольшага напісаў, а мы з Рыгорам не. Аднак яно бяспследна не прайшло для нас, для творчай памяці—тое цудоўнае падарожжа ў два прыёмы: на іх радзіме вясной 1965-га, на маёй—праз год.

А для пачатку мы ў машыне, сонечнай раніцай, на лёгкапахадной дарозе, спявалі, балбatalі і смаяліся. Былі і песні-імправізацыі. Скажам, на скакушна-хлесткую мелодыю «бульбы», якую, як вядома, вараць, параць і таўкуць, складалася песня, новая, з жывымі героямі ды пацешнымі сітуацыямі, якая ў запісе, калі б я цяпер зрабіў яго, не гучала б так весела ды бяскрыўдна для некатораў сяброў і таварышаў рознага ўзросту і рангу, як бяскрыўдна, дасціпна гучала яна тады. Радасць палёту ў родную, новую красу, да новых людзей шукала выхаду, знаходзіла яго ў блазенскім рыфмаплётстве, то разам, то на змену, ад кожнага па кветцы ды калочцы.

Весела ды цікава бывала і ў іншым складзе, у розны час. Утрох у машыне, з двума Уладзімірамі, Караткевічам і Калеснікам (за рулём),—па маляўнічых прасторах заходняй Гродзеншчыны; да гэтых трох дадаўшы Міколу Аўрамчыка—Пружанскі, Камянецкі раёны, маці-Белавежа; з Фёдарам Янкоўскім—у яго Клетным каля Глушка, у легендарнай Рудабелцы...

Дарогі, дарогі! І па зямлі, што «пад белымі крыламі», і па ўсёй нашай раздолнай неабсяжнасці.

Між іншым, светла помніцца Магнітагорск, калі мы былі зноў на некалькі год старэйшымі, аднак і зноў шчасліва, радасна гатовымі амалоджаўца падарожжам, свежасцю песні і смеху. Ад велізарнай ямы, што з'яўрае на месцы гары Магнітнай (гара пайшла ў асноўным на танкі і снарады Вялі-

кай Айчынай), ад палымна-грымучых цыхаў славутага камбіната, ад цікавых, адказных сустрэч са стальяварамі, бібліятэкарамі, школьнай моладдзю, ад менш ды больш дымных, копатных кварталаў абпал ракі Урал, граніцы Еўропы і Азіі, гасцінныя гаспадары на выхадныя дні вывозілі нас у свае дамы адпачынку. Над Банным возерам, назва якога, па легендзе, паходзіць ад «банно-прачэнаго» прывала, які тут калісьці дазволіў сваім казакам Пугачоў. У башкірскіх гарах, у тым Абзакаве, дзе было так беласнежна, белабарава і сонечна, што маладзейшыя ды смялейшыя з нашай групы,—а першы, вядома, Караткевіч,—да пояса голая загаралі... у сакавіку. Дзесяць пісьменнікаў, што дзесяць дзён знаёмлі магнітагорцаў з беларускай літаратурай, мы там былі, вядома, не адны, з гаспадарамі і гаспадынямі. І зноў жа—столькі смеху было, столькі песень! І нават сярод маладых ды маладзейшых за яго самым вясёлым, непасрэдным бачыўся, чуўся ён, Валодзя.

Дзень яго сумнай гадзіны быў сонечны, як спецыяльна пасля занудна-заложных дажджоў. Пасля соснаў і кветак над месцамі яго спачыну, ужо за людным сталом, дзе многа, шчыра і цвяроза гаварылася пра таго, хто сапраўды «быў, ёсць, буду», як сведчыць назва апошняй з надрыхтаваных ім самым кнігі пазэі, адзін з яго найбліжэйшых сяброў, Адам Мальдзіс, з якім мы побач сядзелі, спытаўся ціха, пасля майго выступлення:

—А пра той цвік ва ўспамінах ці скажае?

Мы ціха засмяліся... не, толькі ўсімхінуліся, нібы з яго дазволу, ледзь не з ім разам, з нашым Уладзікам. Бо прыгадалі такое.

Нястомны падарожнік, замілаваны знаўца роднай даўніны, ён умеў акружаць сябе, сваё месца на свеце, свой дом і стол, і кніжныя паліцы ўсім тым, што любя, што заўсёды гаворыць пра заповітнае, галоўнае.

Гадоў некалькі мы жылі пасуседску, за сцяной майго рабочага пакоя была яго сталова, хутчэй гасціная, густоўна і шчодра запоўненая рознай, дробнай і буйнейшай, даўнінай. Разьба, карціны, ліццё, чаканка, шкатулкі, альбомы...

І вось аднойчы за сцяной у мяне пачуўся спачатку нібы асярожны, але ўсё больш ды больш настойлівы стук малатка. У тым месцы, дзе гэты стук цэнтраваўся, на сцяне маёй пачаў прыкметна ўздыгваць, напухаць, трэскацца пафарбаваны тынк. Кавалачак яго вось-вось мержыць адваліцца. А потым, ад стукі таго, не вельмі ахвотна, а ўсё ж палез, пачаў вытыркацца даволі вялікі цвік!..

Першае, што я зрабіў, гэта гукнуў туды: «Эй, вы!» і на дадатак грукнуў у сцяну кулаком. Тады пайшоў да суседа. Маё «эй вы!» сказалася як быццам у прадчуванні, што гаспадар там не адзін. І сап-

Галіна Пятроўна МАРКІНА

Тэатральнае мастацтва Беларусі панесла вялікую страту — на 54-м годзе жыцця пасля цяжкай хваробы памерла актрыса Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа, народная артыстка БССР Галіна Пятроўна Маркіна.

Г. П. Маркіна нарадзілася 23 лістапада 1931 года ў г. Варонежы. Пасля заканчэння ў 1956 годзе Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута працавала ў Брэсцкім абласным драматычным тэатры, а затым у Беларускім дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Я. Купалы. З першых крокаў сваёй артыстычнай дзейнасці яна прыцягнула да сябе ўвагу гледачоў. Сыграныя ёю за гэты перыяд ролі сведчылі аб тым, што Г. П. Маркіна здольна ствараць вострахарактарныя вобразы ў спектаклях класічнага і сучаснага рэпертуару.

Найбольш ярка раскрыўся самабытны талент Г. П. Маркінай у Беларускім дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Я. Коласа, дзе яна працавала з 1960 года да апошніх дзён. Яркія, псіхалагічна дакладныя характары паказала актрыса ў спектаклях па п'есах беларускіх драматургаў: маці («Зацюканы востал» А. Макаёнка), суддзя Зубрыч («Трывога» А. Петрашкевіча), Корзун («Вайна пад стрэхамі» А. Адамовіча), Юзфа Янвіч («Кастусь Каліноўскі» У. Караткевіча), Зося Савіч, Марозава («Сэрца на далоні», «Крыніцы» па І. Шамякіну) і іншыя.

Глыбокае асэнсаванне аўтарскай задумкі, разуменне актрысай сацыяльнай прыроды ролі праявіліся ў рабоце над вобразамі Анісіі («Улада цёмры» Л. Талстога), Марыі Цюарт, матухны Кураж у п'есах Ф. Шылера і Б. Брэхта, Софіі, Варвары («Зыкавы», «Дачнікі» М. Горкага), Ранеўскай («Вішнёвы сад» А. Чэхава). Страсна, з захапленнем іграў Г. П. Маркіна сваю апошняю роллю Кручыннай у п'есе А. Астроўскага «Без віны вінаватыя».

Г. П. Маркіна актыўна ўдзельнічала ў грамадскай жыццё, неаднаразова выбралася ў абласны Савет народных дэпутатаў, была членам праўлення Беларускага тэатральнага таварыства, старшынёй Віцебскага абласнога аддзялення БТТ, вяла вялікую работу па прапагандзе тэатральнага мастацтва.

Заслугі Г. П. Маркінай у развіцці беларускага тэатральнага мастацтва адзначаны медалём «За працоўную адзнаку», Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, яна ўдасцоена ганаровага звання народнай артысткі БССР.

Светлая памяць аб Галіне Пятроўне Маркінай, таленавітай актрысе, камуністцы і грамадзяніне, назавуць захавецца ў сэрцах тых, хто ведаў яе і працаваў з ёю.

А. Т. Кузьмін, Н. М. Мазай, І. І. Антановіч, Ю. М. Міхневіч, С. Ц. Кабяня, У. П. Кулакоў, В. В. Міхельсон, М. А. Федарчук, М. М. Яроменка, З. І. Каняпеліна, Ф. І. Шамакоў, Г. Б. Асвіцкіні, В. Я. Мазынскі, Т. А. Коштыс, У. А. Кулішова, А. І. Клімава, Г. Н. Манарава, М. Г. Захарэвіч, З. Ф. Стома, Р. І. Янкоўскі, А. К. Логінаў, Г. В. Качаткова, Л. П. Ваўчэціц.

нага мастацтва.

А сустрэчы множыліся, клуб шырыўся, рос, у яго ўліваліся ўсё новыя людзі. І сёння ўжо клуб аматараў оперы набыў немалы аўтарытэт, валодае немалой творчай энергіяй.

Нельга крыўдзіцца на чалавека, калі ён не разумее оперу. Яна патрабуе ўмення ўспрымаць яе як мастацкую цэласнасць. Вучыцца ж гэтаму трэба, ходзячы ў оперу, слухаючы яе, набываючы вопыт судакранання з мастацтвам — ніякіх іншых дарог няма...

Пэўны час назад перадавы артыкул «Правды» адзначаў «рэзкі спад наведвання драматычных тэатраў» у некаторых рэспубліках краіны, у тым ліку і ў Беларусі. Рэдактар опернага тэатра ведаюць, што ў іх няма падстаў сказаць: «Гэта

не пра нас». Нездарма загіт опернага непакоіцца: «У вялікім горадзе з паўтарамільённым насельніцтвам ёсць цікавы тэатр з выдатнымі спевачамі, а людзі не ведаюць, не цікавяцца!» «Мае знаёмія, людзі інтэлігентныя, пра музыку гавораць, але пра эстрадную, ведаюць многіх эстрадных выканаўцаў, оперных жа не ведаюць. Гэта іх «у прышыпе не цікавіць» —азначае адзін з членаў клуба.

А яго цікавіць, як і ўсіх, чыя твары паказала нам тэлекамера. Удзельнікі тэлеперадачы гавораць аб любімым мастацтве і выяўляюць добрую арыентаванасць у ім, дасведчанасць, тонкасць разумення, глыбіню адчування яго. І яшчэ — яны «маюць ідэй», як «павярнуць» людзей да оперы, як зрабіць іх

слухачамі, глядачамі, аматарамі. Тут і музычны «лікбез», і ўдасканаленне рэкламы спектакляў. Размова ішла аб тым, што ў зале не ўсё бачыш і чуеш, аб камернай оперы, аб недахопах адукацыі, музычнага і мастацкага выхавання. Гаварылі людзі, сярод якіх — «фізікі» і «лірыкі». Цеплатэхнік, рэдактар БелСЭ, супрацоўнік музея і студэнт, музыкантавец, кандыдат тэхнічных навук, актрыса і прафесар БДУ... Іх цікавіць тысячы пытанняў, сярод якіх адно, напэўна, галоўнае: што сказаць чалавеку, які сьвярджае, што лёгка абдызецца без оперы? Якую даць практычную параду тым, хто хоча разумець оперу?

Разам з імі мы пабывалі на спектаклях «Дон Карлас» і «Вайна і мір» у нашым тэатры і «Маркітантка» С. Картэса ў

Малдаўскім оперным. Разам з імі крок за крокам спасцігалі: праца артыста — вялікая, нялёгкая, яна патрабуе ад яго ўсяго жыцця, а ад гледача — павагі, засяроджанасці, выхаванасці, дасведчанасці...

З кожным днём клуб набірае сілу, усё больш сённяшніх і будучых аматараў оперы прыходзяць у залу опернага з жаданнем зразумець, навучыцца, адчуць. Пасля выхаду клуба на тэлеэкран звяніць званкі ў тэатры і тэатральным аб'яднанні — калі і дзе наступная сустрэча, як стаць членам клуба? І ў зале опернага іх можна пазнаць — яны слухаюць асабліва ўдумліва і чуйна. Здаецца — справа зрушылася.

Дык — пагаворым пра оперу!

А. КРЫНІЦА.

Крым, 1969.

раўды —удвух, з Мальдзісам. Сабраліся прыладзіць на сцяне драўлянага, у блэка-светлых фарбах старадаўняга, царкоўнага або каплічнага анёла. Для гэтага спачатку трэба было ўбіць цвік, пры тым аднаведна надзейна.

Нічога не кажучы, я запраціў майстроў да сябе. Перад маёй салатавай сцяной яны застылі ў недаўменні... Пасля даўгаватай мінорнай паўзы наш паважаны Адаўс Іосіфавіч, —і сапраўды паважаны за сваю плённую працу ў родным літаратуразнаўстве, за свае чалавечыя, таварыскія якасці, — здзіўленне выказаў першы. Даволі сімпатычна ды салідна прышантэваючы, са сваім, усюды абавязковым «перш-наперш», ён спрабаваў глыбакадумна, з багатым вопытам архіўнага даследчыка:

— Чаму ж ён, перш-наперш, лезе адтуль не вастрём, а капляюшчыкам?

Зрэшты, адразу прызнаюся: гэтага ён, здаецца, не сказаў, — гэта ў ўбачыў у яго нязвычайна разгублены позірк, і потым, расказваючы пра здарэнне, так той позірк «агучыў».

Яшчэ больш разгублены быў паважаны Ладзь Сямёнавіч. Ну, зусім-зусім як малы, з поўнай дзіцячай верай у казачна-фантастычнае. Той Валодзя, які, як часам здавалася, ведаў усё на свеце, паэт, празаік, драматург, публіцыст з трыма вышэйшымі асветамі, з зайздроснай памяццю і фантазіяй, з начытанасцю ўсебаковай і грунтоўнай.

І мне прыйшлося прызнацца, каб потым ужо ўтрох зарагатаць.

Гадоў некалькі перад гэтым, рыхтуючы кватэру да рамонту, я выдзіраў у сваім пакоі цвікі з-пад карцін, каб потым, на свежых сценах, павесіць іх інакш. Ёсць жа і ў гэтым нейкае задавальненне. Найбольшы цвік, які трымаў пейзаж у масіўнай раме, цягнуць я пабаяўся, каб не выдраць і глыбу тынку (а то і проста філасофія ляноты), і забіў яго на ўсю глыбіню. А потым ён гладка знік пад новай афарбоўкай. І трэба ж так, — той цвік, што

забіваўся пад анёла, трапіў якраз у мой падполны, канец у канец, і мой палез—сусветнагістарычна—капляюшчыкам наперад.

4

З дому зноў хочацца ў дарогу, — пішучы гэта, цяпер. Там мы, хоць і суседзі, а былі, здавалася, бліжэй адзін да аднаго.

У семдзесят першым, зноў на маёй Міршчыне, мы неак вырагаталі ў машыне і на сцэжках яшчэ адзін намер: на гэты раз ужо не ўтрох, а ўдвух заіграць на адной літаратурнай скрыпцы. Я расказваў Валодзьку сёе-тое з таго, што бывала, памясцоваму кажучы, «за польскім часам», і адно нам здалося прыдатным для сумеснай рэалізацыі.

Пры доме, дзе ў нашым мястэчку размяшчалася гміна (раней, па-руску, воласць, а сёння, не раўнуоучы, сельсавет) была адрынка, у якой стаяў конь і стаяла брычка, для пана-войтавага выезду, быў дрывоўнік і яшчэ адно памяшканне, назваць якое так, як яно ў вёсках называлася, мне няёмка. Папольску гаварылася «пака», па-руску гэта «каталажка», а панашаму, па-вясковаму значна прасцей, такім адкрытым словам, да якога лёгка ладзіцца рыфма «свісцёлка», «гудзёлка» і, пашукаўшы, гэтак далей.

У гэтым, не надта раскошным закутку працоўная вёска адседжвала розныя штрафы, якіх тады было багата. З падаткам апазніўся, дзіця ў школу не ходзіць, плот не пабяліў — плаці або адседжвай. Што ж, гэта танней, чым плаціць, тым больш, калі няма чым, ды тады, калі з часам вальней, у поўную вясень або зімой. Хлеба ў торбу і туды, «да пакі», а па-свойму — у тую, таксама ж на літару «п»... Дроў пры гміне няма, але парэзаць іх, пакалоць, скласці гуртам можна гуляючы. Двор падмесці — зусім не работа. А тады зноў ляжы, нават удзень, расказвай ці слухай, куры, калі курыш і ёсць што курыць, рэжы ў «дурня» або займайся «гукаспаборніцтвам», ад якога, дарэчы, і пайшла назва той... сядзёлкі (яшчэ адна рыфма). Колькі там

было перагаворана, перасмяяна! Як святамі, заслужана адпачываючы, сярод сваіх, свабодных ды ахвоцых пасмяяцца. Я — можна сказаць: на жаль — там ні разу не быў, іншыя расказвалі, у тым ліку старэйшы брат, што заахоціўся «лепш не плаціць», і праз пяць дзён прыйшоў няголены і вясёлы.

Вось мы з Валодзем і задумалі ні больш, ні менш, а цыкл пад назвай «Апавяданні з гміннай... гм, гм...» І не напісалі яго, як вядома, зноў разышоўшыся па сваіх, няхай сабе і зусім суседскіх, пакоях. Дарма, што ў дарозе мы столькі смяяліся на тую тэму і што ён неўзабаве напісаў мне на рускім выданні «Чазені»: «...ад смяшлівага, як дзіця, — смяшліваму, як падлетак, ад гыгала — гэгэкалу...» З улікам узросту і адпаведнай пашанай.

Сёлета напярэдні, калі мы, камісія па Валодзевай літаратурнай спадчыне, разбіралі яго архіў, больш за сотню папак, на адной з іх я ўбачыў надпіс: «Рэсказы из каталажки», з падзагалюкам «сценарий». Яшчэ адна яго, бяспрэчна ж таленавітая, аднак і беспаспяховая спроба дабрацца да розуму і сэрца нашай кінастудыі. Разбор архіва быў папярэдні, мне яшчэ трэба будзе, хочацца гаварыць у тую папку, як толькі прыйдзе нагода. А тады адразу падумалася пра той наш намер, які з майго боку ў пэўнай меры здзейснены «Ніжнімі Байдунамі».

Добра гэта, прыемна, але і трывожна — даваць таварышу сваё новае, свежыя рукапіс. Калі я на працягу апошняга года перачытваў усё Валодзева ў кнігах, мне часта, задалёк усміхаліся, цёпла і сумнавата, тыя старонкі, перш за ўсё напісаныя ад рукі, чорна, дробна і акуратна запоўненыя яго працавітым почыркам, старонкі многія і заўсёды жывыя, якія ён прыслаў са сваёй настаўніцкай далечы, спачатку з кіеўскага сяла Лесавічы, потым з Оршы, а затым і з далечы стольнай, маскоўскай, з вышэйшых курсаў літаратурных і кінасценарных. Калі ж ён стаў мінчанінам, разам з рукапісамі пайшлі і машынапісы, што ўжо прынесіў сам. Старонкі паасобны і папкі рознай таўшчыні ды кілаграмнасці. Хоць бы тыя самыя «Каласы...» — некалькі папак адразу. Мы ажно ўспомнілі словы бацькі-Багушэвіча: «Будзе і ў беларусаў ксёнжачка!». Не раз і радаваліся ўступна, і віншаваліся потым, бо ён жа маё таксама чытаў, і спрачаліся, часам і рэзка, зноў разумелі — усё дзеля галоўнага.

А з «Байдунамі» было так. Я даў яму рукапіс аднаму з самых першых. Іншыя працталі, пагаварылі, са мной, а ён так доўга не аддаваў, што я пачаў і непакоіцца, падазраваць, нават нібы злавацца. Але не звяніў, не заходзіў, асперагаўся сустрэцца. Цярпліваць даволі прыкрая... Ды вось ён — нарэшце! — прыходзіць.

— Стары, — пачынае, не сеўшы, як вінавата стаячы сярод пакоя з папкай, — чатыры ра-

зы ўзапар чытаў...

— Ну і як?

Ён хваліць. Кажы, праўда, што «ніякая гэта не аповесць», але такое мне, між іншым, абыякава: што тут за жанр. Я чакаю ацэнкі, больш цвярозай і канкрэтнай, па галоўнай сутнасці, а ён, мне здаецца, не заўважае гэтага. Кажы:

— І маме працтаў.

Зноў маё «ну і як?». І яго — нечаканае:

— Іржала, стары, і качалася па падлозе.

Неадпаведнасць яўная! Салідная, па-старэчы прыгожая, хоць і нямогла ўжо, з даўнім ухілам інтэлігентнага, прыязна і разумна ўсмяшлівага Надзея Васільеўна — і такое «іржала», «качалася»... Трэба сказаць пра гэта, да часу стрымліваючы ўсмішку, даць дакор маладзейшаму, аднак цікавасць перамагае.

— А грубасць яе не шакіравала?

Зноў нечаканае, з так добра і даўно знаёмым нафасам:

— Што ты, стары! Мы, арыстакраты, гэта любім!

Ах, Валодзя, Уладзік, Ладзь, — як гэта ўсё па-твойму звычайна, пацешна, міла! І тады было, і сёння — яшчэ больш...

5

Былі прыходы і іншыя.

Аднойчы ён да мяне пазваніўся, не тэлефонна, а ў дзверы, так позна, што можна было і ўстрывожыцца. Я адчыніў. Ціхутка, з калідора, цераз сталовую ў мой пакой. Зачыніліся.

— Што? — шапнуў я.

У руцэ яго была кніга. Палец закладзены паміж патрэбнымі старонкамі.

— Стары, паслухай.

Гэта быў том Талстога. «Хаджы-Мурат», кароценькі раздзел пра разбурэнне царскімі карнікамі чаркескага аула.

Чытаючы, і не вельмі прыцішана, Валодзя стрымліваўся ад усхліпаў, перапыняўся. Закончыў і, гледзячы на мяне вялікімі, поўнымі па-дзіцячы краплістых слёз вачыма, сказаў, як выдыхнуў:

— Стары, колькі можна ўсяго дараваць за такую праўдзівасць?!

...Ён праўдзівы і сам. Верыў у тое, што гаварыў. І ў жыцці быў праўдзівы, і ў творах застаўся. У творах — наколькі ўдалося...

Мы, хто блізка ведаў Валодзьку, кожны патроху, кожны па-свойму раскажам пра яго, успамінаючы...

Рэшту скажы ён сам, сваімі кнігамі. З усёй сваёй раскошняй раскаванасцю, буйствам фантазіі, здольнасцю пранікаць у далёкае ў часе, ажыўляць яго ў людзях. Сплочванне нашых даўгоў перад роднай, так часта трагічнай, гісторыяй, перад сапраўднай Літаратурай.

Беларусь даўно чакала такога пісьменніка.

І радасна, што ён прыйшоў. І горка, балюча, што ён не змог, не паспеў разгарнуцца яшчэ больш глыбока і шчодро.

1985, ліпень — верасень.

Багата наша зямля народнымі талентамі. Астравеччына — не выключэнне. Да статнова больш пільна прыгледзецца да людзей і іх побыту, каб перананасаць у гэты Разьбіныя веснікі, літвы, вільчаны з вылівамі старажытных саларных знакаў і дэкаратыўнымі фігуркамі жывёл хораша аздабляюць многія сядзібы вясцоўцаў. Вырабы ручнога ткацтва, шыўка, папяровыя выцінанкі і сёння жы-

вучнямі на занятках гуртку, — плён працы педагогічнага калектыву па выхаванні школьнікаў на традыцыйна народнага мастацтва.

А пачыналася ўсё проста... Восем гадоў таму назад толькі што бабудаваў Падольская школа ўпершыню гасцінна расчыніла дзверы перад сваімі выхаванцамі. Яе ўзначаліла камуніст, выдатнік народнай асветы Лідзія Іванаўна Рубан. У калейдаскопе спраў, пытанняў,

пляцення, выцінанак. Натуральна, найбольшую цікавасць да ткацтва маюць дзяўчынкі 4—6 класаў. Вучыць іх патомна мясцовая майстрыха Камілія Браніславаўна Лось. З вялікім задавальненнем прыходзіць яна на заняткі гуртка, каб перадаць сакрэты свайго рамства маладой змене. Звычайна ў час першай сустрэчы са сваімі выхаванцамі Камілія Браніславаўна дэманструе прасцейшыя прыёмы ткацтва. Як зачараваўся назіраюць дзяўчкі за работай ткачыні. Спрытна лятае чаўнон у яе руках. Раз-пораз націскае яна на панашы, і на бяліютую аснову кладзецца сціплы беларускі ўзор. Камілія Лось вучыць дзяцей так, як некалі яе вучыла маці Галоўнае — практычным заняткі, на якіх дзяўчынкі прадуць, вучацца ткаць. У кабінце ткацтва трое кроснаў. Усе яны зроблены ў школьнай майстэрні па тыпу станкоў, распаўсюджаных у тутэйшых мясцінах, і разлічаны па сваіх памерах на падлет-

ся ў павільёне «Народная асвета», а тансама ў спецыяльнай экспазіцыі «Моладзь Краіны Саветаў», прымеркаванай да XII Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў у Маскве. Дыплом і ступені, залаты медаль, чатыры медалі «Юны ўдзельнік ВДНГ» — такую ацэнку выставілі атрымаў гэты цінавы вопыт.

Трэба сказаць, што не толькі ў пазакласнай і пазашкольнай рабоце, але і на ўроках працы, выяўленчага мастацтва, роднай мовы і літаратуры настаўнікі Падольскай дзесяцігодня зьяртаюцца да сярбніцы народнага мастацтва як дзейснага сродку эстэтычнага і патрыятычнага выхавання. Памайстарску гэта выходзіць у Чаславы Іванаўны Печатоўскай, выкладчыцы роднай мовы і літаратуры. На матэрыяле такіх твораў, як пэзмы «Курган» Янкі Купалы, «Люцыян Тополя» Максіма Танка, верш «Случай ткачыні» Максіма Багдановіча і іншых, вучні пераконаваюцца ў незвычайнай таленавітасці і працавітасці беларускага народа. Пачуццём гонару за сваіх продкаў поўняцца сэрцы навучэнцаў. Асабліва прыемна тым, хто за школьнай партай далучыўся да традыцый народнага мастацтва, хто выткаў свой першы полс, сурвэтку, ручнік, пазнаёміўся з сакрэтамі разьбярства ці іншага віду дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Выкарыстанне на ўроках узораў народнага майстэрства, вырабаў гурткуцаў дапамагае пачуццям сувязі пакаленняў, аданіць дзень сённяшні і ўбачыць лву заўтрашняга.

Старшакласнікі захапляюцца мастацкім пляценнем. Пад кіраўніцтвам майстрыхі Ліліі Іванаўны Аўсюкевіч, саўгаснага бухгалтара, яны плітуць самыя розныя, прыгожыя і патрэбныя рэчы: карункі, сурвэтки, сумкі, торбачкі, паясы, кулоны, фіранкі на вокны.

Любымі заняткам хлопчыкаў з'яўляецца разьба па дрэве, інструстамі шпонам і залацістай саломкай. Тармніцы апрацоўкі драўніны адкрывае ім мясцовы майстар разьбяр Іосіф Іосіфавіч Казлоўскі, рукамі якога аздаблены ў ваколіцы многія сядзібы. Пад кіраўніцтвам Іосіфа Іосіфавіча юныя умельцы зрабілі шмат арыгінальных рэчаў, якія надаюць непаўторнасць і ўтульнасць школьнаму інтэр'еру. Прыгожа глядзіцца ў кабінце біялогіі дэкаратыўная сцена. Узорчатай разьбой аформлены рэзерваты і гардэроб. У кабінце абслугоўвання працы — разьбіныя карнізы.

Да мастацтва выцінанкі далучаюцца ў Падольскай самах маленчкіх, вучняў 1—3 класаў. Гуртком кіруе настаўніца Ала Арсеньеўна Качкан. Знаўца дзіцячай псіхалогіі, узроставага асабліваецца — Ала Арсеньеўна лічыць, што гэты ўзрост самы прыдатны для такога занятку. Выстаўна работ былых гурткуцаў, якая арганізуецца напярэдадні першых заняткаў, захапляе вучняў. Абылявак, як правіла, не застаецца. Спачатку гурткуцы засвойваюць тэхніку выцінанкі па самых простых геаметрычных узорах. Затым заданыя паступова ўсладняюцца. Вучні вучацца імправізаваць. Гэта развівае іх фантазію, назіральнасць. Шмат занасаў у юных умельцаў перад навагоднім святкам. Сняжынкі, гірлянды, цацкі — вось дзе прастора для творчасці. Папяровыя выцінанкі — гэта і цудоўны падарунак, і прыгожыя кніжныя закладкі, і аздабленне для масценных газет, кабінетаў ручнога працы. На думку Алы Качкан, гурток выцінанкі — самы просты і даступны спосаб далучэння малодшых школьнікаў да народнага мастацтва.

Вырабы гурткуцаў пастаянна дэманструюцца на школьных выстаўках. Лепшыя працы экспануюцца ў раёне, вобласці. А ў 1985 годзе Падольская дзесяцігодка была ўдзельніцай Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі СССР. Рыхтаваліся з вялікай адказнасцю. Быў выдадзены каларовы буклет, які адлюстроўваў вопыт работы школы па выхаванні вучняў на традыцыйна народнага мастацтва. Вялікую цікавасць у наведвальнікаў выклікала экспаната падольскіх школьнікаў: разьбіная мадэль кроснаў, ручнікі, вырабы з лавы, лано, інструставанае саломкай. Яны дэманстравалі-

Вывучэнне, зберажэнне і развіццё традыцый народнай творчасці — справа дзяржаўнай значымасці. Роль агульнаадукацыйнай школы ў яе выхаванні вызначана ў пастанове ЦК КПСС «Аб народных мастацтвах і промыслах». Як паказвае практыка, поспех спадарожнічае тым, хто робіць гэтую справу ў добрай згодзе з мясцовымі гаспадарамі.

Праўленне саўгаса «Падольскі», які ўзначальвае Леанід Сцяпанавіч Рубан, ухваліў і падтрымаў ініцыятыву школы, пастаянна дапамагае ёй у стварэнні неабходнай вучэбна-матэрыяльнай базы, у забеспячэнні кадрамі — народнымі майстрамі. Два разы на год своеасабліва творчыю справаздачу перад бацькамі, грамадскасцю саўгаса трымае школа. Вясной і восенню па традыцыі праводзіць яна працоўныя тыдні, якія зьяртаюцца святкам працы. К святку арганізуецца выстаўна творчасці вучняў, якая выклікае незвычайную цікавасць у дарослых. Вырабы гурткуцаў выкарыстоўваюцца ў афармленні антавай залы. Юныя рукадзельніцы апрацоўваюць кашулі, спаднічкі, гарсэты, аздабленыя вышывкай ці тканымі арнаментам. Усё гэта надае святку урачыстасць, стварае добры настрой. Узаемнасць паміж школай і саўгасам мацуе іх сувязі, спрыяе выхаванню маладога пакалення.

Вопыт Падольскай дзесяцігодкі і іншых школ рэспублікі (Неглюбская Веткаўскага раёна, Гудзевіцкая Мастоўскага раёна, шэрагу школ горада Гомеля, сярэдняй школы № 142 Мінска) яскрава сведчыць аб тым, што школы, асабліва тых, што знаходзяцца ў цэнтрах народных мастацкіх промыслаў, могуць і павінны выкарыстоўваць традыцыі народнага мастацтва для вырашэння задач эстэтычнага выхавання.

І. МАРАЧКІНА,
метадыст
Рэспубліканскага
вучэбна-метадычнага
кабінета Міністэрства
асветы БССР.
Фота А. ВІДЗЕРКІ.

ЖЫВАЯ СУВЯЗЬ ПАКАЛЕННЯЎ

вучыць сваім натуральным жывым у інтэр'ерах сцянамі хат, надаючы яму непаўторную прыгажосць, робяць адметным. Творцы гэтай прыгажосці — надзелены дарам фантазіі людзі, якія сваёй волі чаш аддаюць творчасці.

Хто пачынае эстафету прыгажосці ў будучае? Як захаваць багаты духоўны набытак народа? Адказаць на гэтыя пытанні можна, калі пазнаёміцца з вопытам работы Падольскай дзесяцігодкі. Гэта школа — гонар не толькі Астравеччыны, але і ўсёй рэспублікі. Ва ўсім тут адчуваецца дбайны і руплівы гаспадар, таленавіты арганізатар, кіраўнік, настаўнік.

Далгеджаны школьны двор. Асабліва прыгожа выглядае ён летам і па восні, у час, калі патанае ў рознакаляровай гаме кветак. Гэта жа хораша і ў самой школе. Тут сіроў панае чысціня і ўтульнасць. У кабінетах — усё, што неабходна для паспяховага навучання. Адметнасць гэтай школы пачынаецца з афармлення, дзе нібыта сапернічае рука прафесіянала з вучнёўскай творчасцю. Хораша глядзіцца ў школьным інтэр'еры разьбіныя драўляныя рэчы, падвескі для вагонаў і фіранкі, вынананыя спосабам мастацкага пляцення — макрама. Як жывыя палымнеюць букеты са штучных гваздзікоў. Атмасферу дамашній цеплыні ў школьнай сталойцы ствараюць самаробныя сурвэтки і вазы для кветак. Усё гэтае характэрна, створае самімі

яныя даводзілася вырашаць, турбавала і такое: як ва ўмовах сіла палепшыць эстэтычнае выхаванне школьнікаў. Парашылі зьярнуцца да мясцовых народных умельцаў, стварыць гурткі і праз іх далучыць школьнікаў да багатай духоўнай спадчыны народа, паназаць характэрна рэчаў, з якімі сударанаюцца вучні ў паўсядзённым жыцці. Ініцыятыва зыходзіла ад Лідзіі Іванаўны.

Лідзія Рубан — матэматык па спецыяльнасці. Але жыве ў ёй неспакойны дух мастака, які вельмі дапамагае ў працы. Хочаш — верш зрыфмуе, хочаш — сядзе за кросніцы і возьмецца за пэндзаль. А перад усім — спасціжэнне народнага мастацтва, бо душой далучылася да яго яшчэ ў маленстве дзякуючы бацьку — сляпому некалі разьбяр на Навагрудчыне. Бацька і прыкмячала яна мясцовых людзей, здатных сваімі рукамі тварыць цуды. Адкрыла — і не толькі для сябе — выдатны майстроў пляцення, разьбяр, славуных ткачыні і вязальшчыц — жыхароў навакольных вёсак К. Лось, Л. Аўсюкевіч, С. Капусты, Я. Родзь, М. Сямашка, І. Казлоўскага, М. Бакевіча, А. Пільвінскага, З. Янубізвіча. Некаторыя з іх з ахвотай адгукнуліся на прапанову школы і пагадзіліся быць настаўнікамі вучняў, каб павесці дзяцей у свет мастацтва, каб іх справа, іх захапленне мелі паслядоўнікаў, не згубіліся.

Плённа працуе ў школе шэраг гуртоў: разьбы па дрэве, ткацтва, мастацкага

Ткачыха Камілія Браніславаўна Лось з вучаніцай за кроснамі.

- з 4 па 10 лістапада
- 5 лістапада, 20.15
- «ВЕЧАРЫ КАМЕРНАЯ МУЗЫКА».
- Прагучыць вакальны цыкл Г. Гаралавай на вершы Э. Верхарна ў выкананні Г. Нікіціна, Ю. Кандраценкі, Я. Аўтушкі. Партыя фартэпіяна — заслужанай артысткі БССР Л. Максімавай.
- 7 лістапада, 16.00
- «ГЛЕНАВЫ».
- Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.
- Стужка расказвае пра лёс прастай сцяны, якая выхавала васьмірых дзяцей.
- 7 лістапада, 19.45
- «ВІНШУЕМ ВАС».
- Святковая музычная праграма з удзелам С. Ратару, Э. П'ехі, Э. Хіля, А. Днішава, вакальна-інструментальнага ансамбля «Сяры», ансамбля танца «Радасць», ансамбля «Арызон», Дзяржаўнага акадэмічнага ансамбля танца БССР.
- 8 лістапада, 14.20
- «ПРАЦА, ТАЛЕНТ, ДОБЛЕСЦЬ».
- Аб праблемах, пошуках і знаходках беларускага нарыса пойдзе размова ў перадачы.
- Вядучы — журналіст В. Шырно.
- 8 лістапада, 17.45
- Спываюць заслужаныя артысты БССР Г. Радзько і Л. Бартквіч. У праграме беларускія народныя песні.
- 8 лістапада, 18.15
- «ТЭАТРАЛЬНАЯ ГАСЦІНАЯ».
- Перадачу вядзе дырэктар Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы І. Вашнёвіч.
- 8 лістапада, 20.10
- «І МАЦЯРЫНСКІ УСПАМІНАЕЦА НАПЕУ».
- Прэм'ера фільма-канцэрта Беларускага тэлебачання.
- Фільм зняў з творчасцю збіральніцы і выканаўцы беларускіх народных песень антрысы Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа Т. Мархель. Прагучаць песні, сабраныя антрысай у розных кутках нашай рэспублікі.
- 8 лістапада, 21.35
- «МНЕ ДАВЕРАНА ПЕСНЯ».
- Тэлевізійны конкурс выканаўцаў савецкай песні — удзельніцаў мастацкай самадзейнасці рэспублікі.
- 9 лістапада, 10.15
- «ТЭЛЕВІЗІЙНЫ КЛУБ САМАДЗЕЙНАЙ МАСТАЦКАЙ ТВОРЧАСЦІ».
- Адбудзецца сустрэча з народным тэатрам Маладзечанскага ГДК.
- 9 лістапада, 16.10
- «МЕЛОДЫІ ЗЯМЛІ РОДНАЙ».
- Выступаюць народныя фальклорныя калектывы Гомельскай і Віцебскай абласцей.
- 9 лістапада, 20.00
- «ЗАТРА — ДЗЕНЬ САВЕЦКАЯ МІЛІЦЫІ».
- Музычная праграма.
- 9 лістапада, 22.55
- «СУСТРЭМЕСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАІ».
- У праграме песні І. Лучанка.
- 10 лістапада, 16.10
- «ВЫЯЗНЫ КАНЦЭРТ».
- Сустрэча майстроў мастацтваў рэспублікі з перадавікамі вытворчасці Мінска.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

- С. АЛЕКСАНДРОВІЧ. Крыжавыя дарогі. Аповесць пра Якуба Коласа. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 70 к.
- М. ГАРЭЦКІ. Збор твораў у чатырох тамах. Т. 3. На імперыялістычнай вайне. Віленскія камунары. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 2 р. 70 к.
- П. ГЛЕБКА. Збор твораў у чатырох тамах. Т. 3. Драматычныя творы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 2 р. 10 к.
- І. КАПЫЛОВІЧ. Асенні гом. Аповесць і апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 1 р. 40 к.
- Н. КІСЛІК. Лесвіца гадоў. Выбраныя вершы і пэзмы. На рускай мове. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 2 р. 10 к.
- МАЛАДЫЯ ГАЛАСЫ. Зборнік вершаў. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 25 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 04493 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музыкі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Алесь ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЯНОН, Юрый СЕМАЯНКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.